

JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS AND POLITICAL SCIENCE STUDIES

ULUSLARARASI İLİSKİLER VE SİYASET BİLİMİ ÇALIŞMALARI DERGİSİ

e-ISSN: 2792-0984

| August 2022

| Issue: 5

RESEARCH ARTICLES & ARAŞTIRMA MAKALELERİ

India: Is It Time to Go Presidential?

Assoc. Prof. Ramachandra Byrappa

Cumhuriyet İdeolojisi ve Yeni Toplum: Tekin Alp'in Kemalizm Yorumu

Alper Özkök

Bill Clinton Dönemi ABD-Çin İlişkileri

Fatih Beyaz

Is the Kurdish Regional Government in Iraq a New Peripheral Friend for Israel

Dr. A. Murat Ağdemir

Türkiye'de Mültecilerle Çalışan Sivil Toplum Kuruluşlarının Devlet ile İlişkisi

Buket Özdemir Dal

BOOK REVIEWS & KİTAP İNCELEMELERİ

Dönüşen Savaşların Değişen Araçları, Şirin Duygulu

Buse Çetinkaya

INTERNATIONAL RELATIONS STUDIES JOURNAL

ULUSLARARASI İLİSKİLER ÇALIŞMALARI DERGİSİ

SAHİBİ / OWNER

Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Derneği
International Relations Studies Association

YAYIN KURULU / PUBLICATION BOARD

Yücel Acer / Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
yacer@ybu.edu.tr

Leslie Tramontini / Philipps-Universität Marburg
tramont@staff.uni-marburg.de

Mehmet Hasgüler / KKTC YÖDAK Başkan Vekili
mehmethasguler@yahoo.com

Ferit Murat Özkaleli / Azerbaijan Diplomatic Academy
fozkaleli@ada.edu.az

Martina Ponizilova / University of West Bohemia
mponizil@kap.zcu.cz

Mesut Idriz / University of Sharjah
m.idriz@sharjah.ac.ae

Peter Kacziba / University of Pecs
kacziba.peter@pte.hu

EDİTÖRLER / EDITORS

Pelin Sönmez / Kocaeli Üniversitesi
İtir Aladağ Görentaş / Kocaeli Üniversitesi
Burak Yalım / Kocaeli Üniversitesi

YARDIMCI EDİTÖRLER / VICE EDITORS

Hakan Karadiken / Uludağ Üniversitesi
Merve Yazıcı / Dokuz Eylül Üniversitesi

SORUMLU YAZI İŞLERİ

Büşra Özyüksel / University of Szeged

İNGİLİZCE EDİTÖRLERİ / ENGLISH LANGUAGE EDITORS

Derya Azer / University of Bologna
Büşra Özyüksel / University of Szeged

KİTAP İNCELEMESİ EDİTÖRLERİ / BOOK REVIEW EDITORS

Derya Azer / University of Bologna

TASARIM / DESIGN

Deniz Avcu / Eskişehir Teknik Üniversitesi

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Ayhan Kaya / Bilgi Üniversitesi
Murat Erdoğan / Türk-Alman Üniversitesi
Yücel Acer / Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Petér Kacziba / University of Pecs
Mesut Idriz / University of Sharjah
Ferit Murat Özkaleli / Azerbaijan Diplomatic Academy
Mehmet Bülent Uludağ / İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
Martina Ponizilova / University of West Bohemia
Mehmet Hasgüler / KKTC YÖDAK Başkan Yard.
İrfan Kaya Ülger / Kocaeli Üniversitesi
Filip Ejodus / University of Belgrade
Hakan Arıdemir / Dumlupınar Üniversitesi
Leslie Tramontini / Philipps-Universität Marburg
Ali Çaksu / Yıldız Teknik Üniversitesi
Egeresi Zoltán / National University of Public Service - Budapest
Nihal Eminoğlu / Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Merve Özkan Borsa / İstanbul Üniversitesi
Ayşegül Gökalp Kutlu / Kocaeli Üniversitesi
Derya Demirdizen Çevik / Kocaeli Üniversitesi

JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS AND POLITICAL SCIENCE STUDIES

ULUSLARARASI ILISKILER VE SIYASET BILIMI CALISMALARI DERGISI

e-ISSN: 2792-0984

INDIA: IS IT TIME TO GO PRESIDENTIAL?¹

Ramachandra BYRAPPA

History Institute, ELTE-Faculty of Humanities, Budapest

Email: byrappa.ramachandra@btk.elte.hu **ORCID:** 0000-0002-6053-0578

Submitted: 22 May 2022 & **Accepted:** 26 July 2022

Citation: Byrappa, Ramachandra. (2022). India: Is it Time to Go Presidential. *Journal of International Relations and Political Science Studies*, (5), 2-23.

Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Derneği | International Relations Studies Association
Journal of International Relations and Political Science Studies

E-mail: dergi@tuicakademi.org

All rights of this paper are reserved by the *International Relations Studies Association (TUIC)*. With the exception of academic quotations, no parts of this publication may be reproduced, redistributed, sold or transmitted in any form and by any means for public usage without a prior permission from the copyright holder. Any opinions and views expressed in this publication are the author(s)'s and do not reflect those of the *TUIC*, editors of the journal, and other authors.

¹ This paper was prepared for a conference organized by the National Services University in Budapest (2022-05-12). This paper is the result of my own research.

INDIA: IS IT TIME TO GO PRESIDENTIAL?

Ramachandra BYRAPPA

History Institute, ELTE-Faculty of Humanities, Budapest

Email: byrappa.ramachandra@btk.elte.hu **ORCID:** 0000-0002-6053-0578

Submitted: 22 May 2022 & **Accepted:** 26 July 2022

Abstract

Indian democracy has come of age, and it is probably time to abandon the colonial heritage as far as its parliamentary system is concerned. Transactionality is the name of the game in India's parliamentary system, where the principle of representation is fast fading. The art of coherent electoral manifestos and democratic debate on the policy promises it contains is a distant reality. The democratic debate and electioneering are replaced by vote banks, MPs crossing the floor, personality cult and other deification of political leaders through social media hammering. The end result is the loss of morality among parliamentarians, transforming the legislature into a financial clearing house. The situation is further worsened by two other problems related to the parliamentary process in India. The first among these two problems is political consensus. National development, economic and social needs, demand a broad consensus and popular affirmation on a few central policies and issues to move this gigantic country forward through the next few decades that are going to be very difficult. The only Indian statesperson that could build such a consensus was Indira Gandhi. Today India is divided and confused with no clarity of purpose, dogmatic leadership cannot replace charismatic statesmanship. One can therefore legitimately ask a very simple question: Is it time to make a leap towards a Presidential system, where the President is directly elected through universal suffrage? Could this help to give India one national figure, one clean voice and one articulation of the National Interest? The main argument of this essay is that colonial heritage is causing institutional blockage and dysfunctionality in the Indian political set-up. The methodology used is a structural and historic analysis of the Indian parliamentary system.

Keywords: Liberal democracy, Westminster model, capitalist-candidate, transactional-democracy

Özet

Hint demokrasisinin olgunluğu ve geçirmiş olduğu parlamenter sistem geçmişi dikkate alındığında, muhtemel ki sömürge mirasını terk etmesinin zamanı gelmiştir. İşlemsellik, temsil ilkesinin hızla solmakta olduğu Hindistan'ın parlamenter sistemindeki esas meseleyi oluşturmaktadır. Tutarlı seçim manifestoları ve kapsadığı politika vaatlerine ilişkin demokratik tartışma sanatının gerçekleşmesi uzak bir ihtimal gibi gözükmektedir. Demokratik tartışma alanı ve seçim propagandasının yerini oy bankaları, rakip kanada geçen milletvekilleri, kişilik kültürü ve sosyal medya hakimiyeti yoluyla siyasi liderlerin tanrılaştırılmaları almaktadır. Bunun sonucu, parlamenterler nezdinde ahlaki ilkelerin geçerliliğini yitirmesi ve yasama meclisinin bir finansal takas merkezine dönüşmesi olmuştur. Bu durum, Hindistan'daki parlamenter süreçle ilgili diğer iki ana sorunla daha da kötüleşmektedir. Bu iki sorundan ilkinin siyasi uzlaşma konsepti oluşturmaktadır. Ulusal kalkınma, ekonomik ve sosyal ihtiyaçlar; oldukça zor geçecek gibi duran önümüzdeki birkaç on yıl boyunca, bu devasa ülkeyi ileri taşımak için, birkaç merkezi politika ve konuda geniş bir fikir birliği ve toplumsal onay gerektirmektedir. Geçmişte, böyle bir uzlaşma oluşturabilecek tek Hint devlet insanı Indira Gandhi'ydi. Bugün Hindistan bölünmüş ve hiçbir amaç netliği olmadan karışık bir haldedir; dogmatik liderlik ise karizmatik devlet başkanlığının yerini alamaz. Dolayısıyla, şu çok basit soru haklı nedenlerle sorulabilir: Başkanın doğrudan genel oy yoluyla seçildiği bir Başkanlık sistemine doğru bir hamle yapmanın zamanı geldi mi? Bu, Hindistan'a tek bir ulusal figür, tek ağızdan net bir ses ve ulusal çıkarın tek bir kola eklenmesini sağlamaya yardımcı olabilir mi? Bu çalışmanın ana argümanı, kolonyal mirasın Hindistan'ın siyasal düzeneğinde kurumsal engeller ve işlevsizlik yarattığı yönündedir. Metodoloji olarak, Hint parlamenter sisteminin yapısal ve tarihsel analizi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Liberal demokrasi, Westminster modeli, kapitalist-aday, işlemsel-demokrasi

I. Putting the Indian Political System into context

In a conceptual chaos, it is easy to confound the object of a debate, so it is with the debate on democracy these days. Liberal democracy is often described as something finite, well defined and determined. No one really bothered as long as we could oppose liberal democracy against authoritarian systems or political ideologies like Communism. There was enough difference to accept each political system as being well defined. Britain, with a large wealth of colonial institutions, unelected House of Lords and with an uncodified constitution, was considered a liberal democracy in par with that of the United States which bears very little resemblance to the relatively archaic British system. In his now famous article in the *National Interest* journal, Francis Fukuyama wrote in 1989:

“The twentieth century saw the developed world descend into a paroxysm of ideological violence, as liberalism contended first with the remnants of absolutism, then bolshevism and fascism, and finally an updated Marxism that threatened to lead to the ultimate apocalypse of nuclear war. But the century that began full of self-confidence in the ultimate triumph of Western liberal democracy seems at its close to be returning full circle to where it started: not to an “end of all ideology” or a convergence between capitalism and socialism, as earlier predicted, but to an unabashed victory of economic and political liberalism” (Fukuyama, 1989: 3).

This broad ideological triumph was seen by Fukuyama as the end of a Hegelian dialectic. With the collapse of its main contender, Soviet communism, liberalism and liberal democracy were the only ones still standing, the two pillars of an unstoppable capitalism. To be fair to him, Fukuyama did not see it in that sense. He saw it as what he calls a “Jena moment”, the beginning and end of a specific process. He explains that the ideas and principles of the French Revolution had reached the farthest they could, physically and metaphysically: *“While there was considerable work to be done after 1806—abolishing slavery and the slave trade, extending the franchise to workers, women, blacks, and other racial minorities, etc.—the basic principles of the liberal democratic state could not be improved upon”* (Fukuyama, 1989: 5). Given the compound conditions existent at that time nothing could be improved. He implies that there could these cycles or phases of improvement that can continue in the future. Something new was needed to provoke and sustain a new phase of reform.

Francis Fukuyama’s argument could be helpful to explain the ideological chaos and turmoil. If the capitalist-liberalist-democracy was the only model standing at the fall of the Berlin Wall in 1989, then what is the nature of ideological struggles or adjustments that we

are going through? Are they intra-systemic adjustments or are they anti-systemic? With the notion of phasal rectification and development presented by Fukuyama, we can say that the West today has thrown the net of liberal democracy so far and so sparsely that with few exceptions everyone is capitalist. Democracy is implemented in all its variations. This poses several problems for the West, both structural and ideological.

In the “*end of history*” idea of Fukuyama, there is an intrinsic supporting argument that leaves us to believe that hierarchy disappears and is replaced by a kind of horizontality, because it follows the same norms of liberal democracy. George W. Bush declared in 2001: “*Through much of the last century, America's faith in freedom and democracy was a rock in a raging sea. Now it is a seed upon the wind, taking root in many nations*” (Bush, 2021). Every country in the communist bloc and Third World is trying to integrate the World Trade Organization and the international financial system dominated by the West. All the elements were there for the West to feel smug and brim with confidence. But the reaction seems to be the opposite, the more the rest of the world integrates, the more the West gets paranoid. The triumphant West, after winning its battle against Communism, hoped to create a new hierarchy but fell short of finding a crusading concept that would envelope the Christian ethic, the market mechanism and a controllable political system. It could not find a new integrating ideology that would support its desire to restructure a hierarchy that it can dominate. One observer wrote: “*Like religious intolerance, the denial of legitimacy to other forms of government was seen to cause perpetual war, making for an international environment hostile to the spread of free institutions. Underlying this outlook was a profound conviction that force had a logic ultimately inimical to liberty*” (Hendrickson, 2005: 14).

These shortcomings made the West adopt the next best strategy available: Telling others what a democratic system is, and more specifically what liberal democracy should look like. During Reagan-Thatcher years the focal point was the market. But since 2000 the opening of the World Trade Organisation (WTO) to countries like China has changed the hierarchy. China took full advantage of the system and is now dominating it. The West had to change strategy mid-way once again. Now the mantra has become human rights because the West took an advance in addressing the issues like LGBTQ rights earlier than others. This clearly indicates that we have entered a period of ideological civil-war within the “capitalist-democracy” framework. Scrutiny of liberal democracy is intensifying.

In a recent article Samuel Issacharoff, an expert in democratic systems, came to the following conclusion: “*Clearly the era of democratic euphoria has ended*” (Issacharoff, 2018: 487). He points out to the general deception towards democracy because it does not seem to

produce the results that were aspired to. There is a general malaise, which has become a common feature of democracy all over the world. For many, democracy was synonymous with empowerment but today we are witnessing increasing social inequalities. This trend indicates that on the contrary the triumph of capitalist democracy means the reduction and deprivation of empowerment. What is going wrong? Issacharoff explains:

“Today’s moment is defined by the distrust of two key features of democratic governance: the centrality of institutional order and the commitment to what in game theory would be termed “repeat play,” the idea that there is a tomorrow and that the losers of today may unseat the victors in a new round of electoral challenge. The central idea of contestation, of losers and winners engaged in common enterprise, is ceding ... a “permanent campaign” aiming to “prepare the people for nothing less than what is conjured up as a kind of apocalyptic confrontation” (Issacharoff, 2018: 486).

In a way disempowerment is justified in the name of a permanent crisis in capitalist-democracy regime. Does this mean that authoritarianism is absorbed into the capitalist-democracy regime to deny empowerment? It is difficult to answer this question which in itself is a problem. The post-Soviet period marked a new departure where increasingly democracy was reconfigured (Issacharoff, 2018: 486-487). The democratic design was promising but delivered very little. Thirty years after, we witness protests everywhere demanding that institutions become more democratic. Crisis after crisis the true nature of these institutions becomes clear. Riley McCabe from CSIS argues that: *“(...) amid the pandemic, the backsliding of democracies and growth of authoritarianism has accelerated worldwide”* (McCabe, 2021). What one has to recognize is that we are not talking about authoritarian political systems and democracies. Rather, we are talking about authoritarianism inside democracies. The new dialectic is between those democracies that empower citizens and those that do not.

If empowerment takes centrality in the debate on the institutional design, then this would inevitably involve a debate on Parliamentarism versus Presidentialism, a debate on deliberation versus executive action. Within the confines of democracy there is now a structural world dialectic. It is a conceptual civil war within the realm of democracy, the unique ideology dominating the world order discursive. While the West privileges human rights, a poorer, developing, non-western world privileges empowerment. This means in theory, the non-Western countries should go for a Presidential system of government, which is geared to producing action in order to empower citizens. Then why is it that India has not chosen a Presidential system of government? India suffers from many ills and desperately

needs a unifying, timesaving, transparent and emphatic executive action to solve its problems. But India is dysfunctional for many reasons. First among them is the colonial heritage.

II. Essential differences between Presidential and Parliamentary Systems

Democracy in itself has no real sense if we do not consider the way it is articulated in practice. Structure matters because from the free choices of the citizens to practical results on the ground, democracy is a lengthy process. The efficiency of the system will depend upon the structure of this process, the hierarchy of priorities that are built into it (Riggs, 1997: 256). An American political scientist, F. W. Riggs sees it the following way:

“Most of the available research on democracy focuses on its consequences, what values are served by democratic processes, and how can or should these processes be sustained. The emphasis is often on public policies more than on constitutional foundations. Yet the structure of governance as prescribed in constitutional documents, basic laws and charters, greatly affects the ability of a regime to support democratic processes and achieve democratic results, especially as reflected in the problems of representativeness and legitimacy. The former involves a kind of top-down question and the latter a bottom-up perspective” (Riggs, 1997: 258).

A clear and transparent structure indicates that citizen participation, legitimation and oversight can be much more readily achievable. What counts is a responsible government and a method of strong oversight. The object of any form of government is to assume responsibility for the wellbeing of a community and its aspirations (Mueller, 1987: 118). And similarly, the object of any political system should provide a community with a governmental system that can function well, be able to execute the wishes of its citizens. In a democratic system of government, those choices which get a majority of approval will get legitimated and executed. The purpose of the political system and the government is to see that this process is elaborated and gets done in a fair manner. Where there is a written constitution, the process of government and the political system as a whole is governed by rules. Where there are no such rules, traditions are established to guide the process. The whole purpose of the process is to see how loyally or fully the sovereign wishes of citizens are put into practice. There is no one way to do this.

For his part, Fred W. Riggs, argues that all organizations fall into two categories: “... any modern association (whether it be a state or a non-governmental organization) contains: (1) a polyarchical system anchored in an elected assembly which I call a constitutive system

and, (2) a hierarchical (managerial or bureaucratic) subsystem responsible for implementing the policies authorized by the constitutive system” (Riggs, 1997: 255). He is right, since one can witness the emergence of two distinct models: parliamentary and presidential. The modern parliamentary system and its evolution is strongly tied to the political history of England and later the United Kingdom. It symbolises the struggle between the nobles and their king. Through parliament nobles restrained the executive power of the king, a power at that time consisting in waging wars. This evolved into the Westminster model of government, where the parliament constituted both the legislature and the executive, while retaining a monarch as head of the state. A historical compromise where the ordinary citizen is a junior partner. In the process compromises were made to protect the established privileges of some at the expense of the many.

The presidential system on the other hand was born with the emergence of the United States of America (Riggs, 1997: 257). This political system, contrary to the British one, was designed and elaborated carefully before being put into practice (Cheibub, Elkins & Ginsburg, 2014: 529). Here the system was designed to make the citizen, the individual, the supreme being. Unlike the British system of traditions, the American constitution was unwilling to make a compromise on the need to empower its citizens. The key to this was a transparent system of constitutional regulation. But of course, no system can be perfect if the people executing it are not wholeheartedly loyal to the constitutional rule-based system. In this perspective Presidentialism and Parliamentarism are not contradictory, they put the emphasis on the different elements of the same process. One is about elaboration and execution of policy while the other is about approval and scrutiny of that policy. It is a question of which of these elements should take the lead.

Beyond these differences in backgrounds, there are distinct systemic differences between the Presidential and the Westminster model of government. Steffen Ganghof, a German political scientist, argues that the chain of legitimation is much more coherent in the parliamentary system, because in it the parliamentary majority gives way to the constitution of a government. And if it is dissatisfied with the performance of the government, it can always dissolve it and reconstitute a new one: “(...) *the fairly constituted majority must be the principal of the government and thus at any time be able to remove it. This requirement rules out executives that govern for fixed terms and without the possibility of a vote of no confidence. In other words, any further delegations of power should be within the authority of the fairly constituted majority*” (Ganghof, 2016: 213). Of course, in a presidential system of government, a president can be impeached if there is wrongdoing, although the procedure is

longer and more cumbersome. Riggs would partly agree with Ganghof on this point but says that it is not the real issue: *“The fact that the head of government also serves as head of state is a dysfunctional complication but not, I think, a basic problem for presidentialist regime”* (Riggs, 1997: 257). For him, a president can be removed as easily as a prime minister in a parliamentary system of government. It is also true that when it comes to changing a conservative prime minister in the United Kingdom the party’s 1922 Committee is more effective than a no-confidence vote in the House of Commons (Donaldson, 2022).

The real issue at stake, according to Riggs is accountability and scrutiny. He believes that the Westminster model produces a fused authority producing two fundamental effects:

“(...) first, because the constitutive system in such regimes is fused-that is, the cabinet is accountable to the elected assembly and can be discharged by a vote of no-confidence-deadlock between the two branches can be avoided and its ability to make public policy can be enhanced. Second, control over the bureaucracy is strengthened by the fusion of powers; officials are responsible to an integrated centre of authority. (...) that they can also be better controlled because the power of the regime is fused” (Riggs, 1997: 257).

This might theoretically be true. Still, in practice, fusion of authority rarely happens. The Westminster model is made for strong personalities or characters like Margaret Thatcher, but even then, there might be a lot of infighting and inefficiency (Richards, 2008: 33-34). In most instances efficiency, talked by Riggs, is illusory (Theakston, 2016: 213-214). There is parliament, fractions, political parties, representatives... All might not go in the same direction thus leading to a situation where bureaucracy as a corporation can take advantage of a political chaos to consolidate itself. According to Dennis C. Mueller: *“Government may grow not only because increasing expenditures are demanded by citizens, interest groups, or legislators, but also because they demanded by the bureaucracy supplying government programs. The government bureaucracies are an independent force, which possibly lead to increasing government size”* (Mueller, 1987: 133). What is needed to counter this is the existence of an executive power, similar to the presidential system. In the presidential system, it is true that a president can be impeached but at the same time the president can veto the legislation enacted by congress or legislature, giving a sure advantage to the presidential system (Cheibub, Elkins & Ginsburg, 2014, 521-522). The president can also use emergency powers (Cheibub, Elkins & Ginsburg, 2014, 521).

Finally, coalition governments are another area presidential format seems to have a clear advantage over the Westminster model. C.P. Barthwal describes coalition governments

as follows:

“A coalition government is a cabinet of a parliamentary government in which several political parties cooperate. The usual reason given for this arrangement is that no party on its own can achieve a majority in parliament. A coalition government might also be created in a time of national difficulty or crisis, for example during wartime, to give a government the high degree of perceived political legitimacy it desires whilst also playing a role in diminishing internal political strife” (Barthwal, 2012: 9).

One can imagine that in times of exceptional crisis there can be coalition governments; but they cannot be the norm in a healthy democracy. There are many structural weaknesses to parliamentary system of government and one of the biggest dangers to it is that the executive and legislation are produced by coalitions. To be precise, it is the post-election coalitions that are of concern. These kinds of coalitions are fundamentally anti-democratic and have the capacity to disenfranchise even a majority of citizens since small coalition partners can dictate the political agenda. A reason why the Westminster model can become an instant disaster for democracy if there is no readily available majority (Nand, 2010: 414). Coalitions are political “subprimes” that are packaged as democracy, and in a comparable manner to the financial system, they could lead to a total distrust in democracy.

And as a process it is a very time-consuming process. In the latest election it took nine months for Mark Rutte, the Dutch PM, to form a coalition government (Baazil, 2021). In 2020 a coalition government was formed in Belgium after a record of 592 days. The Brussels Times reported: *“Strained negotiations after last year’s elections in May have routinely collapsed as party leaders and several top government officials resign from their mission to steer the coalition negotiations”* (Galindo, 2020). The Dutch and Belgian examples only show that how much compromise each party had to make to reach an agreement. This ultimately means a sacrifice of voter choice and sovereignty. In a poll published just after the recent German coalition government was announced 58% of the people polled said that they were unhappy with the election results (Luckhurst, 2021). For a mature democracy like Germany this is not good news. Beyond this negation of voter choices, coalitions do not always produce stable governments. According to some: *“Coalition governments in parliamentary democracies lead a precarious existence. Typically, they can fall on any given day, sometimes with little or no warning. The circumstances surrounding coalition termination vary greatly, occasionally producing great drama”* (Lupia & Strøm, 1995: 648). Coalitions might work in developed countries like Germany. But for them to produce similar stability in less developed

countries the price normally is high in terms of political bargaining, often translating into corruption.

III. India's Parliamentarism and Colonial Heritage

India's independence in 1947 was born of too many compromises. One such compromise was the adoption of the Westminster model of government. Disempowerment in India has its origins from many different sources. In regard to political institutions and governance, the structure mainly comes from the colonial heritage. In a colonial context the primary function of the political system is to disempower people since government derives its legitimacy not from the people but from conquest and the capacity to dominate by force. Seen from this perspective colonialism is authoritarianism under a foreign master, a form of dictatorship. Political analyst sometimes ignores this factor when analysing or comparing democracies in less developed countries and the developed countries.

Discussing this situation, a group of researchers came to the following conclusion: *“The failure of democracy in many post-colonial environments was also one of the reasons that “authoritarianism” became the most important term in the study of regimes in the 1960s and 1970s. The continued fragility of some post-colonial democracies in the 1990s suggests that the omission of this factor from the larger literature on regime change should be rethought”* (Bernhard, Reenock & Nordstrom, 2004: 225). This group of researchers believes that there are number of factors that explain why democracies fail (Bernhard, Reenock & Nordstrom, 2004: 226). When the British colonials left, historians and the general public believe that they left behind a democratic model of government. But in reality, I think, what they left behind was an authoritarian structure. These structural aspects can be visible in features like the composition and mentality of the local elites, in the kinds of bureaucratic apparatuses and the outlay of institutions that were created for controlling people and not for their protection.

Furthermore, democracy is associated with development, otherwise there would be no compelling reason to adopt the democratic model of government. But as it happens the link between democracy and development is not always evident: *“The end of European overseas colonialism brought hopes that areas been subject to it would be able to assimilate the positive aspects of modernity, democracy and development. This hope did not bear out”* (Bernhard, Reenock & Nordstrom, 2004: 227). Democracy has the capacity to be universal, if it works for the West then it should also work for countries like India, but it is not. if we suppose that democracy in itself is not the obstacle to development, then where is the blockage coming from? The obvious answer is, at least in India's case, the dysfunctional

structure.

The British left a certain form and tradition of governance –the Westminster model of parliamentarianism. While in reality, the country needed a republican presidential system of government. The Westminster model is characteristic of two things that are particular to the British history and not Indian needs. First it is deeply immersed in the monarchic tradition of parliamentarianism, which also implies a strong attachment to a system of feudal and aristocratic privileges. This led to a tradition of the State as minimal enterprise or as an accessory to an aristocratic system. From this emerges a second characteristic that the people’s chamber – the House Commons was a junior partner in the system of government before the 20th century and this chamber in turn produced the executive branch of government. This meant that the most important element of the state and its action was subject to the whims of a weak or aristocratically biased parliament. The total effect of the Westminster model of government and of democracy is that the power of the people is restricted. One reason why the instrument of referendum is rarely used in the Westminster model (Smith, 1986: 795).

To his own question: “*How is it possible to find room within the Commonwealth for a State with a republican Constitution?*” (Rau, 1949: 295). B.N. Rau replies in an article written in 1949 on the question of India’s appurtenance to the British Commonwealth: “*The declaration thus preserves the dignity of the King without impairing India’s sovereign status*” (Rau, 1949: 295). When India got its independence, the role of the British monarch was replaced by the position of a President to fulfil the ceremonial position of head of state. Unlike the British monarchy, the head of the Indian Union was not nominated but elected through a system of electoral college composed of State and Central legislatures in a weighted system. The term of office was five years with a possibility to be re-elected. The President could only be removed from office or impeached for violating the constitution (Rau, 1949: 299). Rau reminds us that a “substantial body of opinion” (Rau, 1949: 299) was in favour of a full American style presidential system, but to no avail, the British tradition was preferred by leaders like Nehru. Rau laments: “*The choice of the ministry is governed by the same considerations as in England and the relations between the President and his ministers are much the same as between the King and his ministers*” (Rau, 1949: 299). In 1947 everything seemed to have been changed but nothing really changed as far as the political system was concerned.

Of course, many would see this as a great and laudable achievement. India is a country of 1.5 billion soon, with a multitude of languages and cultures. Bringing all the rich diversity

together to form a unified nation is no easy task. The Indian democracy has created some sense of unity but unfortunately also amplifying the differences and divisions. It is becoming increasingly difficult to maintain the semblance of a functioning democracy. In 1996, the American-Dutch political scientist wrote: *“The most serious obstacle to power sharing in divided societies is the presence of a solid majority that, understandably, prefers pure majority rule to consociationalism; ... As indicated earlier, India’s numerical Hindu majority is internally divided to such an extent that the country consists of minorities only”* (Lijphart, 1996: 262). Twenty years since, this later assertion no longer holds as Hindu nationalism is growing by the day. Consociationalism (power-sharing) and coalition arrangements (compromises) will be increasingly unwelcome, making the Westminster model difficult to sustain without moving towards authoritarianism. Presidentialism could be a timely solution before the post-1947 parliamentarism comes under serious strain.

IV. The Reasons Why India Should Go Full Presidential

A. It Is Time to Throw Away the Colonial Heritage

The 1990s saw a wave of changes in Central and Eastern Europe as citizens of these countries went through a period of reconquering their cultural and historic heritage. The process was visible not only by the pulling down statues of Marx, Lenin and Stalin but also by the renaming of cities and streets to their former names or giving names more in concordance with the local culture and heritage. Lenin City or Stalin City were no longer considered appropriate with the new democratic aspirations of the newly empowered citizens. In the same logic, these countries went through the process of rewriting their constitutions, signalling a new political departure. This breeze of change went further, reaching the Indian subcontinent in the mid-1990s, which also coincided with the decline of Nehru-Gandhi family. The cities of Bangalore, Bombay, Calcutta, and Madras no longer exist, at least in name. Beginning in 1995 most of the names of the major cities were changed back to their original Indian names, waving goodbye to their British phonemicizations (The Economic Times, 2014). A certain pride and dignity were restored. Interestingly it is difficult for institutions to adopt and comply with the name change (Badam, 2004). The high court of Chennai is still called “Madras High Court” (Madras High Court). This is a clear demonstration of institutional bigotry in favour of colonial tradition that goes against the democratic wishes of the Indian people and an affront to the Indian sovereignty and civilization. The problem is deep-rooted, colonial laws are still used in Indian courts while their use is discontinued by the colonials in their own country (Gulati, 2018).

The process of decolonization of Indian culture and institutions was not engaged under the Nehru regime because he apparently had no problem with it. As for Indira Gandhi, her main objective was to give economic empowerment to her people. Other political leaders since have been more interested in battles of communitarist nature than weed out colonialist anachronisms that are causing so much systemic damage to Indian society and economy. More importantly the above examples of name changings and institutional lags and drags in accepting these changes means that the Westminster model is alien and against the deepest interests of the Indian people. As one political scientist puts it: *“For a number of reasons, exhaustively explained in the Report of the Commission on Centre-State Relations and its Supplementary Note, the Westminster type of government of ‘non-fixed tenure’ cabinet system has proved very counter-productive in recent years at both Union and state levels”* (Sen, 1993: 29). Another expert literally accuses the colonial system of wanting to permanently handicap and violate the Indian civilization: *“In fact, the implied design of the British was to ‘Balkanise’ India and to keep this country struck into the quagmire of disunity and internal disturbances”* (Nand, 2010: 413). The need to get rid of the colonial burden and stains could not be more urgent or necessary.

B. Elections, Representation and Carnival of Criminality

There is an urgent need to make-clean at least one branch of the Indian state. In the Westminster model of democracy all branches of government are interconnected without a clear separation of powers. This means that corruption and nepotism can spread like bushfire. Criminal tendencies have taken over the democratic apparatus, mainly the electioneering process. Although the Election Commission of India organizes elections in a very professional manner, it cannot control things that are beyond its reach. The system of representative democracy is slowly coming to an end, simply because there is no real representation. Representative democracy has become a well-organized formality without object or substance. As for the exercise of democratic franchise, it is becoming a personality contest. If nothing is done to reverse the situation, violent structural adjustments are difficult to avoid in the future.

Similar to the market system, the selection of representatives through an election is a real-time consultation on what the people want and what they do not want. And it is also a moment where the priorities and hierarchies are adjusted. Electioneering and representation is also a two-way process, it is not only a moment for gathering the choices of the electorate but also informing it of national priorities and seeking its approval. This means engaging in an

intelligent and mature debate with the electorate. This will be difficult since voter education is a big problem in India, the Brahminic charlatanism and system of blind belief cohabits badly with a modern democratic system which is based on rationality and clear judgement. What is happening now is that layers of irrationality are added to this base irrationality. The weight of this sediments of irrationality is suffocating not only the political system but also the entire society because the system is attracting thugs, criminals and fanatics from the fringes of society (Firstpost, 2018).

Until recently we saw the Indian democracy (Westminster model) as being dysfunctional. Today some commentators see it as a diseased system ready for decomposition. The British Broadcasting Corporation made the following comment in its recent news bulletin: “...while the face of Indian democracy, in the form of elections, looks healthy, the rest of the body is not. From courts and police to politicians and parties to campaign finance and the mechanics of legislation, the bones, sinews and organs of Indian democracy look alarmingly unwell” (The Economist, 2022). If we are to believe this statement, we are witnessing an end process before something dramatic happens. This opinion concords with the conclusion of a report published a year earlier by a widely respected Swedish institute. In effect the Varieties of Democracy (V-Dem) institute produces the largest global dataset on democracy with some 28 million data points for 202 countries from 1789 onwards. In its 2020 report it wrote the following on India: “India is on the verge of losing its status as a democracy due to the severely shrinking of space for the media, civil society, and the opposition...” (Lührmann et al., 2020: 6). If the space for representative democracy is retracting, what is expanding in its place?

Like everything else in India, the answer to the above question is not simple. There are a wide variety of reasons. A researcher from the Carnegie Endowment for International Peace identified the following as the main evils corroding the democratic process in India: “...support for regional parties, dynastic politicians, and candidates associated with criminal activity...” (Vaishnav, 2015: 1). And continues: “Voters have more choice than ever before, yet there is little qualitative change in the nature of the candidates themselves” (Vaishnav, 2015: 2). The author of the study points out to a very interesting point when he talks of dynastic politics. The existence of dynastic politicians in the Indian political system points to two things. Firstly, democracy does not produce real alternatives, rather it becomes a zealously guarded feudal domain. Secondly, it does not promote democracy as a process where anyone can become a leader. In this manner dynastic politics reduces the efficiency of democracy by half, since for the average citizen it is only about voting and not leading.

Similar to the situation in the 19th century Britain, Nehru in the post-independence period used powerful landowners and rural strongmen to maintain his democratic hold on the country, thus legitimizing dynastic tendencies.

The Nehru-Gandhi family itself was sitting at the pinnacle of a system that promoted dynastic politicians:

“For thirty-seven of the nearly sixty-eight years that India has been independent, the prime minister has come from this family: Jawaharlal Nehru, from 1947 to 1964; daughter Indira Gandhi, from 1966 to 1977 and 1980 to 1984; and her son, Rajiv Gandhi, from 1984 to 1989. A Nehru-Gandhi has not been prime minister in subsequent years, but Rajiv’s widow, Sonia, has been Congress Party president since 1998 and was an influential power center during Congress rule from 2004 to 2014. Her son, party vice president Rahul Gandhi, is the heir apparent to the family business” (Vaishnav, 2015: 26).

Data collected by another researcher show that the phenomenon is not decreasing fast enough: *“(…) 20 percent of Lok Sabha members of parliament elected in 2004 came from political families. This number rose even further, to 29 percent, in the 2009 national election. In 2014, the supposed anti-dynasty election, the share of parliamentarians hailing from political families stood around 21 percent—a decline, but by no means a wipe-out”* (Vaishnav, 2015: 27). And it could even be making a comeback according to others: *“In 2014, for instance, 81 percent of members of parliament aged thirty or below and half of lawmakers between thirty and thirty-nine were dynasts”* (Vaishnav, 2015: 29). This reiterates my earlier point that dynastic politics acts as hinderance to those who would like to enter politics and introduce genuine.

Dynastic politics is having another devastating consequence on representative democracy, namely that of injecting a massive dose of criminality into the democratic process. Of course, there cannot be an automatic relation between political dynasties and the electoral process, but the very logic of dynastic politics makes criminality inevitable. It breeds the idea that a political family is entitled to a political domain. Anyone competing is considered a mortal enemy. It is reported that in: *“(…) 2004, the first year for which candidates were required to submit disclosures, 24 percent of members of parliament declared that they faced pending criminal cases at the time of their election”* (Vaishnav, 2015: 31). As we go down the federal hierarchy things get even worse, probably because public scrutiny and media attention is lower. The report continues: *“As of 2014, about one-third of state assembly representatives (31 percent) faced at least one criminal case. Again, about half of those, or roughly 15 percent, reported cases in which they stood accused of committing*

serious crimes” (Vaishnav, 2015: 32). At the municipal level things are more serious but very little is reported. But data provided by the Association for Democratic Reforms show that: “17 percent and 21 percent of municipal corporators in Mumbai and Delhi, respectively, declared involvement in criminal cases” (Vaishnav, 2015: 32).

Criminality is equally spread across government parties and opposition parties. A recent study showed that 40% of government party candidates and 39% of opposition candidates face criminal charges. But of course, this is minor compared to the Communist Party of India (Marxist) where 58% of the candidates were “embroiled” in criminal cases according to Reuters news agency (Vengattil & Siddiqui, 2019: May 18). According to the Association for Democratic Reforms, in a survey of 250 000 people (2018), 98% were of the opinion that: “(...) candidates with criminal backgrounds should not be in parliament...” (Vengattil & Siddiqui, 2019: May 18). If increasing number of citizens start to believe that their representatives are criminal, that their government is composed of criminals, as it is done in the Westminster model, the system will lose credibility and legitimacy.

In parallel to the criminalisation of the electoral process another disturbing evolution is the marketization and capitalization of representation and the voting process. Marketization might have some advantages but also has real costs. It takes the system into a vicious cycle. The more the market value of a vote goes up, the more an increase in investment is needed to go into politics. This also means that in uncertain political conditions a 5-year term is a brief period to amortise the investment costs and make a benefit worthy of the investment. There were thirty-one national and regional political parties competing elections in India with a total of 8251 candidates standing for election to the Lower House in 2014. Mitra and Hauck: “(...) estimated that the funds that the parties and candidates spent in the 2009 general election were around \$2 billion and the sums involved in 2014 were to the tune of \$5 billion” (Mitra & Hauck, 2019: April 26). They also explain that a candidate is allowed to spend one million Euros but in reality, spends way beyond that amount (Mitra & Hauck, 2019: April 26).

Nithya Subramanian writing in Scroll news portal calculated that on average a single vote in 2014 cost seven hundred Indian Rupees (Subramanian, 2019: June 8). This might look like a modest sum for giving-up one’s democratic right but in fact this does not always go to individual voters. There is a whole “democracy economy” of handlers and go-betweens. The system is called a “vote bank” system, a term coined by the famous South Indian sociologist M. N. Srinivas in 1955 (Jha, 2019: April 8). It was to describing vote collection by community leaders on lines of caste, language, ethnicity and religion (Jha, 2019: April 8). In their majority these vote banks work in rural areas where an entire village can become a vote

bank (Jena & Baral, 1979: 408). According to Jena and Baral: *“They significantly influence the electoral choice of the ordinary by exploiting their illiteracy, ignorance, poverty and political backwardness”* (Jena & Baral, 1979: 416). This can look like an illegal activity but also signals the abandonment of the majority of voters by the system. Local communities try to organize themselves to squeeze something beneficial out of the system by collectively selling or bargaining their vote to give it a meaning (Singh, 2018: March 23). Shivam Shankar Singh writes: *“The poor and marginalised population of this country from across caste groups barely has a voice in governance. People are often subject to the whims of the local administration and are left feeling like victims of the system. In a country as complicated as India, social groups like caste are a support system to navigate the mess that is our governance, where the individual is insignificant and has no voice”* (Singh, 2018: March 23). The individual has become a number in a transactional democracy. An arena for handlers and democracy venture capitalist candidates who mobilise millions of rupees to purchase their political positions.

After such investments it is almost normal that the entrepreneur-candidate wants to recuperate more than what he or she invested. Mitra and Hauck calculated that a candidate in office has an income that is 27 times more than that of an average Indian. They argue that the median wealth of candidates increased 100% between 2004 and 2014 (Mitra & Hauck, 2019: April 26). And there were even instances where wealth growth rate was more than 200% (Mitra & Hauck, 2019: April 26). This was corroborated by a group of researchers from American and English universities, who came to the conclusion that the winner MPs have an estimated annual premium of around one million rupees in 2014. When it came to minister the sum was markedly higher- 3.7 million rupees (Fisman, Schulz & Vig, 2014: 848).

All the above evidence substantiates a simple fact: the market has taken over the dynamics of democratic representation in India and that the Westminster model does not work in the Indian context. The main currency of the “democracy market” was supposed to be debate on ideas that would further the country but instead it has a market where votes are traded for cash, drugs and alcohol (Miglani, 2014: April 15). According to N. Sircar: *“It all adds up to a compromised democratic system in which the candidates for whom we vote need not represent our interests”* (Sircar, 2018: July 26).

The candidate-capitalist system not only makes the representative system dysfunctional it also breeds instability at the executive level. The Constitution (Fifty-second Amendment) Act, 1985 (National portal of India. The Constitution) made floor-crossing illegal. It was able to reduce instability in a period where national parties dominated but now this has changed,

there are now increasing number of regional and local parties (Nand, 2010: 416). This means that coalitions can become victims of micro parties whose only interest could be economic gains. Researchers have repeatedly pointed to the same problem (Ruparelia, 2015: 2). R. Nand asks: “*Those who had witnessed the untimely fall of governments of Chandrashekhar, Deve Gowda, Gujral and even Atal Bihari Vajpayee in 1998 and recently the apprehension of collapse of UPA government after the withdrawal of support by Left parties on 8th July, 2008 may pose the question – Has time come to think beyond the British model that India has followed since independence?*” (Nand, 2010, 416).

V. Conclusion

The British Westminster model of parliamentarianism is the result of a particular historic evolution, a particular tradition of governance and a unique context of elite socializing. The British parliament, in part of its recent past, was making laws for the people of the British Empire, who did not legitimize it through popular suffrage. Although it was part of the British Empire, India is not Britain. India is composed of many languages, religions and ethnicities, and elite consensus is difficult to forge. In the initial three decades strong personalities imposed unity but that has come to an end. Coalition governments have become the norm, where small parties dictate the direction of policies. Making the whole process instable and undemocratic, with permanent tensions between coalition partners. The result is that the Indian state is unable to provide its people with sufficient empowerment, both material and immaterial. All this leads to the obvious question of whether the Westminster model of parliamentarianism is good for the Republic of India. For the last sixty years India tried it and it does not seem to produce the awaited results, in terms of providing basic empowerment to its citizens.

In conclusion, the answer to Nand’s (2010) question above: “*Has time come to think beyond the British model that India has followed since independence?*” The answer could be straightforward. Yes, it is time to abandon it in favour of another model that reflects India’s federal structure and the aspirations of each and every Indian; a system which can forge their democratic choices into one National Interest defended by one credible national leader. Of course, this change of model might throw up new challenges, but it is still worth the effort because the current model is not working to the advantage of India, or its people.

Bibliography

- Baazil, Diederik (2021, December 15). „Dutch Leader Mark Rutte Seals Coalition Deal After Longest Ever Talks”, *Bloomberg*. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-12-15/dutch-leader-rutte-seals-coalition-deal-after-longest-ever-talks> (Accessed 09.04.2022).
- Badam, T. Ramola (2004). „India’s Cities Flex Muscle by Changing Names”, <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2004-dec-26-adfg-name26-story.html> (Accessed 10.04.2022).
- Barthwal, C. P. (2012). „Coalition Governments in India”. *The Indian Journal of Political Science*, 73 (1), 9–20.
- Bernhard, Michael; Reenock, Cristopher; & Nordstrom, Timothy (2004). „The Legacy of Western Overseas Colonialism on Democratic Survival”. *International Studies Quarterly*, 48 (1), 225–250.
- Bush, W. George (2021, January 20). „President George W. Bush's Inaugural Address”, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/inaugural-address.html> (Accessed 04.04.2022).
- Cheibub, José; Elkins, Zachary; Ginsburg, Tom (2014). „Beyond Presidentialism and Parliamentarism”. *British Journal of Political Science*, 44 (3), 515-544.
- Donaldson, Kitty (2022, January 18). „Johnson Under Threat: How U.K. Tories Get Rid of Their Leaders”, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-01-18/johnson-under-threat-how-u-k-tories-get-rid-of-their-leaders> (Accessed 09.04.2022).
- Firstpost (2018, June 17). “Thugs of Hindustan: How the lines between the organs of the State and organised crime blurred in India”, <https://www.firstpost.com/india/thugs-of-hindustan-how-the-lines-between-the-organs-of-the-state-and-organised-crime-blurred-in-india-4526731.html> (Accessed 24-07-2022).
- Fisman, Raymond; Schulz, Florian; & Vig, Vikrant (2014). „The Private Returns to Public Office”. *Journal of Political Economy*, 122 (4), 806–862. <https://doi.org/10.1086/676334> (Accessed 13.04.2022).
- Fukuyama, Francis. (1989). „The End of History?”, *The National Interest*, 16, 3–18.
- Galindo, Gabriela (2020, August 3). „Belgium breaks own record for longest period without government”, <https://www.brusselstimes.com/124777/belgium-breaks-own-record-for-longest-period-without-government> (Accessed 09.04.2022).
- Ganghof, Steffen (2016). „Reconciling Representation and Accountability: Three Visions of

- Democracy Compared". *Government and Opposition*, 51 (2), 209–233.
- Gulati, Aastha (2018, July 18). „Five Colonial Laws Which Live On In India But Have Long Died in UK”, <https://bit.ly/3LSGu3Y> (Accessed 10.04.2022).
- Hendrickson, C. David & Tucker, W. Robert (2005). „The Freedom Crusade”. *The National Interest*, 81, 12–21.
- Issacharoff, Samuel (2018). „Democracy’s Deficits”. *The University of Chicago Law Review*, 85 (2), 485–520.
- Jena, B. B., & Baral, J. K. (1979). „A Fresh Look at Vote Banks: Some Case Studies from Orissa”. *The Indian Journal of Political Science*, 40 (3), 395–417.
- Jha, Martand (2019, April 8). „Opinion | Vote-bank politics is not always bad for democracy”, <https://bit.ly/3xjCJAC> (Accessed 11.04.2022).
- Lijphart, Arend (1996). „The Puzzle of Indian Democracy: A Consociational Interpretation”. *The American Political Science Review*, 90 (2), 258–268. <https://doi.org/10.2307/2082883>
- Luckhurst, Toby (2021, September 29). „German coalition talks: Where Brits see a crisis, Germans find unity”, <https://www.bbc.com/news/world-europe-58718307> (Accessed 09.04.2022).
- Lupia, Arthur & Strøm, Kaare. (1995). „Coalition Termination and the Strategic Timing of Parliamentary Elections”. *The American Political Science Review*, 89 (3), 648–665. <https://doi.org/10.2307/2082980>
- Lührmann, Anna; Maerz, F. Seraphine; Grahn, Sandra; Alizada, Nazifa; Gastaldi, Lisa; Hellmeier, Sebastian; Hindle Garry; Lindberg, I, Staffan (2020). „*Autocratization Surges – Resistance Grows. Democracy Report 2020*”, https://www.v-dem.net/static/website/files/dr/dr_2020.pdf (Accessed 10.04.2022).
- Madras High Court (n.d.). Home Page. <http://www.hcmadras.tn.nic.in/> (Accessed 09.04.2022).
- McCabe, Riley (2021, March 5). „Global Political Protests and the Future of Democracy”, <https://www.csis.org/analysis/global-political-protests-and-future-democracy> (Accessed 06.04.2022).
- Miglani, Sanjeev. (2014, April 15). „Indian voters lured by cash handouts, drugs, bootleg liquor”, <https://reut.rs/3JIYvjA> (Accessed 13.04.2022).
- Mitra, Subrata & Hauck, S. Laura (2019, April 26). „Campaign Financing in India: Black Money and the Sale of Offices”, <https://heigos.hypotheses.org/10977> (Accessed 12.04.2022).

- Mueller, C. Dennis (1987). „The Growth of Government: A Public Choice Perspective. Staff Papers”. *International Monetary Fund*, 34 (1), 115–149.
<https://doi.org/10.2307/3867026>
- Nand, Reena (2010). „The Dynamics of Indian Political System”. *The Indian Journal of Political Science*, 71 (2), 413–424.
- National portal of India. (n.d.). *The Constitution (Fifty-second Amendment) Act, 1985*,
<https://bit.ly/3rrVP3t> (Accessed 14.04.2022).
- Rau, B. N. (1949). „The Indian Constitution”. *India Quarterly*, 5 (4), 293–303.
- Richards, David (2008). *New Labour and the Civil Service - Reconstituting the Westminster Model*. London: Palgrave MacMillan.
- Riggs, W. Fred (1997). „Presidentialism versus Parliamentarism: Implications for Representativeness and Legitimacy”. *International Political Science Review / Revue Internationale de Science Politique*, 18 (3), 253–278.
- Ruparelia, Sanjay (2015). *Divided We Govern - Coalition Politics in Modern India*. Oxford: OUP.
- Sen, S. R. (1993). „India’s Political System: What Is to Be Done?”. *Economic and Political Weekly*, 28 (1/2), 27–34.
- Singh, S. Shivam (2018, March 23). „An individual voter is insignificant in our democracy, but a caste vote bank is invaluable”, <https://bit.ly/3rcw731> (Accessed 11.04.2022).
- Sircar, Neelanjan (2018, July 26). „Money matters in Indian elections: Why parties depend on wealthy candidates”, <https://bit.ly/3jBbKbC> (Accessed 13.04.2022).
- Smith, B. Thomas (1986). „Referendum Politics in Asia”. *Asian Survey*, 26 (7), 793–814.
<https://doi.org/10.2307/2644212>
- Subramanian, Nithya (2019, June 8). „What’s the price of a vote in India? A new report comes up with a startling number”, <https://bit.ly/38HqX8F> (Accessed 13.04.2022).
- The Economic Times (2014, November 1). „Bangalore becomes 'Bengaluru'; 11 other cities renamed”, <https://bit.ly/3JnmsN7> (Accessed 10.04.2022).
- The Economist (2022, February 12). „The ailing body politic - The organs of India’s democracy are decaying”. <https://www.economist.com/asia/2022/02/12/the-organs-of-indias-democracy-are-decaying> (Accessed 10.04.2022).
- Theakston, Kevin (2016). *Leadership in Whitehall*. London: Palgrave MacMillan.
- Vaishnav, Milan (2015). *Understanding the Indian Voter*, <https://bit.ly/3uv5rg1> (Accessed 11.04.2022).
- Vengattil, Munsif & Siddiqui, Zeba (2019, May 18.). „Lawbreakers to lawmakers? The

'criminal candidates' standing in India's election”, <https://reut.rs/3vf6iAr> (Accessed 13.04.2022).

JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS AND POLITICAL SCIENCE STUDIES

ULUSLARARASI İLİSKİLER VE SİYASET BİLİMİ ÇALIŞMALARI DERGİSİ

e-ISSN: 2792-0984

CUMHURİYET İDEOLOJİSİ VE YENİ TOPLUM: TEKİN ALP'İN KEMALİZM YORUMU¹

Alper ÖZKÖK

Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Programı Öğrencisi / Öğr. Gör., İstanbul Teknik Üniversitesi

Email: ozkokal@itu.edu.tr **ORCID:** 0000-0001-6431-4306

Submitted: 2 June 2022 & **Accepted:** 15 August 2022

Citation: Özkök, Alper. (2022). Cumhuriyet İdeolojisi ve Yeni Toplum: Tekin Alp'in Kemalizm Yorumu. *Journal of International Relations and Political Science Studies*, (5), 24-45.

Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Derneği | International Relations Studies Association Journal of International Relations and Political Science Studies

E-mail: dergi@tuicakademi.org

All rights of this paper are reserved by the *International Relations Studies Association (TUIC)*. With the exception of academic quotations, no parts of this publication may be reproduced, redistributed, sold or transmitted in any form and by any means for public usage without a prior permission from the copyright holder. Any opinions and views expressed in this publication are the author(s)'s and do not reflect those of the *TUIC*, editors of the journal, and other authors.

¹Bu makale, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Programında hazırladığım “Çağdaşlaşma Sürecinde Bir İdeoloji İnşası: Kemalizm (1923-1938)” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

CUMHURİYET İDEOLOJİSİ VE YENİ TOPLUM: TEKİN ALP'İN KEMALİZM YORUMU

Alper ÖZKÖK

Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi
Anabilim Dalı, Doktora Programı Öğrencisi / Öğr. Gör., İstanbul Teknik Üniversitesi

Email: ozkokal@itu.edu.tr **ORCID:** 0000-0001-6431-4306

Submitted: 2 June 2022 & **Accepted:** 15 August 2022

Özet

Türkiye’de Atatürk dönemi olarak adlandırılan 1923-1938 dönemi, cumhuriyetin ilanı, modernleştirici reformlar ve çıkarılan yasalarla beraber yeni bir sosyoekonomik ve kültürel yapıyı var eden bir devrim dönemidir. Türkiye’nin çağdaşlaşma sürecinde etkin olan bu devrimin ideolojisi ise adını kurucu lider Atatürk’ten alan Kemalizm ideolojisidir. Cumhuriyetle beraber inşa edilen sadece yeni bir devlet mekanizması değil, ayrıca yeni bir toplumdur. Devrim sonrası oluşturulmaya çalışılan yeni toplumda, ulusalcılığı merkeze alan ve çağdaş değerlerle uyumlu yeni bir kimlik inşası söz konusudur. 1923-1938 arası dönemde hem yeni devlet ve toplumun hem de ona yön veren ideolojinin dönüşümü izlenebilir. Günümüzde dahi Türk siyasetinde etkisi olan Kemalizm’in temellerinin atıldığı bu dönemde ideolojiyi tanımlamak ve tanıtmak amacıyla eserler kaleme alınmıştır. Bu makalede, cumhuriyetin ideolojisi ve yeni toplum bağlamında, Tekin Alp’in “Kemalizm” adını taşıyan eseri incelenmiş, Alp’in Kemalizm’i, kendinden sonraki dönemde gelişen diğer fikirler üzerinden tartışılmıştır. Dönemin Kemalizm algısını anlamamız açısından önemli olan bu eser 1936 yılında kitap olarak yayınlanmıştır. Eserin 1936 yılında yayınlanması bir tesadüf değildir. 1935 tarihli Cumhuriyet Halk Partisi kongresi Kemalizm prensiplerinin resmî ideoloji olarak kabul edildiği ve tanımının yapıldığı bir kongredir. Bu dönemde, cumhuriyet rejimi için Kemalizm’in halka tanıtılması ve bir ideoloji olarak kurgulanması önem arz etmektedir. Tekin Alp eserinde, Türk devrimini yabancı ülkelere tanıtmak amacıyla bu kitabı yazdığını ifade etmektedir. Kemalizm ideolojisinin şekil aldığı 1935 tarihli CHP kongresinden sonra yazılan Alp’in Kemalizm eseri dönemin kabul edilmiş ideolojik yapısının bir fotoğrafını bize sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tekin Alp, Kemalizm, İdeoloji, Milliyetçilik, Devletçilik, Demokrasi

Abstract

The period of 1923-1938, which is called the Atatürk period in Turkey, is a period of revolution that created a new socioeconomic and cultural structure with the proclamation of the republic, modernizing reforms and enacted laws. The ideology of this revolution, which is active in Turkey's modernization process, is the ideology of Kemalism, which takes its name from the founding leader Atatürk. It is not only a new state mechanism built with the Republic, but also a new society. In the new society, which is tried to be created after the revolution, there is a new identity construction that centers nationalism and is compatible with contemporary values. In the period between 1923 and 1938, the transformation of both the new state and society and the ideology guiding it can be followed. This period of revolution is a period in which the foundations of Kemalism, which is still influential today, were established. During this period, books were written to define and promote ideology. In this article, Tekin Alp's book "Kemalism" has been examined in the context of the ideology of the republic and the new society, and Alp's Kemalism was discussed over the ideas developed in the next period. This book is important in terms of understanding the Kemalism perception of the period. The work was published as a book in 1936. It is not a coincidence that the work was published in 1936. The 1935 Republican People's Party congress was a congress where the principles of Kemalism were accepted as the official ideology and defined. In this period, it is important for the republican regime to introduce Kemalism to the public and to construct it as an ideology. In his work, Tekin Alp states that he wrote this book to introduce the Turkish revolution to foreign countries. Alp's Kemalism work, which was written after the 1935 CHP congress, in which the ideology of Kemalism took shape, offers us a photograph of the accepted ideological structure of the period.

Keywords: Tekin Alp, Kemalism, Ideology, Nationalism, Statism, Democracy

I. Giriş

1936 yılında kitap olarak yayınlanan Tekin Alp'in "Kemalizm" eseri dönemin Kemalizm algısını anlamamız açısından önem arz etmektedir. 1935 tarihli Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) dördüncü büyük kurultayı Kemalizm prensiplerinin resmî ideoloji olarak kabul edildiği ve tanımının yapıldığı bir kongredir. Bu sebeple, Alp'in eserinin 1936 yılında yayınlanması bir tesadüf değildir. 1930'lu yılların başında özellikle de dördüncü parti kongresi sonrası dönemde, cumhuriyet rejimi için Kemalizm'in halka tanıtılması ve bir ideoloji olarak kurgulanması önemli bir konudur.

Gerçek adı Moiz Cohen olan Tekin Alp Serez'li bir Musevi'dir (1883-1961). Musa ve Munis adlarını da kullanmış, Tekin Alp ismini sonradan almıştır (Landau, 1996: 11-13). Tekin Alp, kitabının ilk sayfalarında Türkiye'de yaşanan devrimi yabancı ülkelere tanıtmak amacıyla Kemalizm kitabını yazdığını ifade etmektedir (Alp, 1998: 26). Kitabını yayınlamadan evvel CHP Genel Sekreteri Recep Peker'in onayını alan Alp'in bu hamlesi dönemin resmi düşünce anlayışı ve ideolojisi ile uyumlu bir eser yazdığının göstergesidir (Atalay, 2014: 50). Kemalizm ideolojisinin şekil aldığı 1935 tarihli CHP kongresinden sonra yazılan Alp'in Kemalizm eseri, dönemin kabul edilmiş ideolojik yapısının bir fotoğrafını bize sunmaktadır. Yazıldığı dönemde bu konuda yazılmış az sayıda eserden biri olan Tekin Alp'in Kemalizm kitabı, yazılan diğer eserlerden daha büyük bir etki yapmış olmalıdır ki 1939 tarihli beşinci CHP kurultayında Kazım Nami Duru, Kemalizm hakkında yazılmış tek kitabın Tekin Alp tarafından yazılmış olduğunu dile getirerek, Kemalizm'in bilinirliğinin az olması hususunda serzenişte bulunmuştur (Özden, 2005: 46).

Bu makalede, Kemalizm ideolojisi üzerinden gerçekleştirilen toplum mühendisliği kapsamında, Tekin Alp'in "Kemalizm" adını taşıyan eseri incelenmiş ve eser ideoloji, milliyetçilik, devletçilik, demokrasi, totalitarizm kavramları üzerinden tartışılmıştır. Bu tartışma, bir Kemalist olarak, "Kemalizm" adlı bir eser yazan Tekin Alp ve dönemin diğer Kemalistleri ile Atatürk arasındaki Kemalist görüş farkını ortaya çıkarmaya yönelik bir hipotez üzerinden yapılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, makalenin temel alındığı Tekin Alp'in Kemalizm kitabının yanı sıra, Kemalizm ve Atatürk üzerine çalışmış diğer aydınların kitap ve makaleleri incelenmiştir.

II. Devrim ve İdeoloji

Cumhuriyet'in ilanıyla başlayan dönüşümü bir *révolution*² olarak değerlendiren Tekin Alp'e göre Kemalizm bir "diriliş ve yenileşme" eylemidir (Alp, 1998: 32). Ulusal, çağdaş, Batıcı ve laik niteliklerde olan bu ihtilal Batı'da gerçekleşmiş diğer ihtilallere nazaran hümanist ve barışçıl bir şekilde gerçekleşmiştir (Alp, 1998: 33). Alp'e göre bu hızlı dönüşüm bir mucizeden ziyade doğal ve olması gereken bir evrim sürecidir. Türk Devrim'i esnasında gerçekleşen toplumsal dönüşümün bu denli hızlı bir şekilde gerçekleşmesinin nedenini ise ulusun içinde hali hazırda var olanların yeniden ortaya çıkarılması olarak açıklamaktadır (Alp, 1998: 34). Alp'e göre gerçekleştirilenler Türk milletinin öz kültüründe var olan fakat zamanla unutturulmuş olan değerlerin yeniden diriltilmesidir. Atatürk, Türk ulusuna öz kültürünü geri veren bir liderdir ve bunun sonucunda ulus lideriyle bütünleşmiş, bu bütünleşme sonucunda devrimler büyük bir hızla gerçekleştirilebilmiştir (Alp, 1998: 35).

Tekin Alp Türkiye'deki dönüşümün Kemalizm olarak isimlendirilmesi üzerinde durarak, Kemalizm'in dönemin diğer ideolojilerinden farklı olarak kurucu liderin adıyla tanımlanmasını sorgulamaktadır. Diğer ideolojilere kıyasla liderin ismiyle tanımlanan bu ayrışmayı, Kemalizm'in devlet adamı olan bir lider önderliğinde, bütün bir toplumun sosyokültürel, politik ve tarihsel akışını değiştirmiş olmasına bağlamaktadır. Ayrıca Kemalizm ideolojisinin tanımladığı hedef ve idealler Türk toplumunda bilinen diğer ütopyik ideallerden ziyade³, kurucu devlet adamının, -rejim değişikliği gerçekleşmiş olsa dahi- mevcut devleti ve sınırları muhafaza ederek modernleşmeyi öngören gerçekçi hedeflerine dayanmaktadır (Alp, 1998: 38-39). Bu bir lider ideolojisidir ve bir devlet başkanının ideallerini yansıtmaktadır. Bu sebeple ideoloji, pratik ve pragmatik olmalıdır. Tekin Alp de bu görüştedir. Kemalizm, sol ya da sağ olarak kabul edilemeyeceği gibi mevcut düşünce sistemleri çerçevesinde de tanımlanamaz. Her ne kadar hedef Batılılaşma gibi gözükse de ve kabul edilen ilkelerde var olan Batı terminolojisi kullanılsa da Kemalizm, birebir kopya etmeyen ve ülkenin şartlarına uyarlanmış özgün bir sentez ortaya koymaktadır. Bu sentezi yapan kişi Atatürk'tür ve Alp'e göre ideolojinin liderin adıyla isimlendirmesi isabetli bir seçimdir (Alp, 1998: 39-41).

İdeolojinin Kemalizm olarak adlandırılması sonraki dönemlerde de tartışma konusu olmuştur. 1950'li yıllarda muhalefetin, Kemalizm'i Halk Partisinden farklı olarak yorumladığı vurgusuyla ortaya çıkan "Atatürkçülük" kavramı Kemalizm yerine kullanılmaya başlanmıştır.

² Révolution (Fra.): İhtilal.

³ Türk tarihinde tartışılan Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük gibi akımlar.

İdeolojinin isimlendirilmesinde tercih edilen bu ikiliğin farklı sebepleri olsa da isimlendirmeler genel itibariyle aynı anlamı ihtiva etmektedir. Ahmet Taner Kışlalı da ideolojinin “Kemalizm” adıyla anılmasını değerlendirmiştir. Fakat bunu “Atatürkçülük” tabirine karşı olan bir eleştiri üzerinden yapmaktadır. Kışlalı’ya göre Kemalizm tabiri Atatürkçülükten daha doğru bir tanımlamadır. Bunun birinci nedeni, Türkiye’de Atatürk ve Atatürkçülük adına yapılan yanlış uygulamalarla, Atatürkçülüğün zaman içinde yıpratılmış olmasıdır. Zaman içinde Atatürkçülük adı altında gelişen ideoloji, devrimin ve devrimin temeli olan ilericiğin özüne aykırı olarak, Atatürk döneminde yapılanların bekçiliğine dönüşmüş ve kalıplaşmıştır. Bu dahi akılcılık çerçevesinde sürekli bir değişim ve yenilenmeyi içinde barındıran Kemalist ideolojinin doğasına aykırıdır. Kışlalı’ya göre Atatürkçülük yerine Kemalizm tabirinin kullanılması gerekliliğinin ikinci nedeni ise Kemalizm’in uluslararası kullanımda tercih edilen isimlendirme olmasıdır (Kışlalı, 2021: 23-24). Benzer bir sebeple Nadir Nadi de Atatürkçülüğün, Atatürkçü olmayanlar fakat Atatürkçü olduklarını iddia edenler tarafından, kendi amaçları için kullanılan siyasi bir araç haline getirilmesinden dolayı Atatürkçü olmadığını dile getirmektedir. Nadi, Türkiye’de Atatürkçülük adı altında, Kemalizm’in (Atatürkçülüğün) çağdaşlık, bilimsel düşünce, fikir özgürlüğü ve tam bağımsızlık gibi temel kavramlarına sırt çevrildiğini iddia etmektedir (Nadi, 1988: 8-9).

Tekin Alp kitabında, Kemalizm’in çıkış noktası üzerinde de durmaktadır. Alp, Osmanlı’daki yenileşme hareketlerini yadsımamakla beraber Kemalizm’in çıkış noktasının Osmanlı dönemi olmadığını ifade etmektedir. Kemalizm’e kıyasla bu dönemdeki değişimler cılız ve milliyetçilik fikrinden uzaktır. Osmanlı dönemindeki Türkçülük çalışmaları dahi Osmanlılık ve Osmanlı kimliği şemsiyesi altında yapılan hareketler olması bakımından Kemalizm’in ulusalcılık anlayışıyla benzerlik taşımamaktadır. Kemalist dönüşüm, Osmanlı düzeninde kabul edilemeyecek ve uygulanamayacak denli radikal değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Unutulmamalıdır ki Türk devrimi bir karşı koyuş ve kurtuluşu birlikte içinde barındıran bir devrimdir. Kurtuluş, yabancı istilacılara karşı olduğu gibi karşı koyuş ise Osmanlı düzeniyle temsil edilen eski siyasi ve toplumsal sistemdir (Alp, 1998: 45-48).

Osmanlı’da var olan siyasi ve toplumsal sistem eleştirisi, Alp’in eserinde genel olarak şeriat eleştirisi ağırlıklıdır. Eski düzenin teokratik ve çok uluslu bu sistem eleştirisi Alp’in Kemalizm tanımlamasında ön plana çıkmaktadır. Dini ve çok uluslu yapılanmanın hem hükümetler hem de aydınlar üzerinde bir baskı unsuru olduğunu dile getiren Alp’e göre, Ziya Gökalp gibi Türkçü bir aydının bile kendini tanımlarken Türk, İslam ve Avrupalı olmak üçlemesi üzerinden kendi hakkında bir tanımlama yapıyor olmasının bunun kanıtı olduğunu

ifade eder. Alp'e göre uluslar üstü olan dini aidiyet ve küresel, yayılcı niteliğe sahip din mefhumu, milliyetçi ve Batıcı aidiyeti zaman içerisinde zayıflatacak ve yok edecek olan güçlü bir unsurdur. Yeni düzen ve devlette ulusalcılık diğer tüm aidiyetlerin üzerinde olmalıdır ki Alp'e göre Kemalizm'deki tek ve en güçlü inanç milliyetçiliktir. Batıcılık devletin ve milletin menfaatlerine göre şekillenecek, dinsel aidiyet arka planda kalacaktır. Buna göre, Türk tarihinde Batı modeline uygun olarak uygulanan milliyetçilik ilk olarak Atatürk döneminde başlamıştır. Ulusalcılıkla da bağlantılı olarak Kemalizm düşüncesinin başlangıç noktası da Osmanlı reformları değil 19 Mayıs 1919 tarihidir (Alp, 1998: 48-54).

Kemalizm'in kendinden önceki yönetimlerden daha radikal bir reform politikası uyguladığı, kalıcı çözümler getirdiği ve ulusalcılık anlayışının eski rejimden daha ileri olduğu doğru olsa da Tekin Alp'in yukarıdaki yorumu, III. Selim döneminden başlayarak, II. Meşrutiyet ve İttihat ve Terakki dönemi boyunca da devamlılık arz eden Osmanlı dönemi modernleşme sürecini pek hafife alan bir yorumdur. Osmanlı'nın, özellikle 19.yy. dönemi, devlet eliyle hız kazanan bir Batılılaşma dönemidir (Ortaylı, 2018: 15-19). Devlet tarafından gerçekleştirilen reformların dışında, başta Namık Kemal olmak üzere, Ali Suavi, Ziya Paşa, Şinasi gibi meşrutiyet düşüncesini topluma yaymaya çalışan Yeni Osmanlılardan (Engin, 2015: 65) veya Yeni Osmanlıların mirasçısı Jön Türk hareketinden bağımsız bir Kemalizm düşünmek olanaksızdır. Cumhuriyet devrimini ve ideolojisini oluşturanların entelektüel gelişiminin Osmanlı'nın son döneminde gerçekleşmiş olduğu da unutulmamalıdır. (Belge vd., 2011: 29).

Alp'e göre, Atatürk'ün kişiliğiyle bir bütün arz eden Kemalizm'in yapısal özellikleri, Cumhuriyet'in ilanından önceki dönemde, Kurtuluş Savaşı'nda kendini göstermektedir. Mustafa Kemal Atatürk, diğer devrimci liderlerin aksine düzene karşı halkı ayaklandırma yoluna gitmeyen, aceleci olmayan, temkinli ve sistematik bir plan çerçevesinde ilerleyen bir devrim adamıdır. Bu özelliklerinin yanında zamanlama unsurunun önemini çok iyi kavramış, yarardan çok zarar getirecek aceleci açıklamalar ve eylemlerden kaçınmıştır (Alp, 1998: 64-65). Kemalizm de zamanın ruhuna göre zaman içinde şekillenmiş bir ideolojidir. Atatürk'e göre Kurtuluş Savaşı sonrası bağımsız ulusal bir devlet yapılanması kaçınılmaz olmalıdır. Fakat bu düşüncesini üç yıl boyunca gizli tutmuş, bu üç yıl zarfında vatanın, hilafetin ve saltanatın kurtuluşu adına mücadelesini yürütmüş ve nihayetinde 1923 yılına gelindiğinde ise cumhuriyetin ilanı ile rejimi değiştirmiş, bu değişiklikten bir sene sonra da hilafeti ortadan kaldırmıştır (Alp, 1998: 68-83).

Kemalizm'in gelişim aşamalarını CHP kongrelerinden izleyebilmekteyiz. Sivas

Kongresi ilk parti kongresi sayılmış ve 1938 yılına kadar, Atatürk'ün yaşadığı dönem içinde dört kongre düzenlenmiştir (1919, 1927, 1931,1935). Özellikle 1931 ve 1935 kongrelerinde resmî ideoloji, Kemalizm ismiyle zikredildiğinden dolayı bu iki kongre önem arz etmektedir (Uzun, 2010: 233- 237). 1931 yılı Türkiye'de genel bir otoriterleşmenin başladığı, Recep Peker'in CHP Genel Sekreteri olduğu, parti yönetiminin güçlendiği bir dönemdir (Uzun, 2010: 239-240). CHP üçüncü kongresi olan 1931 kongre nizamnamesi ve programı ile parti devlet bütünleşmesi başlamıştır (Aysal, 2017: 24). Ülkede güçlenen tek parti rejimi, 1931 yılına gelindiğinde, iktidarını sarsacak potansiyel muhalif oluşumların önüne geçmektedir. Bu tarihte politik bir güç haline gelmeye başlayan Türk Ocakları'nın kapatılmasını rejimin bir denetleme ve etkisizleştirme örneği olarak verebiliriz (Aysal ve Ökte, 2016: 47). 1935 tarihli kongrede ise Kemalizm vurgusu daha da artmış ve Kemalist ideolojinin prensipleri partinin prensipleri haline gelmiş, buna ilaveten 1931 kongresinden farklı olarak altı ilke sadece partinin değil devletin de esaslarını teşkil etmeye başlamıştır (Uzun, 2010: 250; Aysal, 2017: 31).

III. İdeoloji, Lider ve Demokrasi

Politik ve sosyal gelişim sürecinde lider odaklı bir gelişim sürecini savunan Tekin Alp'e göre alınan siyasi kararlarda, azınlıkta olan ehliyetli ve liyakatli bir grubun ya da kişinin kararları, çoğunluğun yani halkın kararlarının ve tercihlerinin önüne geçmektedir. Ona göre halk kitlesi manipülasyona açık, eğitimsiz ve bu sebeple de bilinçsiz bir kitledir. Yönetim kadroları doğal yollarla hele ki sınıf temelli olarak oluşmamalı bizzat Atatürk tarafından belirlenmelidir. Halk içindeki her türlü çatışmaya, özellikle de sınıf çatışmasının önüne ancak bu şekilde geçilebilir. Bunun yanı sıra Türk halkı için yeni olan demokratik hayatın kolayca oligarşiye yenik düşmesi de önlenecektir. Alp'in bu görüşlerini Kemalizm'in sloganlarından olan “sınıfsız ve imtiyazsız toplum” söylemi doğrultusunda yorumlamak gerekir. Bu bağlamda ise liderin yani Atatürk'ün idealleri toplumun da idealleri haline gelmelidir. Alp'e göre halk lideriyle bütünleşmelidir (Alp, 1998: 89-92).

Halk Fırkası'nın kurulmasında güdülen amaç Alp'e göre, siyasi kadronun Atatürk tarafından belirlenmesi şeklindedir. Bu kadrolar sınıfsız ve herhangi bir ideolojik bağı olmayan bir yapıda olmalıdır. Kurtuluş Savaşı esnasında sınıf ve imtiyaz gözetmeksizin Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti çatısı altında birleşen halk, şimdi de Halk Fırkası çatısı altında birleşmelidir. Halk Fırkası bir zümrenin veya bir sınıfın partisi değil, sınıfları henüz oluşmamış, geri kalmış ve modernleşmeye muhtaç bir tarım ülkesinin ve onun halkının tamamının partisidir. Bu bağlamda Halk Fırkası klasik anlamda tanımlanabilecek bir

parti değildir. Sağ veya sol bir fraksiyonu temsil etmez. Halk Fırkası hakkında Alp'in görüşlerinden çıkarabileceğimiz sonuç, Halk Fırkası'nın belirli bir süre içinde, belirli bir ideali -Liderin (Atatürk'ün) idealini- gerçekleştirmek için kurulmuş siyasi bir yapılanma olduğudur. Bu sebeple Cumhuriyet devrimleri yerleşinceye kadar ve gerçek anlamda sağlıklı bir demokratik yapının kurulmasına uygun şartlar oluşuncaya kadar gelişim ve çağdaşlaşma idealinde tek parti ile yürünmeli, partacılık yapılmamalıdır. Alp'e göre Atatürk'ün düşüncesi de bu yöndedir (Alp, 1998: 94-97).

Avrupa demokrasilerinin sınıf esasına dayanan temsil mekanizması, Kemalistlerin Batı tarzı demokrasiye karşı olan mesafeli tutumlarındaki en etkili sebeptir. Başta Recep Peker olmak üzere birçok Kemalist'e göre yozlaşmış, oligarşi tuzağına düşmüş bu demokrasi uygulamaları sınıf ve partilere bölünmüş ulusun tamamını temsil edemedikleri için modası geçmiş görülmektedir (Alp, 1998: 205- 206). Alp'e göre sınıfları henüz oluşmamış, geri kalmış ve bir devrim sonucu hızlı bir kalkınma ve modernleşme sürecine girmiş Türkiye'nin demokrasisi de kendine özgüdür. Modernleştirici reformlar henüz halka tam olarak sirayet etmediği için de Birinci Dünya Savaşı'nda istediğini alamayan emperyalist güçlerin ve eski düzen savunucularının karşı devrim tehdidi söz konudur. Bu karşı devrimin, liberal demokrasiden faydalanması olasıdır. Bu sebeplerle ve mevcut şartların zorlamasıyla, 1930'lar Türkiye'sinin demokrasisi devletçi, disiplinli, tek partili bir demokrasidir (Alp, 1998: 217-218).

Alp eserinde, yukarıda sayılan şartlar doğrultusunda kabul gören dönemin mevcut "demokrasi" anlayışını bu şekilde açıklamaya çalışarak meşru bir temele oturtma çabası içindedir. Bu demokrasi anlayışının merkezinde sınıf çatışmasının önüne geçmek ve devletçilik vardır. Batı'da birey merkeze konularak hürriyet, özgürlük ve liberalizm üzerine inşa edilen demokrasi, Kemalizm'de tam bağımsızlık (sadece siyasi değil ayrıca iktisadi bağımsızlık), çağdaşlaşma ve devletçilik temeline oturtulmaktadır (Alp, 1998: 221). Alp'e göre bunun sebebini, Kemalizm'in, potansiyel sorun oluşturabilecek bir durumun şartları oluşmadan önüne geçme eğiliminde aramak gerekir yani liberalizmle beraber oluşacak sınıf çatışmalarının ve kapitalizmin zamanla emperyalizme dönüşmesinin Türk devletinde önüne geçilmek istenilmektedir (Alp, 1998: 221). Sermayesi ve sermayedarı ve dahi sınıfları olmayan, fakir, gelişmemiş bir tarım ülkesinde bireyciliği, kapitali (yabancı kapital), serbest piyasayı ve liberalizmi savunmak, emperyalist ülkelerin ekmeğine yağ sürmekten başka bir işe yaramayacaktır. Kemalizm siyaseten bağımsız fakat iktisaden bağımlı ve bu sebeple de sömürgeleşmiş bir ülke istememektedir (Alp, 1998: 221-225). İktisaden de tam bağımsız

olması gereken Türkiye, bireylerin sermaye biriktirip yatırım yapmasını bekleyecek bir zamana da sahip değildir. Yabancı sermaye ile birikmekten başka çaresi olmayan bu sermaye de ülke ekonomisini daha çok dışa bağımlı bir hale sokacaktır. İşte bu sebeplerle Kemalizm, Alp'in deyiimiyle ekonomide devlet sosyalizmi yolunda karar kılmıştır (Alp, 1998: 226- 228).

Devletçilik ilkesi ile ideolojinin zamanla sosyalizme yönelme eğilimi olabileceğini savunanlara karşı Alp ulusalcılık, sınıf algısı, özel mülkiyet ve ilkenin kabul edilişi özelinde cevaplar vermiştir. Buna göre sosyalizm ve Sovyet Rusya ulusalcılığı reddederken, Kemalizm ulusalcılık üzerine inşa edilmiş bir ideolojidir. Sınıfları reddetmeyen ve işçi sınıfının egemenliği üzerine kurulu sosyalizmden farklı olarak Kemalizm, sınıfsızlık söylemi ile yola çıkmıştır (Alp, 1998: 240). Kemalizm her ne kadar iktisadi alanda devletçilik politikası izlese de Sovyetlerin aksine özel mülkiyeti yok saymamakta, özel mülkiyet hakkını savunmaktadır (Alp, 1998: 240). Sovyetlerle Türkiye'nin kurduğu ilişkiler ideolojik olmayıp iki ülke arasındaki karşılıklı çıkar ilişkisinden ibarettir. Kemalizm'in kuruluş aşamasında olmayan devletçilik ilkesi, daha önceden kabul edilen ilk dört ilkedен (Cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, laiklik) çok sonra 1931 tarihli kongrede ideolojinin ilkelerinden biri olmuştur. Bu dahi bize devletçiliğin ideolojinin merkezinde olan belirleyici bir ilke olmadığını ve tarihin şartlarının bir ürünü olduğunu göstermektedir. Bu ilke bir amaçtan ziyade bir araçtır. Dönemin Kemalistlerinin ilk dört ilkede fikir birliğinde olup devletçilik ilkesinde farklı görüşlere sahip olmasının sebebi de budur (Alp, 1998: 240-241).

Kemalizm'de devletçiliğin sosyalizmden farklı olarak algılanışı hakkında dönemin işçi haklarına bakışını tarif etmek yeterli olacaktır. İşçi hakları konusunda 1935 programını destekleyen Alp, Kemalizm'in grev hakkını yasaklayan uygulamasını savunmakta, sendikal oluşumları bir tehlike olarak görmektedir (Alp, 1998: 192). Kemalizm'in sınıfsız toplum ideali doğrultusunda alınan bu kararların arkasında bu dönemde büyük bir tehdit olarak algılanan sınıf çatışmalarının önüne geçmek ve ideolojinin sosyalizme evrilmesine engel olmak yatmaktadır. Kemalizm'in sınıfsız toplum ideali, işçi ve işverenin farklı tarafları temsil ettiği korporasyon modeline de doğal olarak karşıdır. Sınıf çatışmalarında devletin doğrudan etkin bir rol oynamasının savunulması otoriter bir yönetim tablosu çizmekte olmasına rağmen Alp, bu dönemde Avrupa'da da yükselen otoriterliğin de etkisiyle olsa gerek bu durumu bir sorun olarak görmemektedir (Alp, 1998: 191-194).

Alp'in çizdiği bu çerçevede, Kemalizm için öncelikli olanın demokratikleşmeden ziyade çağdaşlaşmak olduğunu söyleyebiliriz. Atatürk sonrası dönemde Kemalizm üzerine yapılan eleştirilerde, Kemalizm'le beraber anılan vesayet kavramı da Alp'in kitabında yer

verdiği bu görüşler ve benzer kişi ve grupların görüş ve politikaları üzerinden üretilmektedir. Fakat Kemalist ideolojinin gelişim sürecinde tarihsel gerçekliklerin (şartların), çağdaşlaşma ve demokratikleşme ikileminde koyduğu bu sınırlar, Atatürk'ün idealinin demokrasi olduğu gerçeğini değiştirmez. Atatürk'ün felsefesi temel olarak demokrat, halkçı ve ferdiyetçidir (Karpas, 2012: 51).

Alp ve Alp gibi düşünen Kemalist çizginin, modernleşme odaklı devrimlerin toplumda yerleşmesi ve yapılan reformların toplumsal kültürün bir parçası olana kadar Kemalizm'in muhalif görüşlere kapalı olması olarak özetleyebileceğimiz görüşü, Serbest Fırka deneyimi üzerine yapılan yorumlarda kendini göstermektedir. Atatürk'ün de isteğiyle kurulmasına ve belediye seçimlerine katılmasına rağmen yukarıda bahsettiğimiz gerekçe ile -çağdaşlaşma zorunluluğunun demokratikleşmeye üstün gelmesi- Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) deneyimi sonlanmıştır. Alp'e göre liderin bu kararı (SCF'nin feshi) ve halkın da tek kişinin kararına uyması doğal olandır. Ortada bir zorlama yoktur. Alp'e göre halk, Halk Fırkası ve tek parti yönetiminden şikayetçi değildir (Alp, 1998: 97-98). 1930 seçimlerinde SCF'nin gösterdiği başarıyı ve bu dönemde halkın tek parti yönetimine olan tepkisini yok sayan bu görüşün hakikatle ne denli uyum gösterdiği ise tartışmalı bir konudur.

Ahmet Taner Kışlalı'ya göre de sağlıklı bir demokrasi için gerekli nesnel koşulları sağlamış olmak gerekir. Kentleşme, iktisadi kalkınma, sanayileşme, güçler ayrılığı, örgütlü, eğitilmiş bir toplum, kitle iletişim ağlarının yaygınlığı, vs. nesnel koşulları oluşturur. Fakat tüm bu nesnel koşulların sağlanmış olması dahi demokrasi için yeterli değildir. Kışlalı, nesnel koşulların yanı sıra öznel koşul adını verdiği hoşgörü ve uzlaşma çerçevesinde oluşacak demokratik kültürün de toplumda içselleştirilmesi gerektiğini söylemektedir. Bu öznel koşulun oluşması için de uzun zaman gerekmektedir (Kışlalı, 2021: 26).

Bu noktada, Atatürk, Kemalizm ve Kemalistler için Batıcılık ekseninde yaptıkları çağdaşlaştıran ve modernleştirici reformlar söz konusu olduğunda radikal ve aceleci oldukları fakat demokratik gelişim söz konusu olduğunda işi zamana bırakma taraftarı oldukları tarzında bir görüşü savunanlar olabilir. Demokratikleşme konusunda Kemalizm'in "gönülsüzce" bir tutum içinde olduğu anlamını içeren bu nevi bir eleştirinin, tarihi gerçeklikleri yansıtmayı yansıtmadığı, doğru bir temelde kurgulanmış bir eleştiri olup olmadığı tartışması ile beraber, demokrasi düşüncesinin, Atatürk ve dönemin diğer Kemalistleri arasında farklı yorumlanıp, yorumlanmadığı tartışmasını yapabiliriz.

Genel olarak Kemalizm içinde demokrasinin olmadığı ya da yetersiz olduğu savına cevap olarak, 1930'lu yılların eğitim seviyesi ve gelir düzeyi düşük Türkiye'sinin, demokratik

gelişime uygun koşullara sahip olmadığı gibi savlarla bir değerlendirme yapmak kısmen doğru olsa da tabii ki tatmin edici bir cevap olmayacaktır. Dönemin çağdaş devletlerinin, demokrasi ile olan ilişkilerine de bakmak gerekir ki bu yıllarda, Avrupa’da katılımcı bir demokrasi olmadığı gibi İtalya, Japonya, Almanya, İspanya, Portekiz gibi devletlerin de faşizme geçmiş oldukları görülmektedir. Bu devletlerin demokrasiye geçişleri ise gönüllü olmayıp savaşlar sonrasında gerçekleştirilen dayatmalar sonucunda gerçekleşmiştir (Kışlalı, 2021: 26-27). Atatürk, faşizmin revaçta olduğu böyle bir dönemde ve nesnel-öznel koşulları demokrasi inşasına uygun olmayan devletinde, cumhuriyetçiliği (kimi zaman da halkçılığı) demokrasi ile eşanlamlı olarak değerlendirmiş, demokrasinin bir özgürlük sorunu olduğunu dile getirmiş, özgürlük ve demokrasi düşüncesini topluma yaymak için çaba göstermiştir (Özbudun, 1989: 285-290; İnan, 1998: 29-41, 50-70).⁴ Irk ve din gibi unsurları kullanan antidemokratik ideolojiler topluma zor kullanarak, baskıyla kendilerini kabul ettirdikleri için toplumu ve bireyi esir eder, hür olmalarını engeller. Demokrasi ise insanlara serbest seçim hakkı tanıyarak bireyi ve toplumu özgürleştiren bir özelliğe sahiptir (Karpat, 2012: 9). Padişah, hatta halife olmasının önünde hiçbir engel bulunmayan ve faşist düşüncelerle dolu dünya konjonktürünün de bu duruma müsait olduğu bir çağda Atatürk, faşist, totaliter rejimleri eleştirmekte, demokrasi karşıtı olan bu rejimleri reddetmekte, demokrasi ve özgürlüğü savunmaktadır (Kışlalı, 2021: 27-29). Atatürk, 1930 yılında, anayasa değişikliği ile kendisine ömür boyu cumhurbaşkanlığı teklif edileceği söylentilerine karşı gazetecilere ve kamuoyuna, bu gibi tekliflerin ve düşüncelerin hiçbir zaman hoşuna gitmediğini ve gitmeyeceğini söylemiştir (Feyzioğlu, 1985: 783). Peki Atatürk’ün Kemalizm’i, demokrasi yolunda somut olarak neler yapmıştır?

Öncelikle şunu söylemeliyiz ki 1919 Samsun’dan, 1938 yılındaki vefatına kadar Atatürk, halka baskıyla, zor kullanarak değil, ikna ve inandırma yoluna giderek ve kişisel bir yönetim kurmadan hedeflerine ulaşmaya çalışmıştır. Kurtuluş Savaşı’nın dahi bir meclis çatısı altında yönetilmesine karar vermiştir. TBMM’deki güçlü muhalefet grubuna rağmen bu zor zamanda, bu zor yolu seçmiştir. Bir parti kurmuş (CHF), başka partilerin kurulmasını yasak etmemiş, saltanat ve hilafeti savunmalarına rağmen muhalif Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası tarihler henüz 1924 yılını gösterirken kurulmuştur (Kışlalı, 2021: 30-31). Demokrasiye inandığı ve karşı devrimci olmayan bir muhalefet partisini gönülden istediği için 1930 yılında SCF’nin kurulmasına önyak olmuştur (Feyzioğlu, 1985: 777-778). Daha da açık söylemek gerekirse SCF’nin -belki resmi olarak değil ama fikri oluşturan, kurgulayan,

⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Afet İnan, Medeni Bilgiler, “Devlet”, “Cumhuriyet”, Türkiye’de Cumhuriyet Nasıl Oldu?” ve “Hürriyet” bölümleri.

şekillendiren- gerçek kurucusu Atatürk'tür. Her ne kadar bu girişim de zaman içinde demokrasi ve çağdaşlaşma yolunda istenilen sonucu vermese ve son bulsa da Atatürk'ün kendi partisine muhalefet etsin diye, kendi eliyle bir muhalefet partisi kurduğunu gerçeğini değiştirmez (Kışlalı, 2021: 31-32; Feyzioğlu, 1985: 778). Bu vaka totaliter rejim amacı güden bir düşünceyi temsil etmemekte, aksine ilerici ve demokratik bir eylem olarak tarihe geçmektedir.

Türkiye'de demokrasinin temellerini atan Atatürk, er ya da geç birbirini denetleyen partilerin doğacağı inancındadır (Özbudun, 1989: 290-291). Atatürk için tek partili bir sistem, devamlılığı olmayan, denetim ve tenkitten uzak, sakıncalı bir sistemdir (Feyzioğlu, 1985: 781-782). Erken dönem cumhuriyet Türkiye'sinde demokrasi adına kurulan-kurdukları muhalefet parti denemeleri istenilen sonucu veremeyince tek parti ile yola devam edilmek "zorunda" kalmıştır. Fakat demokratik kültürün devamı için bu sefer de parti içinde ideolojik bir çoğulculuk ortamı oluşturulmaya çalışılmıştır. Karpat'a göre, demokrasinin diğer siyasi rejimlerden üstün tarafı farklı görüşleri bir arada yaşatabilmesidir (Karpat, 2012: 10). Bu bağlamda, Kemalizm'in temel ilkelerinden biri olan devletçiliğe rağmen liberalizm yanlısı Celal Bayar grubu parti içinde önemli pozisyonlarda yer alabilmişlerdir.⁵ Fakat Atatürk için bu dahi yeterli gelmemiş, bağımsız milletvekillerinin meclise girip grup oluşturmalarının önü açılmıştır. Atatürk'e göre muhalif görüşler baskı ve şiddetle daha da güçlenmektedir. Ona göre, muhalif düşüncelere karşı, karşı düşünce üretmek, tartışarak, demokratik yollarla çözüm bulmak gerekir (Kışlalı, 2021: 32-33). Aynı bakış açısı -yazarı Afet İnan olarak gözüke de aslında bizzat Atatürk'ün yazdığı ve yazdırdığı- Medeni Bilgiler kitabında, basın özgürlüğü ile ilgili bölümde de kendini göstermektedir (İnan, 1998: 59-62).

Tekin Alp'in de kitabında yer yer savunduğu, Kemalizm'in katılımcı olmayan, sivil toplum karşıtı, "disiplinli-otoriter" bir demokrasi anlayışını temsil ettiği görüşü, Atatürk'ten ziyade dönemin Kemalistlerinde görülen bir anlayışı yansıtmaktadır. Atatürk ve Atatürk'ün kurguladığı parti modeli, toplumu demokrasiye hazırlayan bir misyona sahip olsa da parti içinde dönemin popüler görüşü olan totalitarizm ve faşizmden (İtalya modeli) etkilenen ve partiyi buna göre yapılandırmaya çalışan, parti içinde etkin kişiler ve gruplar var olmuştur. Bu kişiler Atatürk'e yakın olan kişiler olmasına rağmen bu düşüncelere sahip olabilmişler, önerilerde bulunabilmişlerdir. Atatürk, açıkça ve sertçe bu nevi önerileri "saçma", bu düşünceleri "sakat", bu düşüncede olan yöneticileri ise "zorba" olarak nitelemekte ve en yakın

⁵ İnönü, Bayar rekabeti ve özellikle iktisadi alandaki fikir ayrılığı, Atatürk hayattayken, tek parti içinde oluşmuş ve sürmüştür. Tek parti içindeki muhalefet serbestliği ve çoğulculuğa bu nevi hizipler örnek teşkil etmektedir.

arkadaşlarının bile varmak istediği demokratik hedefi anlamamış olmasından şikâyet etmekte ve tepki göstermektedir (Kışlalı, 2021: 35; Feyzioğlu, 1985: 785).

Devletçiliğin siyasal boyutunun ağır bastığı totaliter bu görüş, her ne kadar Atatürk'ün Kemalizm'inin, demokrasi anlayışında ve inancında yer alan temel felsefeyi yansıtmasa da 1930'lu yıllardaki Kemalistlerin (Tekin Alp dahil) demokrasi algısı, o yıllara özgü olan Avrupa tipi parlamenter demokrasi karşıtı bir söylemle şekillenen, parlamenter demokrasiden kendini ayrı tutarak gelişen, disiplinli ve kendine has bir demokrasi anlayışdır. Bu ayrı tutuşun merkezinde Avrupa'daki parlamenter demokrasi kaynaklı sınıf çatışmaları bulunmaktadır (Belge vd., 2011: 20). Belki de sırf bu sebeple demokrasi ilkesi altı ok içinde yer almamış, demokrasi kavramının, halkçılık, cumhuriyetçilik ve laiklik üçlemesiyle beraber bir bütün olarak algılanması arzu edilmiştir. Peki Atatürk'ün Kemalizm'i, Türk toplumunda sivil toplum ve katılımcı demokrasi anlayışının gelişmesi için nasıl örnekler ortaya koymuştur?

Atatürk genel olarak siyasetten bağımsız olması gereken kurumların devlet kurumu olmasından ziyade özel ve özerk olması gerektiği görüşündedir. Anadolu Ajansı, 1925 yılında sermayesi devlet tarafından oluşturulmasına rağmen, çalışanlara pay verilerek bir anonim ortaklık olarak yeniden kurulmuştur. 1927 yılında kurulan Telgraf Telefon Anonim şirketinin payları da kişilere aittir (Kışlalı, 2021: 37). Özel bir banka olan İş Bankası da bir devlet bankası olan Ziraat Bankası'nın karşısına kurulmuştur. Diğer bir örnek ise kooperatiflerin kurulması ve kooperatifçiliği toplumda özendirme çalışmalarıdır. Atatürk bu çabalara örnek olmak için İş Bankası'nın paydaşı olduğu gibi bazı tarım ve tüketim kooperatiflerinin de üyesi olmuştur. Modern Türk ulusunun inşası için Atatürk'ün (Kemalizm'in) belki de en önem verdiği iki kurum olan Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu, devlet kontrolünde olan bir devlet dairesi şeklinde kurulmamış, dernek şeklinde yapılandırılmış, siyasetten bağımsız olmaları için ise Atatürk bu kurumlara mirasını bırakarak ekonomik bağımsızlıklarını sağlamıştır (Kışlalı, 2021: 37).

Yukarıda sayılan örneklere başka örnekler de eklenebilir. Fakat önemli olan şudur ki, Atatürk'ün ve Kemalizm'in devlet kontrolünden bağımsız olarak tasarladığı tüm bu sivil-özerk kuruluşlar ve girişimler, dünyada totalitarizmin, faşizmin revaçta olduğu, sivil toplumun, özerk kurumların, katılımcılığın ayaklar altına alındığı, “modern” devletlerin baskıcı, anti-demokratik, devlet merkezli uygulamalarının meşru olduğu bir dönemde gerçekleştirilmiştir. Tarihi, dönemi içinde karşılaştırıp, değerlendirerek bir sonuç çıkarmak gerekmektedir. Hem kendinden önceki eski Osmanlı rejimiyle, hem çağdaşı olan totaliter

görüştteki Batılı modern devletlerle, hem de dönemin Türkiye'si gibi gelişmekte olan diğer toplumlarla karşılaştırılınca, -Atatürk dönemi Kemalistlerinin demokrasi, sivil toplum algısından farklı olarak- Atatürk'ün Kemalizm'inin demokrasi inancı ve katılımcılık anlayışının seviyesi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır (Kışlalı, 2021: 37-38).

Egemenliğin kayıtsız şartsız milletin olduğu düşüncesinde olan Atatürk'ün, milli egemenliğe ve halk idaresine bakış tarzı, Rauf Orbay'a, "Bir millet var, koyun sürüsü. Buna bir çoban lazım. O da benim." diyen padişah Vahdettin ve eski Osmanlı rejiminin bakışından çok farklıdır. Atatürk'e göre "milleti koyun sürüsü gibi gören idare tarzları" artık bu ülkede uygulanmamalıdır (Feyzioğlu, 1985: 750-751). Atatürk, döneminin Avrupası haritasının yarısını kaplayan faşist rejimler gibi bir rejim de kurmamıştır. Kendi eliyle bir muhalefet partisi kurdurabilecek kadar demokrasi arzusu ve isteğinde olan faşist bir lider o dönemde Avrupa'da mevcut değildir. Fakat Atatürk sonrası bir kısım "Atatürkçünün", muhalefet partisini (SCF) kuran-kurduran, çoğulculuk ve demokrasi yanlısı Atatürk'ten ziyade Atatürk'ün otoriter özelliklerini ön plana çıkardıkları ve gerçek Atatürk'ü ve Atatürkçü-Kemalist felsefeyi yansıtmayan bir lider modeline göre kendi Kemalizmlerini oluşturmaları, Atatürk'ten ve onun demokrasi görüşünden bağımsız bir seçimdir (Belge vd., 2011: 38-39).

IV. İdeoloji ve Yeni Toplum

Alp'in Kemalizm eserinde, Kemalizm çatısı altında değerlendirilen modernleştirici reformlar sıralanırken, hedeflenenin yeni insan ve yeni toplum yaratma çabası olduğu vurgusu yapılmaktadır. Şeriat yerine laikliğin kabulü, kadın hakları, verilen hak ve özgürlükler, harf devrimi gibi devrimsel nitelikteki yenilikler Batı tarzı, modern yeni Türk kimliği inşasının önemli ayaklarını oluşturmaktadır (Alp, 1998: 106-138). Kimlik inşasında yukarıda sayılan reformlar ve benzerleri Batı'ya yaklaştıran, çağdaşlaştıran reformlardır fakat Kemalizm'in ulusal bir "yeni kimlik" oluşturması için Türk kimliğini de öne çıkaran ve milli çerçevede ayırt edici özelliklerini ortaya koyan, Türklük aidiyetini güçlendiren verilere ve değişimlere de ihtiyacı vardır (Alp, 1998: 139). Ulusal devlet ve yeni ulus, hanedan kimliği (Osmanlı) veya dini kültür (İslam) üzere değil, ulusal aidiyet ve Türklük üzere olmalıdır (Alp, 1998: 140). Bu kapsamda dil ve tarih çalışmaları, Kemalizm'in Batı tarzı modernleştirici reformlarını tamamlayıcı ve ulusal kimlik inşasında Batı tarzı reformların paralelinde yürüyen, çağdaş, modern, Asyalı ama Batılı Türk sentezini öne çıkaran çalışmalardır (Alp, 1998: 145-159). Buradan şu sonucu çıkarabiliriz: Yeni ulus çağdaş medeniyetin bir parçası olacaktır (Batı medeniyeti) fakat hem Batılı olup hem de kendi ayırt edici ulusal kimliklerine sahip olan diğer çağdaş uluslar gibi ulusal kimliğiyle yani yeni Türk kimliği ile bu milletler

arasındaki yerini alacaktır. Hedef, diğer modern milletler gibi beynelmilel kabul edilen uygulamalar ve değerlerle kendi yerel-ulusal-kültürel değerlerini bir arada yaşatabilen, hatta sentezleyebilen ve bu sentezle kabul gören, saygın bir millet olabilmektir. Bunun yanında diğer bir gaye ise Batılı ve uluslararası değerlere sahip olurken ulusal değerleri muhafaza edebilmektir.

Alp'e göre Kurtuluş Savaşı'ndan sonra gerçekleştirilen devrimler, Türk'ün gerçek tutsaklığına son veren ve Kurtuluş Savaşı'ndan dahi daha büyük önem arz eden bir başarıdır (Alp, 1998: 139). Devrimler sonucunda çağdaşlaşma ve ilerlemenin önündeki tüm engeller bertaraf edilmiştir. Şimdi sıra Avrupa medeniyeti ile yaşayabilecek ve onunla yarışabilecek düzeye gelebilmektir. Yeni devletin ve toplumun bu yarışta muvaffak olabilmesi için ulusal bir özgüvene ve ulusal kimliği merkeze alarak her türlü kimlik ve aidiyet karışıklığına son vermesi gerekmektedir (Alp, 1998: 139-140). 1929 sonrası dönemde ideolojinin yeni kimlik inşasında yararlandığı tarih çalışmaları ile Türklük kökeni, Batı'nın Türklere olan önyargılarını yıkmaya yönelik olarak Osmanlılıktan ya da göçebe, barbar kavimler algısından uzaklaştırılmaya çalışılmıştır (Alp, 1998: 140-141). Bu dönemde Batı'da popüler olan ve siyasi bir nitelik taşıyan antropolojik çalışmalar da Türklük kökenine yönelik tarih çalışmalarını destekler nitelikte olarak yapılmıştır (Alp, 1998: 147-149; 155). Türklerin, antik Anadolu ve Mezopotamya medeniyetleriyle olan yakınlıklarının-akrabalıklarının-benzerliklerinin, yeni kimlik inşasında ön plana alınması, Türklerin mevcut coğrafyadaki⁶ yerleşim ve devlet kurma hakkını bilimsel bir çerçevede meşrulaştırmaya yöneliktir. Bu dönemde yapılan tarih kongreleri, liselerde okutulması için hazırlanan tarih kitapları İslam öncesi Türk kültürünü ve Anadolu'nun ön Türk kimliğini öne çıkaran ve bu bağlamda ulusal "Türk" kimliğini şekillendirmeye yönelik olarak yeni ulusal kimliği yücelten çabalardır (Alp, 1998: 149-152; 160-163).

Alp'e göre, tarih çalışmalarının yanı sıra ideolojinin yeni kimlik politikasının bir diğer kolunu da yeni dil çalışmaları oluşturmaktadır. Harf devriminden farklı olarak 1930'lu yılların başlarında dilin sadeleşmesi ve öze dönmesi hedeflenerek öz Türkçeci bir seferberliğin başladığını görmekteyiz (Alp, 1998: 165). Yıllar içinde Farsça ve Arapçanın etkisinde kalmış olan Türkçe'nin sadeleştirilmesi, halk tarafından da anlaşılır bir hale gelmesi, başka bir ifadeyle dilin de "ulusallaşması" için 1932 tarihli dil kongresi önemli kararlar almıştır (Alp, 1998: 166-169). Partinin ve Halkevlerinin başını çektiği bu çalışmalarda yabancı dillere denk gelen Türkçe kelimeler toplanıp oluşturulan kurullara sunulmuş, basın mensuplarına ve

⁶ Burada kastedilen Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde kalan Anadolu ve Trakya coğrafyasıdır.

siyasetçilere öz dile uygun şekilde yazılarını düzenlemeleri salık verilmiştir (Alp, 1998: 169-173). Ulusların en ayırt edici iki unsuru olan dil ve tarih Kemalizm'in yeni kimlik politikasında kritik bir rol oynamaktadır. Atatürk'ün bu iki konuya bu denli önem vermesinin sebebi de budur. Alp'e göre de bir ulusu besleyen maddi kaynak topraksa, manevi kaynak da o ulusun dili ve tarihidir (Alp, 1998: 173).

Toplumların maneviyatını besleyen ve bir diğer önemli kültür ögesi olan din konusunda ise Alp'in neredeyse yok sayma tutumunu bir ulusalcılık tapınması olarak ifade etmek mümkündür. Alp'in bu görüşü, eserinde fazlaca vurgu yaptığı şeriat karşıtlığı ile okunduğunda, Kemalist ulusalcılığı ve dahi Kemalizm'i bir ideolojinin ötesinde manevi bir mefhum olarak algıladığı şeklinde genişletilebilir. Eserinde inanç ve ideoloji kavramlarını birbirine yakın tutan Alp'e göre yeni Türk'ün inancı (ideolojisi), içinde -aynı bir dinde olduğu gibi- barışseverlik ve hümanizmi de barındıran ulusalcılık olmalıdır. Alp, Kemalist ulusalcılığın bu barışseverliğini devletin savaştığı ülkelerle barış yapmasına ve barışta istekli olan taraf olmasına dayandırırken, hümanizmini de afyon üretimindeki denetim ve kısıtlamalar örneği üzerinden giderek, Kemalizm'in ulusalcılığının sadece ulusal çıkarları ön planda tutmayarak insanlığın menfaatine yönelik politikalar üretmesiyle açıklamaktadır (Alp, 1998: 180-183).

Alp'in Kemalizm kitabında dile getirdiği ideoloji ve yeni toplum konusundaki görüşlerinin daha iyi anlaşılması bakımından, "Türk Ruhu" adlı bir başka çalışmada yer verdiği görüşlerinden kısaca bahsetmek açıklayıcı olacaktır. Türk Ruhu adlı eserinde Alp, devrim sonrası oluşturulan yeni Türk kimliğini, "Türk ruhu", "yeni ruh", "atalar ruhu" kavramlarıyla beraber tarif ederken, devrim öncesi Osmanlı dönemi Türk kimliğini, yüzlerce yıl Arap, Fars, Bizans gibi yabancı kültürler etkisinde kalarak Türklük özelliklerini tahrif ettiğini iddia ettiği "sentetik ruh" kavramıyla beraber tarif etmektedir. Alp'e göre Türk inkılabı, Türk milletine öz kültürünü geri veren bir diriliş imkânı sunmaktadır. Kemalist inkılap, Türklük özelliklerini yok eden, yabancı kültürlerin tesirindeki bu "sentetik ruhu" zamanla ortadan kaldıracak ve Türk'ü özüne döndürecek bir ideali içinde barındırmaktadır (Alp, 1944: 232-233). Alp'in tarif ettiği bu ideal doğrultusunda bugün olması gereken Türk kimliği, "dünün" yani Osmanlı'nın Türk kimliği değil, "evvelki günün" yani İslam öncesi devrilere kadar uzanan ve binlerce yıl öncesine ait bir çağın kimliğidir. Buna göre, Türklük kimliğini ve Türkiye devletini, yakın geçmişin saldırılarına karşı koruyan, Türklerin uzak geçmişidir. Yapılması gereken bu öz kültürü, modern çağın gereklerine göre yorumlamak ve yaşatmaktır (Alp, 1944: 235).

V. İdeolojiyi Tanımlamak

İçinde barındırdığı simgeler ve prensiplerle bireylerin ve toplumların yaşamlarına anlam veren bir sistem olan ideoloji, mensuplarına bir aidiyet verdiği gibi bireyi de toplumun bir parçası yapma özelliğine sahiptir (Sayın, 1999: 2). Şerif Mardin ideolojiyi kendi içinde bir mantığa sahip olan fikir kümeleri olarak tanımlamaktadır (Mardin, 2017 a: 19). Döneminin doğrularını temsil ettiğini iddia eden ideolojiler, doğru olanı temsil etme iddiasıyla kendi tabularını oluşturma özelliğine sahiptirler. Sürekli olarak bir değişim içinde olan hayatta ve dolayısıyla toplumsal düzende, belirli bir dönemin, belli ihtiyaçlarına yönelik olarak ortaya çıkan bir ideolojinin, zamanın ruhuna tezat oluşturacak biçimde süreklilik arz etmesi, sürekli bir yenilenme ihtiyacını da beraberinde getirmektedir (Oçak, 2018: 60). Belgeye göre bir dünya görüşünün, bir ideolojinin kendi çağında donup kalmaması ve açık bir teoriye dönüşme olasılığı da vardır. Bu olasılığın gerçekleşip gerçekleşmemesi, ideolojiyi benimseyenlerin düşünce tarzlarıyla alakalı bir durumdur (Belge vd., 2011: 36-37). Kışlalı'ya göre ideoloji, bir toplumda belirli gereksinimleri karşılayan ve getirdiği çözümlerle toplum içinde taraftar bulan, kendi içinde tutarlı bir inanç sistemidir. Kendini güncelleyebilen ideolojiler devamlılıklarını koruyabilirken, kalıplaşmış, dogmalaşmış ideolojiler zamanla yok olurlar. Genel itibarıyla sağ bir ideoloji toplumsal duygulara hitap ederken, sol düşüncede gelişen ideolojiler akla hitap eder (Kışlalı, 2021: 23).

1930'lu yıllarda, Kemalizm'i belirli kalıplarla tanımlamayı, bir dogma haline getirmeme isteği, Kemalizm'e tanımı yazılmamış bir ideoloji görüntüsü vermektedir (Alp, 1998: 201). Alp bu görüşü bir adım daha ileri götürerek bu nevi bir tanımlama işine girişmenin daha büyük çelişkileri beraberinde getireceği düşüncesindedir. Kemalizm'in mevcut ilkelerinin Batı'daki tanımlarıyla Kemalizm'in bu ilkeleri uygulayış ve algılayış biçimleri arasındaki uyumsuzluk ve birlikte bir ideoloji oluşturan ilkelerin birbirine olan zıtlıkları ideolojinin tanımını güçleştirmektedir (Alp, 1998: 201-202). Buna göre, dönemin birçok Kemalist'inin otoriter ve demokrasi karşıtı görüşleri ortada dururken, Kemalizm demokrasiyi savunmaktadır; klasik anlamda liberalizmle beraber anılması gereken cumhuriyetçilik Kemalizm'de devletçilikle hemhal olarak bir ideoloji meydana getirmeye çalışmaktadır; ulusal değerleri muhafaza etmesi gereken ulusalcılık ilkesi, Kemalizm'de yeni toplum ve yeni bir ulusal kimlik arayışındadır (Alp, 1998: 201-202). Alp'e göre, bu ve benzeri sebeplerle Kemalizm'i anlamak için önce Kemalistleri anlamak lazımdır. Aksi hal, tanımlarla dolu bir çelişkiler yumağını beraberinde getirecektir (Alp, 1998: 203). Bu durumu başta lider Atatürk olmak üzere Kemalistlerin ve dolayısıyla Kemalizm'in -tarihsel koşulların

zorlamasıyla oluşan- pragmatik, esnek ve radikal devrimci yapısında aramak ve Kemalizm'i ortaya çıkaranların, ideolog kimliğinden ziyade asker, bürokrat kimliğine sahip devlet adamları olduğunu göz önünde bulundurarak değerlendirmek doğru olacaktır.

Kemalizm'in ilkesel çeşitliliği ve detaylı bir tanımının yapılmaması, Kemalizm'in bir ideoloji olup olmadığı tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Kimi araştırmacı ve aydınlar Kemalizm'i ideoloji sınıfında değerlendirirken, kimileri Kemalizm'i bir ideoloji olarak tanımlamamaktadır. Atatürk dönemi düşünürlerinden Falih Rıfkı Atay, Kemalizm'i yeni bir toplum oluşturma amacı taşıyan dinamik ve disiplinli bir ideoloji olarak tanımlamaktadır (Öztürk, 2013: 57-58). Kışlalı'ya göre Kemalizm hem akla hem de hümanist değerlere hitap eden, toplumu çağdaştıran bir ideolojidir (Kışlalı, 2021: 23). İsmet Giritli'ye göre Kemalizm politik, iktisadi ve kültürel alanda çağdaş, modern bir Türkiye'yi amaç edinmek suretiyle "Ulusal Modernleşme İdeolojisi" olarak tanımlanabilir (Giritli, 1984: 102). Tarık Zafer Tunaya'ya göre ise bağımsız bir Türk devleti için milli hakimiyet ve Batı uygarlığı kavramları üzerine inşa edilmiş Atatürkçü sistem ve Atatürkçülük, Atatürk'ün görüşleriyle boyutlanan, kuruluş ve kurtuluş ideolojisidir (Tunaya, 2016: 200).

Kemalizm'i bir ideoloji olarak tanımlayanların dışında Kemalizm'in bir ideoloji olup olmadığını tartışan düşünürler de vardır. Örnek olarak Niyazi Berkes'e göre Kemalizm, bir ideolojiden ziyade Türk tarihinde iki yüz yıldır devam eden Batılılaşmanın yeniden yorumlanarak doğru yolunu bulmasıdır (Berkes, 1975: 94). Ona göre Atatürk'ün kendisi de ideolojilere karşı ilgisiz görünmekle beraber, ideolojilere karşı "deneyci" bir davranış sergilemektedir. Bu "deneyci" tavrın sebebini, Türk toplumunun Batı'ya kıyasla sosyoekonomik şartlarının geri kalmışlığında ve sınıfları bile oluşmamış "Doğulu" bir topluma uyacak "Batılı" bir ideolojik kalıp bulmanın zorluklarında aramak gerekir. Bu sebeple Kemalizm ne sosyalizme ne de kapitalizme benzer. Kemalizm, Türk toplumunun şartlarına göre şekillenmiş, modernleşme, ulusallaşma ve antiemperyalizm düşüncelerini içinde barındıran tarihsel bir görüşe dayanmaktadır (Berkes, 1975: 95). Şerif Mardin de Kemalizm'i, toplumu Batı tarzında modernleştiren bir dünya görüşü olarak nitelemekte fakat bu dünya görüşünü belirli kalıplarda vücut bulan bir ideoloji olarak tanımlayamamaktadır. (Mardin, 2017 b: 181; Öztürk, 2013: 71-72). Mardin'e göre odak noktaları altı ilke olarak Atatürk tarafından belirlenen "Kemalizm yolu" bir öğretilen ziyade ülkenin mevcut durumu doğrultusunda yeniden tanımlanan ve zamanın şartlarına göre güncellenebilen bir ilkeler bütünüdür (Mardin, 2017 b: 181).

Bir ideoloji ne denli esnek ve açık kurgulansa da ideolojileri şekillendiren temel esas,

mevcut ideoloji mensuplarının düşünce tarzlarıdır. Kapalı düşünce tarzına sahip olan insanlar en açık, bilimsel teoriyi bile dogmatik bir hale getirebilir (Belge vd., 2011: 36-37). Partinin bir ideoloji ve doktrine dayanması gerektiğini söyleyen Yakup Kadri'ye, “donar kalırız” diyen ve bir öğreti ortaya koymaktan kaçınan Atatürk'ün gerçekleştirdiği, Türk ulusu için esnek ve pragmatik özelliklere sahip, ulusal çağdaşlaşma ideali ve ideolojisidir. Ancak, Atatürk sonrası dönemde, büyük bir çoğunluğu liberalizm karşıtı olan aydın kesimin, mevcut dünya siyasetindeki otoriter görüşlerin de etkisiyle, Atatürk üzerinden “Ebedi” bir lider kültü yarattığı, Atatürk'ün dogmalaşmasını istemediği Kemalizm'i-Atatürkçülüğü, paradoksal biçimde bir dogma haline getirdiği ileri sürülmüştür (Belge vd., 2011: 36-38). Halbuki Atatürkçülük yani Kemalizm, Atatürk tarafından, çağın yenilik ve ihtiyaçlarına göre aklın ve bilimin ışığında yenilenebilen dinamik bir düşünce olarak kurgulanmıştır (İlhan, 1989: 275). Bu bağlamda, tarihin akışı içinde dönüşen ve çeşitlenen Kemalizm ideolojisinin sadece Atatürk'ün görüşlerini temsil eden tek bir Kemalizm olmadığı hem Atatürk'ün hayatta olduğu dönemdeki hem de Atatürk sonrası dönemdeki Kemalistlerin farklı Kemalizmler oluşturduğu söylenebilir.

VI. Sonuç

1935 senesinde gerçekleştirilen CHP kongresi ile Kemalizm'in bir ideoloji olarak olgun bir seviyeye ulaştığı düşünülmektedir ve Tekin Alp'e göre 1935 sonrası dönemde yapılması gereken, Kemalizm'i ülke geneline yaymak olmalıdır. Fakat her ne kadar Kemalizm'in belirli ilkelere ve prensiplere sahip olduğu bilinse ve açıklansa da yayılması istenilen ideolojinin detaylı bir tanımının yapılmamış olması dolayısıyla ideolojinin tanımsızlık durumu sürmektedir. Alp'e göre bu dönemde ideolojinin detaylı tanımının yapılmamış olması bir sorundan ziyade partinin ve liderin bilinçli tercihidir. Bu dönemde, Kemalizm ideolojisini kalıplar içine sokmama ve bir dogma haline getirmeme isteği, Kemalizm ideolojisini tanımsız bir ideoloji olmaya mahkûm etmektedir. Hem ideoloji hem parti hem reformlar hem de devlet ve hükümet kavramlarının Kemalizm çatısı altında birleştiğini, iç içe girdiğini ve ifade edildiğini görmekteyiz. Bu bağlamda halka ve tüm ülke geneline yayılması adı altında Alp tarafından kastedilen ideolojiden ziyade idealler ve halkı modernleştirici reformlardır. Hedeflenen, bu reformlar sonucunda varılacak Batı tarzı çağdaş toplum ve devlettir. Yapılan iş, ulusallaştıran, modernleştiren bir burjuva devrimi olarak da tanımlanabileceği gibi bu noktada bazı aydınlar tarafından Kemalizm'in bir ideoloji olup olmadığı tartışmaları ise günümüze kadar gelmektedir.

Atatürk döneminde prensipleri belirlenen Kemalizm'in bizzat Atatürk tarafından bir

doktrin olarak kurgulanmamış olması, Atatürk'ün rasyonel ve ilerici-devrimci bir bakış açısıyla, Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş değerlere göre kendini sürekli yenileyebilen bir devlet olmasını istemesinden kaynaklanmaktadır. Atatürk'ün bu konudaki asıl kaygısı, gelecek nesillerin, sadece belirli bir dönemin doğrularını yansıtan bir sistemle sınırlanacak olmasıdır. Atatürk, çağın gereklerine göre kendini güncelleyerek, çağdaş dünya ile uyumlu bir millet ve devlet tasavvuru içinde olduğundan, gelecek nesillere bu şekilde bir sınırlama koymak istememiştir. Buna rağmen Kemalizm, tarihsel boyutu, toplumsal etkisi ve içinde barındırdığı çağdaş değerlerle, Türk toplumuna yön vermesi bakımından, ideolojiler kategorisinde değerlendirilebilecek bir düşünceyi temsil etmektedir. Türk tarihinde kendini Kemalizm olarak tanımlayan sağ veya sol siyasi görüşlere sahip tüm Kemalizmlerden bağımsız olarak düşünüldüğünde, Kemalizm ideolojisi, tanım olarak, ulusalcı ve demokratik bir temele sahip, çağın gereksinimlerine göre kendini yenileyebilen, bilim ve akılcılık çerçevesinde sürekli bir değişimi içinde barındıran bir ideolojidir. Bu nevi bir Kemalizm tanımı, Atatürk'ün entelektüel ve hümanist dünya görüşünün zamandan bağımsız bir yansımasıdır.

Kemalizm adlı eserinde Alp, ideolojinin Atatürk ve lider ile olan bağına öne çıkararak devrimin ve ilkelerin bir değerlendirmesini yapmıştır. Kemalizm'deki ulusalcılık vurgusunu ön plana çıkaran Alp, lider ve parti odaklı yeni devlet ve toplumun savunuculuğunu yapmakta ve bu toplum mühendisliğini meşrulaştıracak bir çerçevede düşüncelerini ifade etmektedir. Tekin Alp'in Kemalizm'i, 1930'lar Türkiye'sindeki rejimin, toplumu ulusallaştıran, modernleştiren reform ve politikaları çerçevesinde kabul edilebilir bilgilerle dolu bir eserdir. Fakat tek adam vurgusunu eserinin bütününe yayması, demokrasi ve çoğulculuk konusunda Atatürk'ten ziyade dönemin liberal düşünce yanlısı olmayan Kemalistlerinin diliyle eserini kaleme almış olması gibi unsurlar göz önüne alındığında, Alp'in Kemalizm'inin kendine ait, kişisel bir Kemalist görüşü yansıttığını da söyleyebiliriz. Bu görüş, Türkiye'de çağdaş bir demokrasi kurmak isteyen ve cumhuriyetçilik ilkesini demokrasiyle eş anlamlı kullanan, seçkinciliğe ve ayrımcılığa karşı halkçılık ilkesiyle Türk halkını bir bütün olarak kabul eden Atatürk'ün görüşleriyle bir tezat oluşturmaktadır.

Kaynakça

- Alp, Tekin (1944). *Türk Ruhu*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Alp, Tekin (1998). *Kemalizm*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Atalay, Lemi (2014). *Atatürk Dönemi Düşünürlerinin Gözüyle Kemalizm ve Türk İnkılabı*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Aysal, Necdet (2017). “Tek Parti Döneminde Cumhuriyet Halk Partisi Dördüncü Büyük Kurultayı (9-16 Mayıs 1935)”. *History Studies*, 9 (1), 21-45.
- Aysal, Necdet; Ökte, Sezai Kürşat (2016). “Tek Parti Döneminde Cumhuriyet Halk Partisi Üçüncü Büyük Kongresi (10-18 Mayıs 1931)”. *The Journal of Academic Social Sciences*, (30), 39-71.
- Belge, Murat, vd. (2011). *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce Cilt 2 Kemalizm*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Berkes, Niyazi (1975). *Türk Düşününde Batı Sorunu*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Engin, Vahdettin (2015). *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Tarihi Devamlılık*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Feyzioğlu, Turhan (1985). “Türk Millî Mücadelesinin ve Atatürkçülüğün Temel İlkelerinden Biri Olarak Millet Egemenliği”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1 (3), 741-792.
- Giritli, İsmet (1984). “Atatürkçülük İdeolojisi”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1 (1), 102-107.
- İlhan, Suat (1989). “Atatürk’ün Kazandırdığı Değerler ve Atatürkçülükten Beklentilerimiz”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 5 (14), 267-276.
- İnan, A. Afet (1998). *Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk’ün El Yazıları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Karpat, Kemal H. (2012). *Türk Demokrasi Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kışlalı, Ahmet Taner (2021). *Kemalizm, Laiklik ve Demokrasi*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Landau, Jacob M. (1996). *Tekinalp Bir Türk Yurtseveri (1883-1961)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Şerif (2017 a). *İdeoloji*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Mardin, Şerif (2017 b). *Türkiye’de Toplum ve Siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nadi, Nadir (1988). *Ben Atatürkçü Değilim*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Oçak, Zeliha (2018). “İdeoloji Kavramına Marksist ve Post Marksist Yaklaşımlar: Karl Marks, Antonio Gramsci ve Louis Althusser”. *Dördüncü Kuvvet Uluslararası Hakemli Dergi*, 1 (2), 56-74.
- Ortaylı, İlber (2018). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: Kronik Kitap.
- Özbudun, Ergun (1989). “Atatürk ve Demokrasi”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 5 (14), 285-295.
- Özden, Mehmet (2005). “Atatürk Döneminde Kemalist Metinler: A’râfda Bir Kemalizm: Tekin Alp ve Kemalizm (1936)”. *Bilig*, (34), 45-81.
- Öztürk, Osman (2013). *Kemalizm, İdeoloji ve Hegemonya: Kuramsal Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset Bilimi Bilim Dalı, Ankara.
- Sayın, Önal (1999). “İdeoloji”. *Sosyoloji Dergisi*, (7), 1-12.
- Tunaya, Tarık Zafer (2016). *Türkiye’de Siyasal Gelişmeler (1876-1938) İkinci Kitap Mütareke, Cumhuriyet ve Atatürk (1918-1938)*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Uzun, Hakan (2010). “Tek Parti Döneminde Yapılan Cumhuriyet Halk Partisi Kongreleri Temelinde Değişmez Genel Başkanlık, Kemalizm ve Milli Şef Kavramları”. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 9 (20), 233-271.

JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS AND POLITICAL SCIENCE STUDIES

ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE SİYASET BİLİMİ ÇALIŞMALARI DERGİSİ

e-ISSN: 2792-0984

BILL CLINTON DÖNEMİ ABD-ÇİN İLİŞKİLERİ

Fatih BEYAZ

Kocaeli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Yüksek Lisans

Email: fatihbeyaz9994@gmail.com **ORCID:** 0000-0002-5189-6631

Submitted: 7 June 2022 & **Accepted:** 7 July 2022

Citation: Beyaz, Fatih. (2022). Bill Clinton Dönemi ABD-Çin İlişkileri. *Journal of International Relations and Political Science Studies*, (5), 46-62.

Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Derneği | International Relations Studies Association Journal
of International Relations and Political Science Studies

E-mail: dergi@tuicakademi.org

All rights of this paper are reserved by the *International Relations Studies Association (TUIC)*. With the exception of academic quotations, no parts of this publication may be reproduced, redistributed, sold or transmitted in any form and by any means for public usage without a prior permission from the copyright holder. Any opinions and views expressed in this publication are the author(s)'s and do not reflect those of the *TUIC*, editors of the journal, and other authors.

BILL CLINTON DÖNEMİ ABD-ÇİN İLİŞKİLERİ

Fatih BEYAZ

Kocaeli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

Email: fatihbeyaz9994@gmail.com **ORCID:** 0000-0002-5189-6631

Submitted: 7 June 2022 & **Accepted:** 7 July 2022

Özet

Soğuk Savaş sonrası dünya siyasetinde en etkili aktör olarak ortaya çıkan devlet Amerika Birleşik Devletleri olmuştur. ABD, bu üstünlüğünü sürdürebilmek amacı ile yeni potansiyel rakibi komünist Çin'i kontrol altında tutmak istemiştir. Bu doğrultuda Bill Clinton'ın başkanlığı döneminde ABD-Çin ilişkilerinin nasıl seyrettiği ve tarafların birbirlerine karşı takip ettikleri politikalarının neler olduğunu ortaya koymak çalışmanın amacını oluşturmaktadır. İki uluslararası aktör arasında belirli bir dönemde takip edilen politikaları ele alması hasebiyle araştırma, dar kapsamlı ancak ele aldığı konu içerisinde detaylı bir içeriğe sahiptir. Bill Clinton'ın başkanlığı süresince Çin ile ilişkilerde takip edilen politikalar Çin ile ilişkileri geliştirmek ve iyileştirmekten ziyade Çin'i kontrol altında tutmak veya yönlendirmek üzerine inşa edildiği düşüncesi çalışmanın varsayımını oluşturmaktadır. Çalışma, her iki aktörün perspektifinden ele alınarak bulgular elde edilmiş ve bu bulguların analiz edilmesinin neticesinde bu çalışma ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: ABD, Çin, Bill Clinton, Asya, Yeni Dünya Düzeni

Abstract

Standing as the most influential actor in world politics after the Cold War, the United States of America (USA) wanted to keep its new potential rival under control in order to maintain its superiority. In this respect, the aim of the study is to reveal how the US-China relations progressed during the presidency of Bill Clinton and what the policies followed by the actors towards each other. Due to the fact that it deals with the policies followed between two international actors in a certain period, the research has a narrow scope but a detailed content within the subject it deals with. The assumption of the study is that the policies followed in

relations with China during Bill Clinton's presidency were built on controlling or directing China rather than developing and improving relations with China. Findings were obtained by considering in the study from the perspective of both actors, and this study was revealed as a result of the analysis of these findings.

Keywords: USA, China, Bill Clinton, Asia, New World Order

I. Giriş

Batı'daki bir süper güç ile Doğu'daki bir süper gücün birbirleriyle olan ilişkisinin Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından nasıl ilerlediği ve sonuçları günümüzdeki dünyanın temellerini oluşturmuştur. ABD'nin Sovyet Rusya'ya karşı zaferini ilan ettiği Soğuk Savaş'ın ardından Çin ile ilişkilerinin, bir başka komünist devlet ile yeni bir Soğuk Savaş gölgesinde mi devam edeceği yoksa süper güçlerin uzlaşısını takip eden bir dünya siyaseti mi izleneceği sorusunun cevabı 21. yüzyıl öncesi dünyanın en önemli sorularından biri olmuştur. Bu sorunun cevabını tarafların birbirlerine karşı tutumları ve hedefleri doğrultusunda takip ettikleri politikalar belirlemiştir.

Soğuk Savaş'ın bitiminin ardından iki dönem ABD başkanlığı yapan Bill Clinton'ın Çin'e karşı tutumu, Çin'in ABD'ye karşı tutumunun neler olduğu, tarafların birbirleri ile ilişkilerinde ortaya koydukları politikaların hedefleri ve çıktılarının ne olduğu bu makalenin araştırma sorularını oluşturmaktadır. Makalenin temel varsayımı, ABD'nin, Çin'in komünist yayılcı bir politika izlemesinden endişe duyması nedeniyle Çin'e karşı tehditkâr bir algı oluşturmadan, onu kontrol altında tutma kaygısı ile hareket ettiği bir dış politikaya sahip olduğudur.

Makalenin amacı, ABD ile Çin arasındaki ilişkilerin Bill Clinton'ın başkanlık döneminde nasıl seyrettiğini, ortaya konan politikaların ne tür sonuçlar doğurduğunu, tarafların birbirleri ile karşılıklı ilişkilerde elde etmeye çalıştıkları amaçların ne olduğu ve bunda ne kadar başarılı olduğunu ortaya koymaktır. Makale, Bill Clinton'ın başkanlığı öncesindeki sürece de değinmesine rağmen Soğuk Savaş sonrası Bill Clinton'ın başkanlık süreci ile sınırlı bir dönemi incelemektedir. Araştırma, ABD ve Çin'in dış politikada yeni stratejiler edindikleri bir dönemi ele alması, iki devletin birbirlerine ve küresel siyasete bakış açılarını ortaya koyması yönünden önem arz etmektedir. Konu ile ilgili literatürde genel anlamda, Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin küresel siyasete bakış açısında meydana gelen değişimler üzerinden yapılan araştırmalar yer almaktadır. Bu araştırmada, Çin'in de küresel siyasete bakış açısında meydana gelen değişimler ve yeni stratejiler ele alınmıştır. ABD-Çin

ilişkileri üzerinden farklı yaklaşımlar ile yeni bir dünyanın hangi dinamiklerle ilerleyeceği hakkında okura bir perspektif sunulmuştur.

Makale, belirli bir dönemde devletler arası ilişkilere ve bu ilişkileri meydana getiren dinamiklere odaklanması, ele alınan konu ve incelenen dönemin tarafların takip ettiği dünya siyasetinde uyguladıkları politika ile uyumu göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Makale, konuya muhatap tarafların kendi bakış açıları da dikkate alınarak hazırlanmıştır. Elde edilen veriler karşılaştırılarak incelenmiş ve analiz edilmiştir. Araştırmanın odaklandığı konuda Türkçe literatürde yapılan araştırma sayısının çok az olması yönü ile literatüre katkı sağlamıştır.

II. Bill Clinton'ın Dış Politikasının Genel Hatları

Bill Clinton'ın başkanlık dönemi Soğuk Savaş'ın hemen ardından gelmiş ve Clinton ABD'nin küresel siyasette en büyük rakibine karşı üstünlüğünü ilan ettiği bir dönemde başkanlık yapmıştır. Bu bölümde Clinton'ın genel hatları ile başkanlık yaptığı yıllar dış politikada iz bırakan meseleleri ele alınarak Bill Clinton'ın dış politikadaki karnesi ortaya konulacaktır.

Bill Clinton'ın başkanlığından önce, ABD başkanı George H.W. Bush tarafından ileri sürülen “Yeni Dünya Düzeni” kavramı, Soğuk Savaş sonrası oluşan düzeni ABD'nin yeni küresel siyaset konjonktürü içerisinde tanımlaması ve buna uygun yeni bir siyaset üretmesi takip eden adımlar olmuştur. Bu tasarının bir sonucu olarak ise Clinton'ın başkanlık süreci küresel ölçekte ABD'nin devletlere müdahaleleri olarak yansımıştır (Telatar, 2009: 430). ABD, kendisini dünyanın jandarması gibi görmüş ve dünya siyasetinin dominant gücü olarak dengeleri oluşturma yönünde bir sorumluluk ile hareket etmiştir.

Soğuk Savaş'tan sonra ABD'nin güvenlik ve ekonomi stratejisi birbirinden ayrılmıştır. Güvenlik stratejisi, tehdit dengesi teorisinin tahminleriyle daha tutarlı olurken, ekonomik strateji, güç dengesi teorisinin beklentilerini daha yakından takip etmiştir. ABD, uluslararası siyasetin başlıca süper gücü olarak kalması konusundaki istek ile bu durumun doğurmuş olduğu maliyetleri karşılama isteksizliği yeni dönemde bir çelişki olarak dış politika konuları arasında yer almıştır (Mastanduno, 1997: 85-88). ABD Başkanı George H.W. Bush 1990'da ABD silahlı kuvvetleri için yeni bir ulusal strateji ve yeni bir yapılanma gündeme getirmiştir. Bu Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi, Sovyetler Birliği ve Avrupa'daki son radikal değişikliklerin ardından ABD silahlı kuvvetlerinde %25'lik bir kesinti yapma fikrini gündeme getirmiştir. Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin odağı çevreleme stratejisinden üçüncü dünyadaki bölgesel çatışmalara yönelmiştir (Tunander, 1991: 355). Yeni Dünya Düzeni'nde gücün daha çok boyutlu hale gelmesi, yapıların daha karmaşık ve devletlerin kendileri daha

geçirgen hale gelmesi beklenmiştir. Bu ilave karmaşıklık, dünya düzeninin geleneksel askeri güç dengesinden daha fazlasına dayanması gerektiği anlamına gelmiştir. ABD Soğuk Savaş'tan sonra elde ettiği üstünlüğünü devam ettirmek istemiş ancak oluşan yeni konjonktürdeki güç dengelerini de göz önünde bulundurmamıştır. Geleneksel askeri gücün yeni oluşan düzeni dengelemede yeterli olmayacağı görüşü, ABD için küresel siyaset açısından yeni argümanlar öne çıkarmasına neden olmuştur. Bunların başında ise küresel barışı korumak adına demokratik devletlerin sayısını çoğaltmak düşüncesi gelmiştir. Liberal görüşe göre demokratik devletlerin birbirleri ile çatışmayacağı düşüncesi ABD'nin yeni dünya düzenindeki politikasını oluşturan düşüncelerden olmuştur (Nye, 1992). Başkan Bush'un halefi olan Bill Clinton, bu doğrultuda mevcut konjonktürdeki dengeleri değerlendirmesinin neticesinde "demokratik genişleme" düşüncesini öne sürmüştü ve yeni dünya düzeninde bu kavram çerçevesinde hareket etmiştir (Brinkley, 1997).

Başkanlık görevine başlamasının ardından Bill Clinton, ABD'nin küresel misyonuna uygun bir dış politika izlemiş ve bu yönde ilkeler belirlemiştir. ABD'nin menfaatlerinin kendi sınırları ötesindeki dünya ile entegre olduğunu ve bu nedenle ABD'nin küreselleşen dünyada kendine uygun bir pozisyon alması gerektiğini belirtmiştir. Clinton, devletler arasında demokratik ilkelerin ve yönetimlerin yayılması yönünde bir politika izlemiştir. Bu doğrultuda da ABD, demokrasiden uzak ülkeleri küresel sistemde yalnızlaştırma yoluna giderek devletleri yıldırmaya çalışmıştır. Demokrasinin yaygınlaşması için sarf edilen çabanın yanında, gelişmekte olan devletlerin istikrarlı bir şekilde gelişebilmeleri için küresel ölçekte bir gayret de ortaya konmak istenmiştir (Hook ve Spainer, 2018: 190-203). Soğuk Savaş döneminde de ABD, demokrasi ile idare edilen devletlerin sayısının artması yönünde bir tavır dış politikasında göstermiştir. Bill Clinton, başkanlığı döneminde insan hakları, demokrasi, özgürlükler üzerinde titizlikle durmuş ve bilhassa Çin ile ilgili bu konuda uzun bir çaba sarf etmiştir. Liberal görüş açısından değerlendirildiğinde Clinton'ın demokratik devletlerin yaygınlaşması ve bu amaç doğrultusunda zaman zaman devletlerin iç işlerine müdahale etmesi küresel barışın korunmasına yönelik bir davranış olarak değerlendirilmektedir.

Bill Clinton, oluşan yeni dünya düzeninde küresel barışın muhafaza edilmesi amacıyla demokratik devletlerin yaygınlaşması ilkesini takip etmesi demokratik olmayan Çin ile karşı karşıya gelmesine neden olacaktır. Dünya siyasetindeki demokratik yönetimlerin artmasının küresel barışın tesis edilmesi anlamına geleceği inancı ile hareket eden ABD, hala komünist bir yönetime sahip olan Çin'in hem siyasi hem de askeri anlamda yayılcı bir politika izlemesine engel olmak isteyecektir. Çünkü komünist Çin'in etki alanının artması demokratik yönetimlerin sayısında bir azalma olacağı anlamı taşımaktadır. Bu durumda küresel barışın

tesis edilmesi sekteye uğrayacak ve çatışmacı ortam sürecektir. Bu nedenle Clinton, Çin'i bu konuda dengelemek isteyecektir.

Clinton, Amerikan Başkanlığının küresel siyasetteki sorumluluğu bilinci ile dünya meselelerine kayıtsız kalmamıştır. İsrail ile Filistin arasında kalıcı bir barış sağlamayı amaçlayan Bill Clinton, bu doğrultuda tarafların da içerisinde bulunduğu bir süreç başlatmıştır ancak Başkanlığı sürecinde bu konuda başarılı olamamıştır (Riedel, 2019). Clinton'ın Balkanlar'da izlediği siyaset sayesinde uzun bir süredir çatışma yaşayan bölge, Amerika'nın askeri müdahalesi ile çatışmasızlığa kavuşmuştur. Clinton'ın İsrail ile Filistin arasında sağlamak istediği barış ters teperken Balkanlar'daki girişimi çatışmasız bir ortamı tesis edebilmiştir (NTV Arşiv, 2022). ABD'nin İsrail ile olan dostane ilişkileri dünya siyasetindeki tavrına da etki etmiştir. Bölgesel veya küresel etkilere sahip çatışmalara farklı yaklaşımlar sergilemesi sorunların çözümüne dair de o oranda etki etmiştir.

ABD açısından önemli konulardan biri de Akdeniz'e kimin hakim olacağı olmuştur. ABD, stratejik çıkarları gereğince bölge ve sorunları ile yakından ilgilenmiştir. İsrail'in varlığının ABD'nin çıkarları için önemli oluşu ve bu konuda da Kıbrıs'ın durumunun belirleyici oluşu ABD'yi harekete geçirmiştir (Güney, 2004: 35). Kıbrıs'taki taraflar arasındaki anlaşmazlık ile ilgili görüşmelerden bir netice alınamamış fakat ABD burada etkili bir aktör olmuştur.

ABD, Soğuk Savaş'ın ardından Rusya ile ilişkilerinde olumlu bir hava yakalamaya çalışmış, Clinton da başkan seçilmesinin ardından ilk yurt dışı ziyaretinde Boris Yeltsin ile bir araya gelmiştir. Yeltsin ve Clinton'ın Başkanlığında iki devlet arasındaki ilişkiler olumlu bir şekilde seyretmiştir (Office Of The Historian, 2022). Artık eski bir komünist devlet olan Rusya ile geliştirilmek istenen ilişkiler bir nevi dengeleri gözetme ve kontrol altında tutma stratejisi olarak da görev görmüştür. ABD'nin komünizmin yayılmasını engellemek doğrultusundaki gayretlerinin Soğuk Savaş sonrası dönemde Çin ile yaşanıp yaşanmayacağı noktasında bir kaygı olmuştur.

Clinton'ın dış politikaya yaklaşımı ekonomik ilişkiler zemininde gelişen, ittifaklar, anlaşmalar üzerinde yürüyen bir görüntüye sahip olmuştur. Dış politikada, müttefiklerinin dünya siyasetindeki çıkarlarını göz önünde bulunduran bir siyaset takip etmiştir (Telatar, 2009: 433-434).

III. Soğuk Savaş Sonrası Çin Stratejisi

Halkının müreffeh bir yaşama kavuşması, Çin'in dünya siyasetinde güçlü bir aktör haline gelmesi Çinli yöneticilerin hayali olmuştur (Xiaosi, 2017: 49). II. Dünya Savaşı sonrasında

Çin'in bir türlü istenen gelişimi gösterememesi, ülke içindeki istikrar ve refahın sağlanamaması Çin'i stratejisinde bir değişiklik yapmaya yöneltmiştir. Soğuk Savaş sonrası Çin'in belirlediği yeni stratejik hedefler, Amerika'nın ortaya attığı "Yeni Dünya" da Çin'in yol haritasını oluşturmuştur.

Çin'in bu yeni stratejisinde; dış politikada soğukkanlı olan, kendi mevcut statükosunu güvence altında tutan, değişimlere karşı hazırlıklı olan, mevcut kapasite ve gücünü gizli tutan bir Çin modeli hedeflenmiştir. Bunlara ek olarak, küresel siyasette liderliğe oynamayan, belli aralıklarla dünya siyasetine katkıda bulunan, komünist veya sosyalist yayılcılığa dair bir rol üstlenmeyen Çin'in var olması hedeflenmiştir. Çin, kendi hedeflerini gerçekleştirebilmek için bir yandan büyük bir güç inşa etmeye çalışırken diğer yandan da kendisine karşı oluşması muhtemel düşmanlıkların da önüne geçecek bir politika seyretmeyi amaçlamıştır (Sandıklı ve Güllü, 2005: 115). Herhangi bir çatışmacı durumun meydana gelmesi halinde Çin'in büyümesinin tehlikeye gireceğini düşünen liderler, böyle bir durumun oluşmaması için Çin'in yükselişinin diğer devletleri tehdit etmeyen bir görüntüye sahip olması gerektiği bilinci ile hareket etmişlerdir. Bunun bir göstergesi olarak da Başkan Jiang Zemin, 90'lı yıllar boyunca ABD ile Çin arasında pek çok gerginlik yaşanmasına rağmen iki devlet arasında herhangi bir çatışmacı zemin oluşmasından kaçınmıştır (Zhao, 2014: 379). Çin'in ABD'ye karşı bu tavrı, Soğuk Savaş dönemindeki ABD-Sovyetler Birliği arasındaki ideolojik kamplaşmanın Çin tarafından devam ettirilmeyeceği, Çin'in ABD'ye karşı bir cephe almayacağını da göstermektedir.

Büyük bir siyasi ve ekonomik güce sahip olabilmesi, Çin'in ABD ile olan ilişkilerinin seyri ile doğrudan bağlantılıdır. Çin'in karşılaştığı sorunlar ve bunların çözümü ABD ile diyalogunun derecesi ile ilişkilidir. Bu iki devlet arasında meydana gelebilecek herhangi bir çatışmanın ise tüm dünyayı olumsuz anlamda etkileyecek olması, karşılıklı olarak tarafların dünyanın geleceğini düşünen rasyonel bir akıl ile hareket etmesi gerekliliğini doğurmuştur (Chuntao, 2017: 141-143). Bu dinamiklerin ışığında Çin, yeni stratejileri ile 1990'lı yıllara güçlü bir giriş yapmıştır. Daha önceki gibi içine kapalı bir devlet modelini takip etmekten vazgeçerek dünyaya açılan Çin, Soğuk Savaş sonrası dünyadaki dengeleri değiştirme arzusunda bir devlet olmadığını, yalnızca kendi kalkınmasına odaklandığını bu nedenle de bir hegemonya peşinde koşmayacağını mesajını vermiştir (Balcı ve Kardaş, 2015: 655). Çin'in bu tavrı, barışçıl bir yol izleyerek, büyük devletler ile bir mücadeleye girişmeden yükselmek için sergilediği bir tavır olmuştur.

Çin'in barışçıl yükselişi realist perspektiften değerlendirildiğinde ise ne kadar mümkün olabilir? Saldırgan realist perspektiften bir değerlendirme yapıldığında Çin'in gücü arttıkça

Çin, dünya çapında ya da bölgesel anlamda bir hegemonya kurmaya çalışacaktır. Çünkü uluslararası sistemin anarşik yapısından dolayı Çin, kendi güvenliğini muhafaza etmek adına gücünü mümkün olan en yüksek düzeye taşımak isteyecektir. Bunu takip eden süreçte ise merkezin güvenliğini tesis etmek amacıyla devletin güvenliğini sınırlarının ötesinde tesis etmek isteyecektir. Böylelikle Çin'in kendi sınırlarının ötesinde bir hegemonya elde etmesi durumu gerçekleşecektir. Bir başka açıdan değerlendirildiğinde Dunne vd. (2021)'e göre, Çin'in yükselişi tarihteki Nazi Almanya'sı örneğinde olduğu gibi yayılmacı bir politika takip etmesi halinde sıfır toplamlı bir kazanca dönüşecektir. Çünkü saldırgan ve yayılmacı politika takip eden uluslararası bir aktöre karşı bir ittifak doğabilir ve oluşacak yeni durumda birinci aktörün kazanç durumu sıfır toplamlı bir kazanca dönüşebilir. Bu ihtimalin varlığı nedeniyle Çin'in küresel siyasette bir hegemonya arayışına girmesi zorlu bir süreci akabinde getirecektir. Oysaki Çin'in yükselme modeli Bismarck'ın büyüme modeli gibi olursa herhangi bir hegemonya kurmadan büyük bir güç olma ihtimalini de göstermektedir (Dunne vd., 2021: 104-105). Çin'in her iki durumu uygulama ihtimali de vardır. Ülkesinin güvenliğini kendi sınırlarının ötesinde inşa etmek amacıyla sınırlarının ötesinde bir hegemonya kurarak merkezi güven altına almak isteyebilir. Realist görüşün güç anlayışına göre Çin, kendi gücünü bir başka devletin davranışlarında değişiklik yapabilmek olarak algılayarak gücünü bir sınamaya tabi tutabilir. Aynı zamanda yayılmacı bir politika izlemeden, güç dengelerini gözeterek, kendisine meydan okumaya hiçbir devletin cesaret edemeyeceği bir güç inşa ederek caydırıcılığı da kullanabilir. Ancak her iki ihtimalde de barışçıl bir yükseliş tehdit altında olabilir. Çünkü Çin'in inşa edeceği büyük güç bir tehdit olarak algılanması durumunda çatışma ihtimali her zaman var olacaktır.

IV. Bill Clinton Dönemi ABD-Çin İlişkileri

İki devlet arasındaki ilişkiyi daha iyi anlayabilmek adına Çin ve ABD'nin siyasi aklına ve tarihsel arka planına bakılması gerekmektedir. Kissinger (2016)'a göre ABD, siyasi açıdan daha faydacı bir politika takip ederken Çin, daha kavramsal bir yol izlemektedir. Çin, karşılaştığı sorunlara ürettiği her çözümün yeni bir problem oluşturduğuna inanmakta iken ABD, karşılaştığı sorunlara bir şekilde çözümü bulacağına odaklanmıştır sadece. Amerikan aklı, sorunlara karşı hızlı bir biçimde tepki veren, reaksiyon göstererek sonuca ulaşma metodu uygulamakta iken Çin, aşamalı olarak ve birbirini takip eden evrelerden oluşan bir sonuca ulaşma yöntemi takip etmektedir. Çin'in sabırlı ve soğukkanlı bir biçimde uyguladığı politikalar kültürel bir birikimin neticesi olarak siyasetine yansımıştır. Amerikan kültürü daha hızlı bir yaşam, hızlı tüketim üzerine şekillenmiş iken Çin kültürü, daha yavaş işleyen bir

yaşam formu, sabırlı ve temkinli bir yaşam formuna sahiptir. Gündelik yaşamdaki bu kültürel farklılıklar iki devletin siyasette takip ettikleri politikaları da etkilemiştir. ABD ve Çin'in ilişkileri ise tarafların benimsedikleri ideolojiler ve dünyaya bakış açıları çevresinde şekillenmiştir (Kissinger, 2016: 249). Mao döneminde siyasette ve toplumsal yaşamda her ne kadar geleneksel değerler ve algılayış biçimlerinde değişiklikler yapılmaya çalışılsa da Çin, siyasette ve dış politikada geleneksel değerlerinden etkilenmeyi sürdürmüştür. Tayvan sorunu bunun örneklerinden birisidir. Pek çok kez Tayvan ile ilgili Çin, askeri anlamda sorunlar yaşamasına rağmen çok soğukkanlı, aşamalı, birbirini takip eden, zamana yayılmış bir şekilde izlenen politikalar ile dış politika örneği ortaya koyulmuştur.

II. Dünya Savaşı'nın bitimiyle birlikte ABD, dünya siyasetindeki en güçlü ülkelerden biri olarak küresel siyasete yönelik olarak planlar yaptığı sırada en büyük hayal kırıklığını Çin'de gerçekleşen komünist devrim ile yaşamıştır. Gerçekleşen devrim sonrası Çin'in komünist bir yönetim altına girmesini ABD, "Çin'in kaybedilmesi" olarak ifade etmiştir (Chomsky, 2016:198). ABD'nin Asya'daki planları hem Çin hem de Sovyetler Birliği'nin komünist rejimlerinin varlığı nedeniyle istenen düzeyde uygulanamamış ve bu durum ABD-Çin ilişkilerinin iyileşmesi ve gelişmesi Soğuk Savaş sonrasındaki süreçte meydana gelmiştir.

Soğuk Savaş sonrasında Çin, yeni bir dünyaya güçlü bir şekilde hazırlanmıştır. Fakat Tiananmen meydanında gerçekleşen olaylar nedeni ile Çin'in Batı ile olan ilişkileri olumsuz bir havaya bürünmüştür. Çok uzun süredir sönük bir imaj sergileyen Çin'in bu imajı 1980'lerden itibaren güçlü bir kimliğe bürünmeye başlamıştır (Öğütçü, 1999: 47-48). Tiananmen olayları nedeniyle Batı dünyasından çok fazla baskı ile karşılaşmasına rağmen Çin, yükselişini sürdürmüştür. Ancak ABD, Tiananmen'deki olayları bahane ederek uzunca bir süre insan hakları ve demokrasi söylemi üzerinden Çin'i köşeye sıkıştırmaya çalışmıştır. Fakat bu çabaları karşılıklı iki ülke arasındaki bağımlılıkların artması ile yumuşamaya başlamıştır (Akşin, 2017: 468). Karşılıklı bağımlılığa dayalı gelişen ilişkilerin doğası gereği aralarında rekabet veya çatışma olan taraflar arasında bir yumuşama meydana gelmektedir. Çin'in üretime dayalı ekonomik gücü ile dünya pazarlarına açılmak istemesi, ABD'nin ise Çin'deki üretim gücünü kendi lehine kullanmak istemesi bir karşılıklı bağımlılık oluşturmuştur. Özellikle Clinton'ın başkanlık sürecinde ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve bu yol izlenerek demokrasilerin yaygınlaştırılması hedefi uygulanmaya çalışılmıştır. ABD'nin çatışmacı bir tavır almaktan çok diyalog kapılarını açık bırakması her iki taraf için de ortak bir zeminde buluşabilme imkânı oluşturmuştur (Kissinger, 2020)

Bill Clinton 1993'de başkan seçilmesinin ardından, yeni yönetimin Çin ile ilk ilişkileri Tiananmen olaylarını bir sopa olarak kullanarak Çin'e karşı isteklerini kabul ettirmek şeklinde

başlamıştır. ABD açısından bu tutum, Çin'in yeni dünyaya ile uyumlu bir yapıya bürünmesi için gösterilen bir çaba olarak görülmüştür. Ancak Çin açısından ise bu tutum Çin'in iç işlerine müdahale amacıyla yapılan bir baskı olarak algılanmıştır. Çin'in daha demokratik, özgürlükçü bir yapıya dönüşmesi için ABD, Çin'i teşvik ettiğini, böylelikle Çin'in ihtiyacı olan dönüşümü daha rahat gerçekleştirebileceği gibi iyimser ifadeler beyan etmişlerdir (Kissinger, 2020: 555-556). Çin'in komünist yönetim yapısını yumuşatmak ve Çin'i kapitalist düzene entegre etme amacını belli eden Clinton yönetimi, Çin'in iç dinamiklerini, ülke yapısını ve siyasi aklını yeterince anlayamadığı için Başkanlığının ilk döneminde istediği sonuca ulaşamamıştır. Her ne kadar küreselleşmiş bir dünya içerisinde olursa, ya da komünist bir ideoloji takip edilse de Çin'in kendine özgü inanç ve kültürü hala politik tutumunu etkilemektedir.

Geleneksel evren algılayışında Çin, kendisinin merkezde olduğu hiyerarşik bir evren tasavvuruna sahiptir. Çin, kendisini bu hiyerarşik sistemin koruyucu ulusu olarak kabul eder ve bu gücü “Göğün Oğlu” sıfatı ile kullanarak kutsal bir kazanım olarak ifade eder (Balcı ve Kardaş, 2015: 657). “Göğün Oğlu” anlayışına göre Çin, kendisini uluslararası sistem içerisinde istisna bir konuma yerleştirerek kendisine bir üstünlük atfetmiştir. Diğer ulusların kendisinin bu kutsal üstünlüğünü kabul etmesi durumunda ise karşılıklı bir kazan kazan ilişkisi tesis edilerek bu ulusların birtakım ihtiyaçlarını karşılamayı taahhüt ettiği bir anlayışa dayanmaktadır (Bayram ve Emiroğlu, 2020: 31-32). Çin'in bu anlayışı politik tavrını oluşturmuştur. Bu nedenle de kendi iç işlerine müdahale olarak algıladığı tüm girişimleri reddetmektedir. Kendi üstün aklı ile politika üretebileceğini ve bunu uygulamaya koyabileceğine inanmaktadır.

ABD, dünya siyasetindeki otoritesini herhangi bir devletin sarsmasına izin vermemek adına Soğuk Savaş'ın henüz bittiği bir ortamda yeni bir düşman ile rekabet oluşturmak istememiştir. Bu nedenle de Çin ile diyalog ve diplomasi kanalları ile istediği düzeyde bir ilişki geliştirmek istemiş ve bu dönemde dengeleri gözeterek bu yönde politikalar uygulamıştır. Çin'i dengelemek adına Çin'in çevresindeki devletler ile kurduğu ekonomik ve askeri iş birliklerini sürdürmüştür. Ancak bu iş birliğinin iki devlet arasında bir çatışma oluşturmasından da kaçılmıştır. Çünkü meydana gelebilecek herhangi bir çatışma veya savaştan Amerika'nın kolay ve kesin bir zafer kazanma olasılığının zayıf olması nedeniyle böyle bir durum oluşmasına neden olacak bir politika izlenmemiştir (Oktay, 2020: 563). Yani Çin'i kışkırtacak bir eylemde bulunmadan ABD, bölgedeki çıkarlarını muhafaza etmeye çalışmıştır.

Bill Clinton, başkan seçilmesinin ardından bir yandan Çin ile ilişkilerini ve Çin

üzerindeki etkisini arttırmaya çalışırken diğer yandan da Çin'i dengeleyebileceği bölgesel iş birliklerini geliştirmeye çalışmıştır. Bu doğrultuda Bill Clinton,1993'te Asyalı devlet başkanlarının katıldığı bir toplantıda “Pasifik Topluluğu” adında bir organizasyon önermesinde bulunmuştur (Gözen, 2018: 226). ABD, böyle bir teklifte bulunarak Asya'da oluşturulabilecek bir toplulukta yer alarak bölgedeki etkinliğini arttırmayı amaçlamıştır.

Birinci döneminin başında Başkan Clinton, Seattle'da Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) forumunda Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin ile bir araya gelmişti. Ancak bu buluşmadan Clinton, istediği düzeyde bir kazanım elde edememiştir (Lampton, 1997: 1102). Clinton, Başkanlığının ilk döneminde Çin'e karşı gözetilen talepkar tavır nedeniyle ilişkiler istenen düzeye bir türlü ulaşamamıştır. Bunun örneklerinden biri de ABD'nin Çin'e karşı tanıdığı ticaretteki en çok kayrılan ülke statüsünün devam etmesini bir koşula bağlaması olmuştur. Eğer Çin, bu statüyü elde etmeye devam etmek istiyorsa ülke içinde vatandaşların ve kurumların daha fazla özgürleşerek haklardan yararlanmalarını temin etmeleri gerektiğini şart olarak koşmuştur. Ancak Çin, kendisine koşullar öne süren ve bu yolla iç işlerine müdahale edilebilecek girişimlere net bir biçimde kapılarını kapattığını göstermiştir. Çin'i bu türden politikalar ile istediği konuma getiremeyeceğini anlamasının ardından ABD, Çin'e karşı uyguladığı koşulluluk politikasını terk etmek zorunda kalmıştır ve Çin'e tanıdığı en çok kayrılan ülke statüsünü yeniden tanımıştır (Kissinger, 2020: 558-563). İki devlet arasında bir dönem devam eden bu kriz çözüme kavuşmuş fakat iki taraf arasında başka sorunlar meydana gelmeye devam etmiştir.

ABD'nin Asya'daki kontrolü elinde tutma ve bölge ülkelerinin politikalarına hakim olabilme amacı ile bölgede hem ekonomik hem de askeri anlamda var olmaya çalışmıştır. John Mearsheimer, “Tragedy of Great Power Politics” isimli eserinde süper güç devletlerin güç politikaları üzerine bir değerlendirme yapmıştır. Süper güçlerin etki alanı oluşturmak istedikleri bölgelerde askeri güçlerini devreye sokarak bir hakimiyet alanı oluşturduklarını ve bölgedeki rakiplerine karşı üstünlük elde etmek amacıyla güç gösterisi yaptıklarını ifade etmiştir (Fishman, 2005: 376). ABD'nin Clinton'ın Başkanlığı döneminde Çin üzerindeki askeri güç gösterisi Tayvan üzerinden gerçekleşmiştir. Tayvan ile Çin arasında devam eden ihtilafı ABD, kendi çıkarlarını korumak amacıyla kullanmıştır.

A. Tayvan Krizi

Mao'nun ölümünün ardından Çin'de gerçekleşen reformlar ile Çin, 1979 itibariyle yükselişe geçmiştir. ABD, Çin'in yükselişini yavaşlatmak ve kontrol altında tutabilmek amacıyla Tayvan'ı bir köprü olarak kullanmak istemiştir. ABD, bu amaç doğrultusunda Çin ile

ilişkilerin gerilmesi pahasına Tayvan ile ilişkilerini geliştirmiş ve adanın güvenliğini kendi teminatı altına aldığını beyan eden bir yasayı Kongre'de kabul etmiştir (Lefebvre, 2005: 64). Tayvan ile ilişkiler, Çin ile ABD arasında 1990'lı yıllarda bir gerilim konusu olmuştur. Clinton yönetimi hem Güney Çin Denizi'nde bir hakimiyet oluşturmak hem de Çin'e karşı herhangi bir kazanım elde etme fırsatını kaçırmamak adına Tayvan'ı Çin'e karşı bir araç olarak kullanmıştır. Clinton, büyük bir güç olarak ortaya çıkmasının akabinde Çin'in, ABD'ye karşı düşmanca bir politika izlemesini ve ABD'nin temel çıkarlarına zarar vermesini engellemeye çalışmıştır. (Walt, 2000: 69).

Çin, bu dönemde Tayvan ile ilgili görüşlerini ifade ederken çatışmacı bir üsluptan kaçınarak diyalog yolu ile sorunları aşmaya yönelmiştir. Tayvan'ın mevcut statüsünü Çin Halk Cumhuriyeti'ne bağlı, özel bir yönetim bölgesi olarak ilan etmesi durumunda Tayvan'ın kendi idaresini ve ordusunu devam ettirmesine müsaade edeceğinin teminatı Çin tarafından verilmiştir (Kissinger, 2020: 565). Ocak 1995'te Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin, Tayvan'ın Çin'e bağlanması ile ilgili düşüncelerini ifade ettiği "Jiang'ın Sekiz Noktası" isimli bir beyanat vermiştir. Bu beyanatta Tayvan'ın anavatana bağlanması konusunda Çin'in müzakerelere açık olduğunu, birleşmenin gerçekleşmesi halinde artacak ekonomik ve ticari işbirliğinin Çin halkının kalkınmasına hizmet edeceğini, aynı ulusun halklarının birbiriyle çatışmaması gerektiğini ifade etmiştir (Chuntao, 2017: 115). Tayvan krizinin Çin'in yükselişine engel olmasını istemeyen Çinli politikacılar dış müdahalelere fırsat vermeyecek biçimde bir uzlaşmaya razı olmuştur. Tayvan sorununun varlığı devam ettiği müddetçe ABD, bu sorunu Çin'e karşı bir araç olarak kullanmak isteyecektir. Çin, mevcut sorunu üçüncü bir devletin dahil olamayacağı bir zemine çekmek istemiştir.

Clinton döneminde Tayvan üzerinden doğan ilk büyük gerginlik 1995'te, Clinton Yönetimi'nin, Kongre'nin baskısı altında, Tayvan Devlet Başkanı Lee Teng-hui'nin ABD'ye özel (ancak kamuoyuna duyurulan) bir ziyaret yapmasına izin vermesiyle daha da gerilmiştir (Frost, 1997). Bu durum, ABD'nin 15 yıldır sürdürdüğü Tayvanlı idarecilere vize vermeme politikasını sonlandıran bir gelişme olmuştur. Buna cevap olarak ise Çin, ABD büyükelçisini geri çekmiştir (Sandıklı ve Güllü, 2005: 132).

Tayvan üzerinden iki devleti 90'lı yıllarda karşı karşıya getiren diğer durum ise Tayvan'da gerçekleşecek olan cumhurbaşkanlığı seçimleri olmuştur. Tayvan'da cumhurbaşkanlığı seçimleri yaklaşırken, Çin Halk Cumhuriyeti, Tayvan Boğazı'nda askeri tatbikatlar ve balistik füze testleri gerçekleştirmiş ve bu nedenle de ABD'den sert uyarılar almıştır (Office Of The Historian, 2022). Çin' in Tayvan'ı korkutmak için gerçekleştirdiği uzun menzilli füze testleri ve askeri manevraların ardından iki ABD savaş gemisi Tayvan

açıklarına konuşlandırılmış ve ABD oluşabilecek bir çatışmanın sonuçlarını vurgulamıştır (Walt, 2000: 69). Tayvan'daki seçmenler Çin'in füze testlerine rağmen, bağımsızlık yanlısı adaya oy vermiş ve Tayvan'ın ilk doğrudan seçilen cumhurbaşkanı seçimlerini Mart 1996'da büyük bir farkla kazanmıştır (Council On Foreign Relations, 2022). Tayvan'daki seçimlerde ABD istediği sonucu elde ederken Çin bu sonuçtan memnun olmamıştır. Bu dönemde Clinton'ın Tayvan'a Amerikan savaş gemileri göndermekteki amacı oradaki Amerikan çıkarlarını savunmaktı. Bununla birlikte, bu çıkarlar, onlara anlam veren belirli söylemlerin hâlâ kurucu unsurlarıydı. Spesifik olarak, bunlar Amerikan kimliğinin orada hâlâ mevcut ve savunmasız olan temel değerlerine dayanan çıkarlardı. Clinton'un iddiasına göre amaç, "Asya'da demokrasinin köklerini derinleştirme" uzun vadeli sürecini teşvik etmek olmuştur. Temmuz 1996'da Clinton yönetimi, ABD'nin Asya-Pasifik bölgesinde "devam eden bir çıkarı olduğu ve bu nedenle hiçbir yere gitmediğini" ifade etmişti (Turner, 2014: 137-138). Tayvan'ın Çin'den bağımsız bir şekilde var olması ABD'nin Güney Asya'daki varlığı için önemli bir araç olmuş ve ABD bu durumu elinde bir pazarlık kozu olarak tutmaya devam etmiştir. 90'lı yıllarda iki devleti karşı karşıya getiren bir başka gerilim konusu da ABD'nin Çin'in Belgrad'da bulunan Büyükelçiliğini bombalaması olmuştur.

B. Çin Büyükelçiliğinin Bombalaması

Clinton'ın Başkanlığının son yıllarında Çin ile bir dizi gerilime sebep olacak olaylar yaşanmıştır. Nisan 2001 yılında Hainan Adası semalarında Çin'e ait bir savaş uçağı ile ABD'ye ait bir keşif uçağı çarpışması ufak çaplı bir gerilim oluşturmuş olsa da asıl büyük gerilim 1999 yılında ABD'nin Sırbistan'daki Çin Büyükelçiliğini bombalaması ile ortaya çıkmıştır. Mayıs 1999'da iç savaşın devam ettiği Yugoslavya'da Clinton önderliğindeki NATO güçleri operasyonlarını sürdürürken başkent Belgrad'daki Çin Büyükelçiliği ABD tarafından bombalanmıştır. Bombalamayı CIA üstlenmiş ve olayın bir hata sonucu meydana geldiği beyan edilmiştir. Saldırıda üç Çin vatandaşı ve gazeteciler hayatını kaybetmiş elçilik binası da ağır hasar görmüştür. Bombalamanın her ne kadar bir hata sonucu gerçekleştiği söylene de; asıl sebep olarak elçilik binasının Yugoslav ordusunun telsiz iletişimine yardımcı olduğu söylentisi nedeniyle gerçekleştiği iddia edilmiştir (Dillon, 2016: 434). Bu olayın ardından Çin'de büyük tepkiler oluşmuş, halk protestolar düzenlemiştir. Çinli protestocular Pekin'deki ABD büyükelçiliğini taşıyarak elçilik personelini üç gün orada mahsur bırakmıştır (Fitzsimmons, 1949). 1999 yılı sonlarına doğru iki ülke arasındaki ilişkiler normalleşmeye başlamış, mağduriyetlerin giderilmesi için iki taraf da üstüne düşeni yapmayı taahhüt etmiştir (Dillon, 2016: 434). Böylelikle iki devlet için önemli bir kriz konusu çözüme

kavuşmuş ve ilişkiler yeniden normal bir zeminde geliştirilmeye çalışılmıştır.

Bill Clinton döneminde Çin ile ABD arasındaki ilişkileri zaman zaman bazı krizler ile kötü etkilenmiş olsa da taraflar arasındaki ilişkiler kopma noktasına gelmemiş ve karşılıklı kazan- kazan mantığı muhafaza edilmeye çalışılmıştır. Özellikle ABD, elde etmek istediği kazanımların peşinden mücadele etmiş, gerektiğinde politika değişikliğine de gitmiştir.

VII. ABD-Çin İlişkilerini Olumlu Etkileyen Gelişmeler

Bill Clinton'ın başkan seçildiği döneme kadar ABD-Çin ilişkilerinde Tiananmen olaylarının etkisi devam etmiştir. Bu olaydan dolayı Çin'e olumsuz bir tavır takınmayı Bill Clinton sonlandırmış ve 1993 yılında Çin ile "yapıcı ilişkiler" adı altında ilişkileri normalleştirmeye, hatta geliştirmeye yönelmiştir. Bu gelişmeyi takip eden süreçte Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin, Bill Clinton ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. İkili, Kasım 1993'teki APEC zirvesinde Amerika'da bir araya gelmiştir (Sandıklı ve Güllü, 2005, 132). Çin bu görüşmelerde ABD ile ilişkilerini iyileştirip küresel piyasalara giriş yapmak ve ekonomik anlamda kalkınmayı hedeflemiştir. ABD ise Soğuk Savaş sonrası kendisine yeni bir düşman çıkmasına fırsat verecek bir zemin oluşmasını ve Çin'in Sovyet tipi bir yayılcılık izlemesini engellemeyi hedeflemiştir.

Başkan Clinton, 1993 yılında En Çok Kayırılan Ülke ticaret statüsü ile ilgili takip ettiği politikada bu durumu ilk başta Çin'in insan hakları siciline bağlamışsa da bu karar, gelecek yıl statü yenilenmek üzere gündeme geldiğinde, Clinton bu pozisyonu tersine çevirmiş ve insan haklarıyla ilgili herhangi bir değişiklik gerektirmeden Çin En Çok Kayırılan Ülke statüsünü vermiştir. İki devlet arasında ilişkileri pozitif etkileyen bu gelişmeyi 1995 yılında Çin'in BM'nin Dördüncü Dünya Kadın Konferansı'na ve First Lady Hilary Clinton'ın katılımıyla sivil toplum kuruluşlarının ilgili bir konferansına ev sahipliği yapması takip etmiştir. Bu, bugüne kadar Çin'de düzenlenen en büyük ve en yüksek profilli uluslararası etkinlik olmuştur (Office Of The Historian, 2022). Çin, kendisini dünyaya tanıtmaya ve açma ihtimali olan her fırsatı değerlendirmek istemiş ve ABD ile olan ilişkilerini her fırsatta geliştirmeye çalışmıştır.

1996 yılında Tayvan nedeniyle gerilen ilişkiler 1997 yılında onarılmak istenmiştir. ABD-Çin ilişkilerine verilen zararı sınırlandırmak amacıyla Bill Clinton ve Jiang Zemin, sırasıyla 1997 ve 1998'de iki samimi Başkanlık Zirvesi düzenlemiştir. Bu görüşmelerin neticesinde iki devlet birbirini "İşbirlikçi Stratejik Partner" ilan etmiş ancak ABD'nin Tayvan lehine takip ettiği politikalar nedeniyle bu işbirliği istenen neticeye ulaşamamıştır (Baum, 2021). İki devlet de ilişkilerini iyileştirmek istemektedir; fakat bu ilişkilerin istenen düzeye getirilememesinin nedeni tarafların birbirleri hakkındaki algıları olmuştur. Çin, ABD'nin

kendisinin büyümesini engelleyecek girişimler peşinden gittiğini, Çin'in büyümesini engelleyemese bile geciktirecek politikalar takip ettiğini iddia etmiştir (Kissinger, 2020: 564-565). ABD ile çekişmenin kendisine zarar vereceğinin bilincinde olan Çin, ABD tarafından kendisine yönelik olarak gerçekleşen olumsuz durumlara takılıp kalmamış, Çin'in yükselişine odaklanmıştır.

Bill Clinton'ın başkanlığının son dönemlerinde Çin ile ilişkilere olumlu bir katkı sunan son önemli olaylardan biri de Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) üye olmasıdır. 1999'da ABD ile Çin'in işbirliği neticesinde Çin'in DTÖ'ye üye olmasının önündeki engeller kaldırılmıştır (Sandıklı ve Atilla, 2005: 133). Bill Clinton döneminde Çin, DTÖ'ye üye olmak için uzun ve zorlu bir uğraş vermiş ve 1999 yılında bu süreç Çin lehine neticelenmiştir. Süreç tam anlamıyla Aralık 2001'de Çin'in DTÖ'ye üye olması ile neticelenmiştir (Dillon, 2016: 429). Böylelikle Çin'in dünya piyasalarına girişi ABD'nin desteği ile sağlanmıştır. ABD, Çin'in yükselişini bir sel olarak görmüştür. Bu selin önünde durmak yerine bu seli yönlendirmeyi tercih ederek Çin'i engelleyici politikaları takip etmek yerine yönlendirmeye yönelik politikaları tercih etmeye yönelmiştir.

VIII. SONUÇ

Makalede, Bill Clinton'ın başkanlık döneminde ABD ile Çin arasındaki ilişkilerin nasıl ve hangi koşullar altında ilerlediği, takip edilen politikaların ne tür sonuçlar doğurduğu, tarafların birbirleri ile ilişkilerinde elde etmek istedikleri kazanımların neler olduğu ve bu konularda ne kadar başarılı olunduğu ortaya konulması amaçlanmıştır. Araştırma ile ilgili olarak benzer çalışmalar İngilizce literatürde geniş bir yer tutmasına karşın Türkçe literatür bu konuda zayıf kalmıştır. Mevcut dünya siyasetinin iyi analiz edilebilmesi için bugünün süper güçlerinin geçmişteki uygulamaları iyi incelenmesi gerekmektedir. Çin ve ABD'nin dünya siyasetindeki hakim konumları hem birbirleri ile olan ilişkileri üzerinden hem de dünya siyasetine yönelik politikaları üzerinden analiz edilmesi gerekmektedir.

Mao sonrası Çin, gerçekleştirdiği reformlar ile dünya piyasalarına girmeye başlamış, ekonomik anlamda yükselebilmek için dünya pazarlarına girmek istemiş ve bu doğrultuda büyük güçler ile ilişkilerini geliştirmeye gözen göstermiştir. Dış ilişkilerde ideolojik beklentiler ile hareket etmekten ziyade çıkar odaklı bir siyaset izlemeye başlamıştır. Bu durum ise ABD ile çatışma ihtimalinin azalmasına olanak sağlamıştır. ABD, Çin'in Sovyet Rusya gibi komünist bir yayılmacı politika izlemesinden endişe duymuş ve bu durumun yaşanmaması yönünde politikalar izlemiştir. Ancak ABD'nin takip etmek istediği bu politika Çin ile ilişkilerinde belli bir oranda gerginlik yaşanmasına neden olmuştur. ABD'nin Çin'e

dönük kaygılarından emin olmak için attığı adımlar Çin tarafında iç işlerine müdahale olarak algılanmış ve taraflar arasında karşılıklı olarak taleplerin karşılanmadığı bir dönem yaşanmasına neden olmuştur.

Soğuk Savaş sonrası ABD, yeni bir küresel siyaset programı takip etmeye başlamıştır. Yeni Dünya Düzeni içerisinde dünyanın artık birden fazla güç merkezine ayrılacağı düşüncesi hakim olmuştur. ABD ise artık bu güç merkezleri arasındaki mücadeleye farklı bir politika ile yaklaşmaya yönelmiştir. Bill Clinton, küresel barışı korumak adına dünya genelinde demokratik devletleri yaygınlaştırmak istemiştir. Bu doğrultuda Bill Clinton, başkanlığının ilk döneminde Çin'e karşı daha talepkar bir siyaset takip etmiş iken ikinci döneminde daha uzlaşmacı ve karşılıklı önceliklerin dikkate alındığı bir politika takip etmiştir. Çin'e karşı daha özgürlükçü ve demokratik bir yapıya evrilmesi noktasında talepkar olmuştur. Amerikan dış politikası açısından hedefinin gerçekleştirilmeye başlandığı bu dönemde Bill Clinton, Çin gibi bir gücün başı boş bırakılmaması gerektiği, küresel barışın korunması amacıyla Çin'in de ABD'nin öne sürdüğü küresel sisteme entegre olması gerekliliğinin farkında olan bir bilinç ile hareket etmiştir. Çin ile ilişkilerinde uyguladığı politikalar sayesinde ABD, Çin'i belli bir düzeyde dengelemeyi başarabilmiş ve 21.yüzyıla girerken kendi istediği dinamikler ile dünya siyasetine yön veren adımlar atmıştır. Bu adımlara Tayvan ile Çin arasındaki sorunu Çin'i dengelemek amacıyla kullanması, Çin'i demokratikleşme ve özgürleşme kavramları üzerinden dengelemeye çalışması örnek olarak verilebilir.

Çin, Jiang Zemin Başkanlığında daha uzlaşmacı, siyasi konuda küreselleşmeye kapalı ancak ekonomik anlamda küreselleşmeye açık bir politika takip etmiştir. ABD ise Çin'in siyasi anlamda da küreselleşmesini istemiş, Çin'in daha özgürlükçü, demokratik bir yapıya dönüşmesini talep ve temenni etmiştir. Çin, üretim gücünü en doğru ve verimli şekilde kullanmak istemiş, ticari gücünü ve nüfuzunu arttırmak, ekonomik anlamda hem halkın refahını yükseltmek hem de devletin gücünü arttırmaya yönelik politikaları önceleyen bir tavır sergilemiştir. ABD ile çekişmesi durumunda hedeflerine ulaşma noktasında zorlanacağını, iki devlet arasında meydana gelebilecek herhangi bir çatışmanın Çin'i hedeflediği noktaya ulaşmasını geciktireceğinin farkında olması nedeniyle Çin, barışçıl bir yükselme metodu izlemiştir. Dünyaya ve Amerika'ya kendini zararsız, tehdit olmayan bir aktör olarak gösteren Çin, böylelikle yükselişi sırasında herhangi bir devlet ile çatışma yaşamasının önüne geçmiştir. ABD'nin Çin'in kontrol altında tutma çabası zaman zaman diplomatik yollarla gerçekleşmiş olsa da zaman zaman da taraflar uydu devletler üzerinden veya dolaylı bir şekilde meydana gelen eylemler ile diplomatik gerilim yaşamışlardır.

KAYNAKÇA

- Akşin, Sina (2017). *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Balcı, Ali ve Kardaş, Şaban (2015). *Uluslararası İlişkilere Giriş*, İstanbul: Küre Yayınları.
- Baum, Richard (2021). “U.S.-China Relations in the 1990s” <https://www.wondriumdaily.com/u-s-china-relations-in-the-1990s/> (Erişim Tarihi: 11.05.2022).
- Bayram, Müresel; Emiroğlu, Hüseyin (2020). "Çin Tarzı Uluslararası İlişkilerin Analitik Çerçevesi: Yeni-Haraççılık". *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (1), 29-44.
- Brinkley, Douglas (1997). “Democratic Enlargement: The Clinton Doctrine”. *Foreign Policy*, 106, 110-127.
- Chomsky, Noam (2016). *Geleceği Kurgulamak*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Chuntao, Xie (2017). *Çin'in Önündeki Başlıca Sekiz Sorun*. İstanbul: Canut Yayınevi.
- Council On Foreign Relations (2022). “U.S. Relations With China 1949 – 2021” <https://www.cfr.org/timeline/us-relations-china>(Erişim Tarihi: 11.05.2022).
- Dillon, Michael (2016). *Modernleşen Çin'in Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dunne, Tim; Kurki, Milja; Smith, Steve (2021). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. Ankara: Felix Kitap.
- Fishman, Ted (2006). *Çin Inc.*, İstanbul: Klan Yayınları.
- Fitzsimmons, Dominic (2022). “Timeline: Major events in US-China relations since 1949” <https://www.aljazeera.com/news/2021/7/25/timeline-major-events-in-us-china-relations-since-1949>(Erişim Tarihi: 11.05.2022).
- Frost, Frank (2022). “United States-China Relations and the Clinton-Jiang Summit” https://www.aph.gov.au/About_Parliament/Parliamentary_Departments/Parliamentary_Library/Publications_Archive/CIB/CIB9798/98CIB07(Erişim Tarihi: 11.05.2022).
- Gözen, Ramazan (2018). *Amerikan Dış Politikası*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Güney, Aylin (2004). “The USA’s Role in Mediating the Cyprus Conflict: A Story of Success or Failure?”. *Security Dialogue*, 35 (1), 27-42.
- Hook, Steven ve Spanier, John (2018). *Amerikan Dış Politikası İkinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Kissinger, Henry (2020). *Çin Düünden Bugüne Yeni Çin*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Kissinger, Henry (2016). *Dünya Düzeni*. İstanbul: Boyner Yayınları.

- Lampton, David (1997). “China and Clinton's America: Have They Learned Anything?”. *Asian Surve.*, 37 (12), 1099-1118.
- Lefebvre, Maxime (2005). *Amerikan Dış Politikası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mastanduno, Michael (1997). “Preserving the Unipolar Moment: Realist Theories and U.S. Grand Strategy after the Cold War”. *International Security*. 21 (4), 49-88.
- NTV Arşiv (2022). “Clinton’un Dış Politika Karnesi” <http://arsiv.ntv.com.tr/news/53285.asp> (Erişim Tarihi: 11.05.2022).
- Nye, Joseph (1992). “What New World Order?”. *Foreign Affairs*, 71 (2), 83-96.
- Oktay, Fatih (2020). *Çin Yeni Büyük Güç ve Değişen Dünya Dengeleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Office Of The Historian (2022). “Bill Clinton, Boris Yeltsin, and U.S.-Russian Relations” <https://history.state.gov/milestones/1993-2000/clinton-yeltsin>(Erişim Tarihi: 11.05.2022).
- Office Of The Historian (2022). “Chronology of U.S.-China Relations, 1784-2000” <https://history.state.gov/countries/issues/china-us-relations>(Erişim Tarihi: 11.05.2022).
- Öğütçü, Mehmet (1999). *Geleceğimiz Asya’da Mı? Yaralı Asya, Çin ve Türkiye*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Riedel, Bruce (2019). “25 Years On, Remembering The Path To Peace For Jordan And Israel” <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2019/10/23/25-years-on-remembering-the-path-to-peace-for-jordan-and-israel/>(Erişim Tarihi: 11.05.2022).
- Sandıklı, Atilla ve Güllü, İlhan (2005). *Geleceğin Süper Gücü Çin*. İstanbul: Tasam Yayınları.
- Telatar, Gökhan (2009). “Berlin Duvarı’nın Yıkılışından 11 Eylül’e: Amerikan Dış Politikasında Yanlış Anlaşılan Yıllar”. *Alternatif Politika*, 1 (3), 430-436.
- Tunander, Ola (1991). “Bush’s Brave New World: A New World Order – A New Military Strategy”. *Bulletin of Peace Proposals*, 22 (4), 355-368..
- Turner, Oliver (2014). *American Images Of China Identity, Power, Policy*, London: Routledge.
- Walt, Stephen (2000). “Two Cheers for Clinton's Foreign Policy”. *Foreign Affairs*, 79, (2), 63-79.
- Xiaosi, Ren (2017). *Yeni Çin Rüyası Artan Refahı Ortak Paylaşım Hedefi Xi Jinping’in Üstlendiği Yeni Görev*. İstanbul: Canut Yayınevi.
- Zhao, Suisheng (2014). “A New Model of Big Power Relations? China–US strategic rivalry and balance of power in the Asia–Pacific”. *Journal of Contemporary China*. 24, 377-397.

**JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS
AND POLITICAL SCIENCE STUDIES**

ULUSLARARASI İLİSKİLER VE SİYASET BİLİMİ ÇALIŞMALARI DERGİSİ

e-ISSN: 2792-0984

**IS THE KURDISH REGIONAL GOVERNMENT IN IRAQ A NEW PERIPHERAL
FRIEND FOR ISRAEL?**

Dr. A. Murat AĞDEMİR

Email: mrtgdmr@gmail.com **ORCID:** 0000-0001-6773-3493

Submitted: 26 June 2022 & **Accepted:** 2 August 2022

Citation: Ağdemir, A. Murat. (2022). Is the Kurdish Government in Iraq a New Peripheral Friend for Israel? *Journal of International Relations and Political Science Studies*, (5), 63-82.

Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Derneği | International Relations Studies Association Journal
of International Relations and Political Science Studies
E-mail: dergi@tuicakademi.org

All rights of this paper are reserved by the *International Relations Studies Association (TUIC)*. With the exception of academic quotations, no parts of this publication may be reproduced, redistributed, sold or transmitted in any form and by any means for public usage without a prior permission from the copyright holder. Any opinions and views expressed in this publication are the author(s)'s and do not reflect those of the *TUIC*, editors of the journal, and other authors.

IS THE KURDISH REGIONAL GOVERNMENT IN IRAQ A NEW PERIPHERAL FRIEND FOR ISRAEL?

Dr. A. Murat AĞDEMİR

Email: mrtgdmr@gmail.com ORCID: 0000-0001-6773-3493

Submitted: 26 June 2022 & Accepted: 2 August 2022

Abstract

Israel's relations with the surrounding countries have generally been explained concerning the Arab-Israel dispute or with Israel's famous periphery doctrine. It is unknown whether the concept of the peripheral strategy still dominates the minds of the Israeli political elite. However, significant changes have been shaping the Middle East; Iraq is no longer an important enemy, and in some parts of it, the Kurdish Regional Government exists, a friendly entity for Israel. Moreover, regional instability and security needs compel the Jewish state to find new friends in the Middle East, and a friendly Kurdish state would enable Israel to live easier in the Middle East. In the foreseeable future, the Kurdish Regional Government will be an essential partner for Israel, and for Kurdish Regional Government, Israel will be a significant role model for it. Furthermore, this article explores the future developments in the relations between Israel and Kurdish Regional Government.

Keywords: *Israel, Kurds, Middle East, Periphery, Foreign Policy.*

Özet

İsrail'in komşu ve çevre devletlerle ilişkileri genellikle Arap-İsrail anlaşmazlığı veya İsrail'in ünlü Çevreleme Doktrini üzerinden açıklanmıştır. Çevreleme Doktrini'nin İsrail siyasi seçkinlerinin zihinlerine hâlâ hâkim olup olmadığı bilinmemektedir. Bununla birlikte, önemli değişiklikler Orta Doğu'yu şekillendirmektedir; Irak artık İsrail açısından önemli bir düşman değildir ve bazı bölgelerinde İsrail'e dost olan bir Bölgesel Kürt Yönetimi bulunmaktadır. Ayrıca bölgesel istikrarsızlık ve güvenlik ihtiyacı, Yahudi devletine coğrafi çevresine yakın devletlerin arasında alternatif dostlar edinmekten başka pek bir seçenek bırakmamaktadır ve dost bir Kürt devletinin İsrail'in Orta Doğu'da kolayca yaşamasını sağlayacağı açıktır.

Görünen o ki, yakın gelecekte Bölgesel Kürt Yönetimi İsrail için önemli bir ortak ve Bölgesel Kürt Yönetimi için de İsrail önemli bir rol model olacaktır. Bu makale de İsrail ve Bölgesel Kürt Yönetimi arasındaki ilişkilerdeki olası gelişmeleri araştırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *İsrail, Kürtler, Orta Doğu, Çevresel, Dış Politika.*

I. Introduction

In August 2015, it was reported that Israel supplied almost three-quarters of its oil need from Iraq's semi-autonomous Kurdistan Regional Government (KRG). KRG denied the reports, and declared that it did not sell oil to Israel "directly or indirectly," while Israel did not comment on the source of its oil supplies (Haaretz, 2015). On the other hand, since 2014, public statements by senior Israeli officials (Mandel, 2017) have propelled many people to write op-eds and papers about the presumed notion that KRG could be Israel's new friend in the Middle East (Kedar, 2014). Although Iraq does not recognize and has no official ties with Israel, Iraqi Kurds' affiliation with Israel is a well-known truth. Israeli pronouncements supporting Kurdish independence might be largely symbolic; however, it is clear that these developments have sparked new interest in the "special relationship" that Israel maintains with KRG.

Since 2003, significant geopolitical developments have taken place in Iraq. Some areas of north of Iraq has been recognized as Kurdistan and as a federal region in the Constitution of Iraq which was adopted in 2005 (Constitute Project, 2005). As such the regional government in the north identifies itself as Kurdistan Regional Government as seen in their official website (Kurdistan Regional Government, 2022b). KRG has come out to be a de facto state in the new federation, and has been operating almost without any direct link to the central government for more than a decade. The chain of events has encouraged a desire for independence among Kurds of Iraq. In this sense, KRG has flourished its relations with international organizations, many countries and with Israel as well. On the other hand, an independent, cooperative and non-Arab Kurdish State would be more than a welcome development for Israel. In this regard, the prospect of an independent KRG and its friendly relations with Israel remind us Oded Yinon's plan for the Middle East designed in the 1980s and David Ben-Gurion's periphery strategy.

Both Yinon's plan and periphery strategy were designed to be pursued for Israel's survival in a hostile environment. Part of Yinon's plan was to affect the division of the Middle East into ethnic or sectarian states by the dissolution of the Arab states. As for Iraq, Yinon

told that

“In addition there is a large Kurdish minority in the north, and if it weren't for the strength of the ruling regime, the army and the oil revenues, Iraq's future state would be no different than that of Lebanon in the past or of Syria today... Iraq, rich in oil on the one hand and internally torn on the other, is guaranteed as a candidate for Israel's targets. Its dissolution is even more important for us than that of Syria... In Iraq, a division into provinces along ethnic/religious lines as in Syria during Ottoman times is possible. So, three (or more) states will exist around the three major cities: Basra, Baghdad and Mosul, and Shi'ite areas in the south will separate from the Sunni and Kurdish north” (Yinon, 1982).

According to the plan, Iraq was supposed to be broken down into three units which are the Shi'ite state in the south, the Sunni state in the middle and the Kurdish state in the North. On the other hand, the US invasion of Iraq in 2003 has sparked new interest in the article, which was viewed as a road plan to the fragmentation of Iraq as per Israeli scenario. At the same time, for the Kurds of Iraq, Yinon's plan was also in accordance with David Ben-Gurion's periphery strategy. He argued that “it is possible that through contacts with the peoples of the outer zone of the area (Turkey, Iran, and Ethiopia) we shall achieve friendship with the peoples of the inner zone, who are our immediate neighbors” (Sobhani, 1989: 34). According to Ben-Gurion, his strategy would also include the improvement of relations with ethnic or religious minorities in Arab countries, which were mainly the Christians in Sudan and the Kurds in Iraq (Guzansky, 2014: 102). The main aim of this policy would be having as many friends as possible to protect itself from surrounding hostile neighbours and to break the circle of Arab enmity (Shlaim, 2011: 195). In truth, the impossibility of making peace with the neighboring Arab governments drove Israel to forge links with the peripheral non-Arab states and non-Arab minorities like the Kurds. Ben-Gurion also mentioned this strategy, as a system of alliances against the expansion of Soviet Union, in his letter to the president of the United States in 1958:

“Our object is the creation of a group of countries, not necessarily in formal and public alliance... Such a group would include one Arabic speaking nation (Sudan); two Moslem non-Arab nations (Iran and Turkey); a Christian nation (Ethiopia); and the State of Israel. While I hope that every effort will still be made to stem the advance of Nasser in the Arab world, it is vitally necessary and

possible to consolidate freedom and mutual assistance in this outer perimeter of the Middle East” (Özdemir, 2007: 313).

It is not known whether the concept of the peripheral strategy still dominates the minds of the Israeli political elite, or it is not evident that the State of Israel pursues a plan which looks like Yinon’s in the Middle East. However, given the developments in Iraq since 2003, and in light of Yinon’s plan and the periphery strategy, Israel's developing relations with KRG seem to have significant regional effects in the future. Iraq is no longer an important enemy, and on some parts of it there exists a friendly entity for Israel. On the other hand, even though Israel does not have good relations with its old periphery of Turkey, Iran and Ethiopia, it now has Greece, South Cyprus Greek Administration, South Sudan and Azerbaijan instead, and in addition to these countries, KRG. It seems that in the foreseeable future, KRG will be an important partner for Israel in the Middle East, and as for KRG, Israel will be a significant role model for it.

For this reason, this article aims to explore and analyze the relations and possible areas of cooperation between KRG and Israel including their historical dimension. Besides, this study tries to scrutinize the prospective developments in the relations between Israel and KRG. In this regard, this work is based on an extensive literature review, comprised of reviewing leading sources in history and politics, academic journals, proceedings, and open sources. The information gathered from these sources has been systematically used as an input for discussions to generate further research questions.

(Kurdistan Regional Government, 2022a)

II. Israel's Relations with the Kurds of Iraq, A Brief History

Israel's ties with the Kurds of Iraq goes back to the 1950s when Ben-Gurion formulated and practiced periphery strategy in Israel's foreign relations (Bengio, 2004: 33-69). However, concrete relations between Israel and the Kurds developed after the the Kurdish rebellion began in 1961 (Bengio, 2014: 4). These relations continued until 1963 and from then on intermittently until 1970 (Bengio, 2003: 40), and then until 1975 (Farouk-Sluglett and Sluglett, 2001: 81). Following the outbreak of the revolt, Israeli officials in Paris received requests for "weapons, money, medical supplies, and propaganda aid." Kurds were provided with \$20,000 to purchase radio equipment, and large-scale aid to the Kurds began only after 1963 (Rubin, 2007: 373).

Because Iraq was a common threat for both Iran and Israel, they cooperated secretly to support the Kurds of Iraq who were fighting against Baghdad. Israel's and Iran's intelligence services, MOSSAD and SAVAK respectively, worked together to help the Kurds in their struggle against the Iraqi government (Melman and Javedanfar, 2007: 79). A CIA report told that since the late 1950s, MOSSAD and SAVAK have collaborated on activities, MOSSAD supported the Kurds in Iraq and assisted SAVAK's actions (Marshall, Scott and Hunter, 1987: 169). Ya'acov Nimrodi, the Israeli military attaché in Iran, played a central role in MOSSAD's cooperation with SAVAK, as well as maintaining contacts with the Kurds (Marshall, Scott and Hunter, 1987: 169). MOSSAD and SAVAK officials met with the Kurdish leader Mustapha Barzani in Northern Iraq in May 1965 (Kimche, 1991: 189), and they offered arms, funding and military training for Peshmerga (Kurdish fighters) (Entessar, 2004: 2-4). SAVAK, which also gave Israeli officials a land corridor into Northern Iraq, served as the conduit for the cash and the arms transfers. During the 1960s, MOSSAD and Israeli military advisers actively trained Kurdish fighters, and in 1966, Israeli Prime Minister Levi Eshkol deputized Aryeh Eliav, a member of the Israeli parliament and Deputy Minister for Industrialization and Development, to conduct a survey and to contact Barzani. Then an assistance program was set up and an Israeli field hospital with Israeli doctors and nurses was sent to Barzani (Cooley, 2005: 82). This help and training were effective in Barzani's major victory against Iraqi forces at Mount Hindarin in 1966 (Gunter, 2004: 89). On the other hand, the Kurds, for their part, helped an Iraqi air force pilot with his plane defect to Israel in the same year (Black and Morris, 1991: 185, 206-209; Katz, 1994: 175).

Barzani had intermittent contacts with Israel and attacked the Iraqi army during the June 1967 War in order to distract Iraq from the Israeli front, and in the same year, he began to receive a monthly stipend of US\$50,000 from Israel (McDowall, 2007: 331). After the 1967

War, the military armament which included Soviet-made arms Israel captured from Egypt and Syria were shipped to Barzani (Sobhani, 1989: 46-47), and Israel also helped provide technical support (Stansfield, 2003: 76). On the other hand, both MOSSAD and SAVAK helped Barzani establish an intelligence organization called "Parastin." As in 1967, during the Yom Kippur War in 1973, Peshmerga again tied down Iraqi troops, which might otherwise have been used against Israel (Gunter, 2004: 89). Barzani visited Israel twice during this time period in secret, in 1968 and 1973, and met with important Israeli leaders, including the prime minister (Bengio, 2014: 5).

Both parties concealed these connections. Besides distracting Iraqi forces from the Israeli front, from Israel's perspective, its relations with Kurds also provided access to Iraq's Jewish population and enabled Israel to repatriate Iraqi Jews. Iraqi Jews were smuggled across Northern Iraq to Iran with the assistance of SAVAK, who later handed them over to Jewish organizations who relocated them in Israel (Sobhani, 1989: 86). However, the collaboration ended in 1975 when Iran and Iraq signed the Algerian Treaty (Parsi, 2007: 52). By the Algerian Treaty, Iraq made some territorial concessions to Iran, who in turn agreed to withdraw its support to the Kurds. Consequently, Israel was no longer able to use Iran's land to deliver supplies to the Kurds. Members of the Israeli intelligence community still remembers the period when Israel secretly trained and armed Peshmerga against the Iraqi government. Eliezer Tsafir, a former MOSSAD official who participated in the covert operations in Northern Iraq, has told in his memoir, "Ani Kurdi," or "I am a Kurd," that deep ties between Kurds and Israelis were established when Barzani sent emissaries to Israel. According to Tsafir, Barzani informed Israelis that Kurds, like Jews, were overlooked by everyone and in need of assistance (The Jewish Press, 2015).

Israel's interest in the Iraqi Kurds was also witnessed after the Gulf War in 1991. The uprising of the Kurds in Northern Iraq, and its crush by the Iraqi government led to a humanitarian crisis, and thousands of Kurds became refugees. While Jewish organisations from different parts of the world mobilised their resources to collect aid for the Kurds, Israel launched a relief operation and sent medical supplies, clothing and blankets (Barron, 1991). At the same time, Israeli Prime Minister Yitzhak Shamir urged the United States to defend the Kurds when he met with United States Secretary of State James Baker (Neriah, 2012). The American Israel Public Affairs Committee (AIPAC) also kept in touch with the Kurds on a different level. Morris Amitay, who was AIPAC director between 1974 and 1980, maintained contact with Kurdish authorities for over three decades. He said that Kurds have never opposed Israel and their friendship with the Kurds was always valued by their Israeli

friends (Guttman, 2012). In 1991, when Iraq crushed the Kurdish revolt, this led to the establishment of the Israeli-Kurdish friendship league in Jerusalem, and AIPAC began to advocate for the Kurds, because Kurds were a small nation fighting for independence in a hostile neighborhood (The Jewish Press, 2015). Besides, Morris Amitay's son Mike Amitay was the executive director of the Washington Kurdish Institute (WKI) from 1996 to 2005. Under Amitay's direction, WKI engaged in humanitarian aid efforts, and initiated medical treatment and research programs in Northern Iraq (Bengio, 2014: 3).

Israel's relations with the Kurds of Iraq were the worst kept secret of the Middle East (Black and Morris, 1991: 327). Prime Minister Menachem Begin officially acknowledged Israel's clandestine relations with the Kurds in 1980, and he confirmed that Israel had sent both humanitarian aid and military advisers and weapons to the Kurds of Iraq (Neriah, 2012; Black and Morris, 1991: 330). For Iraq, Israel's support was an attempt to establish a "second Israel" in Northern Iraq (Bengio, 1998: 34). In this sense, it is evident that the end of Saddam Hussein's rule in April 2003 and the creation of the Kurdish autonomous region in Iraq marked the beginning of a new phase in the relations between Israel and the KRG. Yet, the state of the relations between Israel and the Kurds of Iraq in this new period would be a period of claims and denials.

III. Israel and KRG in the New Millennium: A Period of Claims, Supports and Denials

Since the end of the Iraq War in 1991, Kurds of Iraq have obtained autonomy by the creation of a safe haven and the no-fly zone by coalition forces. KRG was formed in 1992 (Kurdistan Parliament-Iraq, 2022), and after the United States invaded Iraq in 2003, they have been virtually assured strong regional self-government in the new Iraq. The new geopolitical context has enabled KRG to flourish its relations with Israel, and bilateral ties have entered a new phase in the general context of the bilateral relations. Even though officials from both Israel and KRG have issued ambiguous statements about the nature of the relations, it seems that both parties have been eager to exploit the potential for cooperation.

Relations between Israel and the Kurds of Iraq were secret in the 1960s and 1970s, and were mostly confined to clandestine military cooperation. However, since 2003, even though some figures from both sides try to deny the improving ties, there are signs that Israeli and Kurdish officials wish to overcome obstacles and challenges, and want to upgrade the bonds of friendship. For instance, in 2004, Israeli media reported that Israeli officials met with Kurdish political leaders, and Masoud Barzani (Mustapha Barzani's son), Jalal Talabani and

Israeli Prime Minister Ariel Sharon publicly reaffirmed Israel's positive relations with the Kurds of Iraq (Neriah, 2012). As Iraq has no official relations with Israel, Kurdish and Israeli officials' meetings were surprising. However, this development showed the intention of the Iraqi Kurds to get in touch with Israel after the US invasion of Iraq in 2003. Masoud Barzani, the president of the KRG, stated that he had no issues with Israel establishing diplomatic ties in 2005. According to him, since numerous Arab nations have ties to the Jewish state, forging ties between the Kurds and Israel is not illegal. He also said that he would request the opening of an Israeli consulate in Erbil, the capital of the KRG, when an Israeli Embassy is opened in Baghdad (United Press International, 2005). Additionally, at a world conference in Greece, Jalal Talabani, the president of Iraq at the time, and Ehud Barak, the Israeli defense minister, exchanged a historic handshake. The handshake was minimized by Talabani's administration, which stated that Talabani was acting as the leader of his Kurdish party and the vice president of the Socialist International, not as the president of Iraq, and that it was merely a "civilized social act." Additionally, the office of Talabani stated that the handshake does not mean any liabilities for the state of Iraq, and will not change its dependence on Arab unity, the Arab initiative, and genuine international agreements. It was also told that it will not affect Iraq's support for the Palestinian people and the Palestinian Authority (BBC, 2008).

The evidence that has come to light suggests that Israel and the KRG's cooperation first focused on security. In 2004, American journalist Seymour Hersh claimed that the Israeli experts were training the Peshmerga in Northern Iraq:

“Israeli intelligence and military operatives are now quietly at work in Kurdistan, providing training for Kurdish commando units and, most important in Israel’s view, running covert operations inside Kurdish areas of Iran and Syria... The Israeli operatives include members of the MOSSAD, Israel’s clandestine foreign-intelligence service, who work undercover in Kurdistan as businessmen and, in some cases, do not carry Israeli passports” (Hersh, 2004).

The same claim that Israeli military personnel were training the Peshmerga in Northern Iraq was also reported in Israeli media, in the Yedioth Ahronoth. In this regard, it was told that an Israeli company was constructing an international airport in Erbil, while Israeli-manufactured equipment, including “dozens of motorcycles sniffer dogs, Kalashnikov-upgrading devices, flak jackets, uniforms and helmets” were supplied to the Kurds (Urquhart and Howard, 2005). Apart from these reports, in 2006, BBC also reported on the same issue, and a BBC TV programme showed Israeli personnel training the Peshmerga in shooting

techniques in Northern Iraq (Abdelhadi, 2006).

Neither Israeli nor Kurdish officials confirmed these claims, which remained unproven. According to Mark Regev, a spokesman for the Israeli Embassy in Washington, the story was entirely wrong, and the relevant countries were aware of this (Hersh, 2004). He also told that the KRG region has been devoid of any Israeli citizens, and because Israel and Iraq have still been technically at war, so no Israelis are allowed to travel to Iraq (Asharq Al-Awsat, 2005). Besides, Fuad Hussein, an important Kurdish leader labeled the report as "totally untrue." He said that Erbil's airport was accessible to everyone and that at least three aircraft from Baghdad and other Arab and European capitals arrived there every day. He stressed that both Kurds and Arabs use the Erbil airport and Israelis wouldn't have gone unnoticed if they had been in the airport. As for the military training, he emphasized that Kurds don't require instructors to teach them how to use light weapons. Because, since 1961, Kurds of Iraq have been at war, and many of them are proficient at using a variety of weapons, including heavy ones (Asharq Al-Awsat, 2005). Barzani, for his part, also denied reports saying that these reports were wholly untrue and there was no need for someone to train the Iraqi Kurds (Institut Kurde de Paris, 2005).

Apart from the claims that there were secret military relations between Israel and KRG, Dawud Baghestani, former chief of the Kurdish region's human rights commission, began to publish the "Israel-Kurd" magazine in KRG in 2009. Baghestani said that the aim of the publication was to foster rapprochement between Kurdish and Israeli peoples. Even though it lasted only a short time, as Baghestani told, its mission was to solve the Israeli-Palestinian conflict by returning almost 150,000 Kurdish Jews living in Israel to the Kurdish region in Iraq (Al Arabiya News, 2009). At the same time, Falah Mustafa Bakir, then head of KRG's Department of Foreign Relations, stated that Kurds do not have problems with Israel, and noted that KRG is sometimes called "the second Israel." He also expressed his feelings about Israel and the Israeli people:

"They have not harmed us. We can't be hating them because Arabs hate them. We think it is in the interest of Iraq to have relations with Israel. And the day after the Israelis open an embassy in Baghdad, we will invite them to open a consulate here" (May, 2010).

On the other hand, Tel Aviv University established the Kurdish Studies Program in the Moshe Dayan Center for Middle Eastern and African Studies in 2010 (Rabi, 2014: xi). It was explained that as a political force to be reckoned with in the Middle East, Kurds have gained

importance, and all facets of Kurdish issues-political, cultural, and historical alike-have arisen as the subject of great scholarly study (Tel Aviv University, 2022). Meanwhile, Israel's Ambassador in the United States, Michael Oren, raised the issue of the creation of a Kurdish state in Northern Iraq with senior Pentagon and Congress members, and also held secret talks with KRG President Barzani to make assessments, while Barzani visited Washington in 2010 (Timeturk, 2010). At the same time frame, Idan Ofer, a businessman and the chairman of the Israel Corporation, reportedly visited the KRG in June 2010 to meet with top Kurdish authorities. The visit's aim was explained as to show support for KRG and help develop economic ties between KRG and Israel (Haaretz, 2010). However, for the claims about the links between KRG and Israel, Barzani, while speaking at a news conference, stated that KRG has no relations with Israel and expressed his uneasiness on the subject. He told that he was sick of answering these questions, so he would not do so in the future. According to him, the central government in Baghdad specializes in maintaining diplomatic relations, and no relations can be established with a state without the administration's involvement (Kuwait News Agency, 2010).

During that period of time, it seemed that Iran was carefully watching what's going on in Northern Iraq with relation to Israel. In this regard, Press-TV of Iran claimed in August 2011 that six unmanned aerial vehicles, intelligence agents, and military experts were all scheduled to be sent to Northern Iraq by the Israel Defense Forces (Ynet News, 2011), and in March 2012, it was reported that Israel was using Northern Iraq for intelligence missions in Iran in search of evidence that Iran is building a nuclear warhead (Ynet News, 2012). Moreover, in May 2012, Iran's Consul in Erbil, Azim Hosseini, claimed that Israelis under different passports, names and banners in the KRG region were working against Iran (Al Arabiya News, 2012). However, KRG fired back these allegations and Kurdish officials described Consul's claims as "untrue:"

"This is not the first time that Iranian officials are saying this without presenting evidence or reasons. The government is not able to be quiet faced with these accusations anymore, so we confirm to the public there are no centers or offices of Israel in Kurdistan, and we deny this accusation. It is untrue. This is an attempt to draw Kurdistan into the fight between Israel and Iran, and we do not want to be part of this" (Al Arabiya News, 2012).

Despite Kurdish officials' denials, positive statements for Israel were expressed by some Kurdish journalists, and for instance, in August 2013, Ayub Nuri argued that since Kurds had

a great deal of sympathy for Israel, Israel would gain from KRG's independence. He also claimed that an independent Kurdish state would act as a buffer zone between Israel and Turkey, Iran, and Iraq, giving Israel its first true ally in the region (Berman, 2013).

In June 2014, for the first time, a senior Israeli official declared his open support for the independence of the Kurds. Despite the fact that he did not say whether he meant merely the Kurds in Iraq or all of the Kurds in the Middle East, in a policy address in Tel Aviv, Israeli Prime Minister Benjamin Netanyahu said that it was Israel's responsibility to back international efforts to help the Kurds' quest for independence, and according to him because Kurds had a track record of political steadfastness and moderation they have deserved of their own political independence (Sobelman, 2014). Foreign Minister Avigdor Lieberman also shared the same views about the independence of the Kurds. In June 2014, he said that Iraq had been gradually disintegrating and the establishment of a separate Kurdish state would be inevitable (Williams, 2014a). He described the independence of the Kurds of Iraq as a fait accompli, while at the same time stressed that Israel was taking no action to help the Kurds achieve formal statehood. He also added that the de facto existence of an autonomous Kurdish state has been the current accepted reality (Williams, 2014b).

Even though senior Israeli officials openly supported the independence of the Kurds of Iraq, the Israeli Foreign Ministry stated that Israel did not have formal diplomatic relations with KRG, without making any comments on the claims about the ties between Israel and KRG. In this context, Amos Gilad, a senior defence official said that Israel's silence about relations, at least in public, was the best policy because any superfluous statements of Israeli authorities might have only been harmful to the Kurds (Williams, 2014a). On the other hand, Eliezer Tsafir said that it was the Kurds who wanted the relations to remain secret (Soffer, 2014). At the same time, Sami Abdul Rahman, a Kurdish official, played down the importance of Israeli officials' advocacy of independence for Kurdish people, and told that those statements were not coordinated with KRG:

“We are not coordinating with Israel. We are not responsible for statements made by other governments... There was a period-a short period-decades ago when there were relations. But it stopped... In terms of any covert relationship-that does not exist... In terms of a formal relationship with Israel-that does not exist... Since the Iraqi government does not have relations with Israel, neither do we... These are statements that Israeli leaders are making without any input from us”
(Williams, 2014c).

Although Israel has maintained ties with the Kurds of Iraq for years, it was the first time that senior government officials have openly called for the independence of the Kurds. These comments came amid media reports that Israel began to receive crude oil from KRG. In June 2014, a tanker carrying crude oil from Northern Iraq arrived at Israel's Ashkelon port and unloaded the Kurdish oil, while the port authority did not comment whether KRG sold the oil directly to a buyer in Israel or to another party. Meanwhile, Israel's National Infrastructure, Energy and Water Ministry spokeswoman said that they did not make any remarks on the country of origin of crude oil purchased by Israel's private refineries (Payne, 2014). As usual, The Kurdish Ministry of Natural Resources dismissed the claims that Kurdish oil was sent to Israel, and a ministry official told that without any basis in fact or evidence, those media claims tried to raise resentments between the KRG and the central government of Iraq (Rudaw, 2014).

Meanwhile, supportive statements for the independence of KRG and for the development of relations between Israel and KRG continued. Ofra Bengio, a senior research fellow at the Moshe Dayan Center for Middle Eastern and African Studies at Tel Aviv University, told that oil delivery was not an isolated agreement, it was part of a "wider strategic relationship" between Israel and KRG. She stated that links between KRG and Israel would be elevated to open relations as soon as Barzani announced independence, and the realization of this development was subject to Kurdish people (Soffer, 2014). In March 2015, Mickey Levy, a member of the Israeli parliament, said that KRG had the right to become independent and he would endeavor to start a discussion regarding independence within his own party since he firmly believed in it (Abdulla, 2015).

On the other hand, Iraqi Kurds, for their part, have continued to stress the importance of their relations with Israel. In October 2015, Sherzad Omer Mamsani was appointed as KRG's Jewish representative as part of a program to "promote religious coexistence" in the KRG region. Mamdani, who began to represent Kurdish Jews, said his family had Jewish ancestors, and told that Kurdish people or KRG had no issues with other religions or cultures. He also said that Kurds have admired Israel and Israel was backing an independent Kurdish state (Kaplan, 2015). Besides, Mariwan Naqshbandi, Mamsani's boss in KRG Ministry of Religious Affairs, stressed KRG's positive ties with Israel, and pointed the same issues in accordance with Mamsani (Neurink, 2015). Moreover, KRG sent its political advisor Nahro Zagros to Israel to discuss with high-ranking authorities about the political assistance Israel may offer KRG. In this respect, Zagros said that Israel might assist KRG in a variety of ways,

including by advocating on KRG's behalf in the United States and by providing KRG with weaponry (Melman, 2015).

Amid these developments, according to the reports in August 2015, the shipment of oil from Northern Iraq to Israel continued. KRG denied selling the oil to Israel; however, Kurdish officials claimed that once they transferred the oil to the traders, they did not care where it went (The Times of Israel, 2015). Nevertheless, Amit Mor, CEO of the Eco-Energy Financial and Strategic Consulting firm, acknowledged that the Ashkelon petroleum port was receiving Kurdish oil for some time. According to him, importing oil from KRG would be advantageous for Israel from both geostrategic and economic perspectives:

“Although I don’t think the Kurds are having major difficulties in exporting their oil these days, it is very sensible for the Israeli refineries to purchase Kurdish oil via Turkey’s Ceyhan petroleum port, as it takes only one day of sailing for oil tankers to reach the Ashkelon petroleum port. Such is also the case for (Azerbaijani) oil... In addition, from a geopolitical perspective, it should be considered a favorable supply source for Israeli consumers, since by utilizing this oil they indirectly support the Kurdish cause” (Udasin, 2015).

According to the developments and the intentions of the officials from both sides, it seems that both Israel and KRG have good reasons to establish ties, and they want to upgrade their relations. There is little doubt that the establishment of an independent non-Arab Kurdish state in the Middle East would significantly alter the regional and strategic environment in terms of Israel and the KRG. In this regard, in addition to the senior Israeli and Kurdish officials’ statements, a prominent pro-Israeli figure such as Daniel Pipes advocates and welcomes the birth of a Kurdish state (Pipes, 2014). On the other hand, Israel seems to be determined to persuade the United States for the independence of KRG (Walker, 2015), because, as Bengio remarked in June 2014 that a declaration of independence for KRG is not far away and the the biggest challenge is currently the United States. At the same time she told that

“There are three scenarios for such a declaration: When the American administration changes; before (Iraqi Kurdistan) President Masoud Barzani leaves office in less than two years’ time, as he might like to be remembered as the builder of Kurdistan; and finally if relations with Baghdad deteriorate further... The main obstacle for separation is the economic dependence of Erbil

(the region's capital) on Baghdad. If Erbil manages to export oil and gas independently of Baghdad it will make such a move much more plausible” (Ben Solomon, 2014).

However, there is an important reason for the Kurds to keep the current relations secret. The Kurds avoid being seen as having ties with Israel, as they fear of antagonizing the Iraqi government and especially Tehran. Kurdish officials have voiced these concerns, saying that the KRG does not want to endanger its connections with Arabs, Turks, or Iranians in order to maintain its relations with Israel (Zebari, 2009). Despite concerns about reactions from Iraq, Turkey and Iran, KRG held an independence referendum in 2017 (BBC, 2017). Israel was the only country to openly back a prospective independent Kurdish state. Prime Minister Netanyahu said that Israel supported the Kurdish people's desire to establish their own state (Heller, 2017). At the same time, Justice Minister Ayelet Shaked said that at the very least in Iraq, a “free Kurdistan” should be established. She also stated that Israel and the United States both had a stake in this happening, and the US should help the developments regarding the independence (Lee, 2017). Meanwhile, Kurds hoisted giant Israeli flags at massive rallies held prior to the referendum as a sign of appreciation for Israel’s support. It seems that waving the Israeli flag might have given Kurds a sense of fraternity with a country they needed (Frantzman, 2017).

Most recently, in September 2021, a meeting on the normalization of relations with Israel was held in Erbil. In this context, some Sunnis and Shiites gathered in Erbil and called on Iraq to join the Abraham Accords, a US-led Middle East peace initiative in which Bahrain, Morocco and the United Arab Emirates have started maintaining ties with Israel. Nonetheless, the Iraqi government issued a firm explanation in which it rejected “illegal meetings” in Erbil where the prospect of forming ties with Israel was considered (Rudaw, 2021).

IV. KRG: A New Partner for Israel in the Middle East?

Since 2003, Iraq has devolved into sectarian divisions and the current position of KRG in Iraq has a resemblance to the Yinon Plan. KRG is virtually independent and has become a de facto state within Iraq. If it gains its de jure independence, Yinon’s plan for Iraq will be nearly realized. In addition, Israel’s relations with Iraqi Kurds are improving, and instability in the Middle East has left the Jewish state with no choice but to find new friends closer to its geographic proximity. In this regard, Israel’s periphery strategy seems to be in motion, and peripheral states Israel has relations have changed, South Sudan, Greece, South Cyprus Greek

Administration and Azerbaijan replacing Ethiopia, Turkey and Iran respectively (Guzansky, 2014: 99).

The independence of KRG is a matter of great importance to its people. However, such an outcome would disintegrate Iraq, which is already a weak power in the Middle East since the 2003 invasion. An independent Kurdish state would most probably have a strategic partnership with Israel. As such, this would reduce Israel's isolation in the Middle East and lessen the risk of an "eastern front" attack against Israel. Additionally, the independence of KRG might be beneficial for Israel in Syria. Because if Syria is divided into racial and sectarian states and Syrian Kurds are united with KRG, this would put an end to the state of Syria and the threats emanating from it against Israel. Moreover, an independent KRG will be a neighboring state for Iran, and this may compel both KRG and Israel to forge strong security ties. It then would be in Israel's interest to collaborate with KRG, both for intelligence-gathering purposes and for using KRG region as a prospective base for its military operations. For these reasons, it is reasonable for Israeli officials to favor the independence of KRG. It seems that no other country but Israel has the enthusiasm for an independent Kurdish state, and should KRG declare independence, Israel might be one of the first states to recognize, as it did with South Sudan.

Israel, on the other hand, has reservations about open relations with KRG. It may want its policies with respect to Iraq and KRG to be in conjunction with the policies of the United States, which for the time being supports the integrity of Iraq. Besides, even though its relations with Turkey are soured, Israel might not want to further alienate that country by establishing open relations with the Kurds, and it seems that Israel also considers the feelings and reservations of Kurdish leaders who do not wish to be seen too much in collaboration with Israel openly. In this regard, it seems that neither Israel nor KRG have a well-defined and consistent policy towards each other. There are only ad hoc policies which are initiated according to changing circumstances, and regional developments, and both parties are reluctant to admit the existence of any kind of formal relations.

For the time being and for the near future, Israel's relations with KRG will most probably remain secret. First of all, KRG does not wish to antagonize the Arab countries, Turkey and Iran. Secondly, Israeli officials' pronouncements supporting the independence may end up being only cheap rhetoric if continuous action is not forthcoming. Those in Israel who worry that this may boost world support of a Palestinian state may oppose the creation of an independent Kurdish state. While Israel may escape the implications of the statements pertaining to the independence of KRG, it is in fact KRG that have more to lose. It is

surrounded by neighbouring states that closely watch the developing relations between Israel and KRG, and claim that an independent Kurdish state would become a “second Israel.” Israel’s relations with KRG causes great concern in these states, and presumably, these states would fear that the independence of the Kurds would diminish their influence and regional power. Whereas both Israel and KRG aim to enhance their relations, the neighbouring states may not fully support, and can try to influence the development of that relationship. In this regard, for its own interests, Israel might explore the role of mediating differences between the independent KRG and its neighbouring states.

However, it is in both Israel and the KRG's best interests to have the Middle East's political landscape ready so that a public connection may be launched. Israel may attempt to persuade the United States to support the idea of KRG independence depending on what happens in both Syria and Iraq. On the other side, the KRG might attempt to use Israel's clout in Washington to soften Washington's opposition to official independence, transforming the country from a de facto to a de jure independent state. It appears that this would be a drawn-out procedure, though. As for now, open and cordial relations between Israel and the KRG are not conceivable for the above cited political reasons. Open ties with Israel, however, are more likely in the event of a sovereign Kurdish state.

Bibliography

- Abdelhadi, Magdi (2006). “Israelis ‘Train Kurdish Forces’”, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/5364982.stm> (Accessed 11.06.2022).
- Abdulla, Hemen (2015). “Kurdish-Israeli MP: We Would Support Kurdish Independence”, <https://www.rudaw.net/english/interview/31032015> (Accessed 13.06.2022).
- Al Arabiya News (2009). “Kurdish Jews Urged to Return to Iraq: Report”, <https://english.alarabiya.net/articles/2009/08/12/81570> (Accessed 12.06.2022).
- Al Arabiya News (2012). “Iraq’s Kurds Fire Back in Dispute with Iran over Mossad”, <https://english.alarabiya.net/articles/2012%2F05%2F12%2F213650> (Accessed 12.06.2022).
- Asharq Al-Awsat (2005). “Kurdish Iraqi Official: No Israeli Military Training in Kurdistan”, <https://eng-archive.aawsat.com/theaawsat/news-middle-east/kurdish-iraqi-official-no-israeli-military-training-in-kurdistan> (Accessed 11.06.2022).
- Barron, Andrea (1991). “US and Israeli Jews Express Support for Kurdish Refugees”, <https://www.wrmea.org/1991-may-june/jews-and-israel.html> (Accessed 30.05.2022).
- BBC (2008). “Iraqi Leader Shakes Barak’s Hand”, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/7483844.stm (Accessed 27.05.2022).
- BBC (2017). “Iraqi Kurds Decisively Back Independence in Referendum”, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-41419633> (Accessed 16.06.2022).

- Ben Solomon, Ariel (2014). “Iraqi Kurds Close to Declaring Independence”, <https://www.jpost.com/middle-east/iraqi-kurds-close-to-declaring-independence-355717> (Accessed 16.06.2022).
- Bengio, Ofra (1998). “Crossing the Rubicon: Iraq and the Arab-Israeli Peace Process”. *Middle East Review of International Affairs*, 2 (1), 32-41.
- Bengio, Ofra (2003). “Iraqi Kurds: Hour of Power?” *Middle East Quarterly*, 10 (3), 39-48.
- Bengio, Ofra (2004). *The Turkish-Israeli Relationship Changing Ties of Middle Eastern Outsiders*. New York: Palgrave Macmillan.
- Bengio, Ofra (2014). “Surprising Ties between Israel and the Kurds”. *Middle East Quarterly*, 21 (3), 1-12.
- Berman, Lazar (2013). “Is a Free Kurdistan, and a New Israeli Ally, Upon Us?”, <https://www.timesofisrael.com/is-a-free-kurdistan-and-a-new-israeli-ally-upon-us/> (Accessed 13.06.2022).
- Black, Ian; Morris, Benny (1991). *Israel's Secret Wars A History of Israel's Intelligence Services*. New York: Grove Weidenfeld.
- Constitute Project (2005). “Iraq’s Constitution of 2005”, https://www.constituteproject.org/constitution/Iraq_2005.pdf?lang=en (Accessed 25.07.2022).
- Cooley, John K. (2005). *An Alliance Against Babylon the US, Israel and Iraq*. London: Pluto Press.
- Entessar, Nader (2004). “Israel and Iran’s National Security”. *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies*, 27 (4), 1-19.
- Farouk-Sluglett, Marion; Sluglett, Peter (2001). *Iraq Since 1958 From Revolution to Dictatorship*. New York: I.B. Tauris Publishers.
- Frantzman, Seth J. (2017). “IN PICTURES: Kurds are Flying Israeli Flags at Independence Rallies”, <https://www.jpost.com/israel-news/in-photos-kurds-are-flying-israeli-flags-at-independence-rallies-505289> (Accessed 16.06.2022).
- Gunter, Michael M. (2004). *Historical Dictionary of the Kurds*. Oxford: The Scarecrow Press.
- Guttman, Nathan (2012). “Iraqi Kurds Cool Ties to Israel”, <https://forward.com/news/154888/iraqi-kurds-cool-ties-to-israel/> (Accessed 19.04.2022).
- Guzansky, Yoel (2014). “Israel’s Periphery Doctrine 2.0: The Mediterranean Plus”. *Mediterranean Politics*, 19 (1), 99-116.
- Haaretz (2010). “Report: Idan Ofer Visited Kurdistan”, <https://www.haaretz.com/2010-06-25/ty-article/report-idan-ofer-visited-kurdistan/0000017f-e875-df2c-a1ff-fe755df80000> (Accessed 12.06.2022).
- Haaretz (2015). “Report: Israel Imports Three-quarters of Its Oil From Iraq’s Kurds”, <https://www.haaretz.com/2015-08-24/ty-article/report-israel-a-major-buyer-of-oil-from-iraqs-kurds/0000017f-e6ec-df5f-a17f-fffef24a0000> (Accessed 27.05.2022).
- Heller, Jeffrey (2017). “Israel Endorses Independent Kurdish State”, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-kurds-israel-idUSKCN1B00QZ> (Accessed 16.06.2022).

- Hersh, Seymour M. (2004). “Plan B”, <https://www.newyorker.com/magazine/2004/06/28/plan-b-2> (Accessed 10.06.2022).
- Institut Kurde de Paris (2005). “Barzani Denies Presence of Israelis in Iraqi Kurdistan”, <https://www.institutkurde.org/info/depeches/barzani-denies-presence-of-israelis-in-iraqi-kurdistan-35/> (Accessed 12.06.2022).
- Kaplan, Michael (2015). “Iraqi Kurdistan’s First Jewish Leader Wants to Revitalize Judaism and Boost Israel-Ties, But Challenges Lie Ahead”, <https://www.ibtimes.com/iraqi-kurdistans-first-jewish-leader-wants-revitalize-judaism-boost-israel-ties-2154230> (Accessed 14.06.2022).
- Karim, Aveen (2022). “Erbil’s Governor Denies Presence of Israeli Bases in the City”, <https://www.rudaw.net/english/kurdistan/130320222> (Accessed 15.06.2022).
- Katz, Samuel M. (1994). *Soldier Spies Israeli Military Intelligence*. New York: Presidio Press.
- Kedar, Mordechai (2014). “Historic Justice: A Kurdish State Now”, <https://www.israelnationalnews.com/news/344436#.VleHhZu6HIU> (Accessed 29.05.2022).
- Kimche, David (1991). *The Last Option*. New York: Maxwell MacMillan International.
- Kurdistan Parliament-Iraq (2022). “History of Parliament”, <https://www.parliament.krd/english/about-parliament/history-of-parliament/> (Accessed 27.05.2022).
- Kurdistan Regional Government (2022a). “Kurdistan Region Statistics Office”, <https://krso.gov.krd/en/map> (Accessed 25.07.2022).
- Kurdistan Regional Government (2022b). “Kurdistan Regional Government, Government Entities”, <https://gov.krd/english/government/entities/> (Accessed 25.07.2022).
- Kuwait News Agency (2010). “Barzani Affirms Keeness on National Unity Gov’t”, <https://www.kuna.net.kw/ArticlePrintPage.aspx?id=2098775&language=en> (Accessed 12.06.2022).
- Lee, Ian (2017). “Why Israel Supports an Independent Iraqi Kurdistan”, <https://edition.cnn.com/2017/10/02/middleeast/iraqi-kurdistan-israel-support/index.html> (Accessed 16.06.2022).
- Mandel, Jonah (2017). “Israel Sees Benefits in An Independent Kurdistan”, <https://www.timesofisrael.com/israel-sees-benefits-in-an-independent-kurdistan/> (Accessed 29.05.2022).
- Marshall, Jonathan; Scott, Peter D.; Hunter, Jane (1987). *The Iran Contra Connection Secret Teams and Covert Operations in the Reagan Era*. New York: Black Rose Books.
- May, Clifford D. (2010). “The ‘Second Israel’”, <https://www.nationalreview.com/2010/05/second-israel-clifford-d-may/> (Accessed 12.06.2022).
- McDowall, David (2007). *A Modern History of the Kurds*. London: I.B. Tauris & Co.
- Melman, Yossi; Javedanfar, Meir (2007). *The Nuclear Sphinx of Tehran*. New York: Carroll and Graf Publishers.
- Melman, Yossi (2015). “Kurdish Ties”, <https://www.jpost.com/jerusalem-report/kurdish-ties-402815> (Accessed 15.06.2022).

- Neriah, Jacques (2012). “Kurdistan: The Next Flashpoint Between Turkey, Iraq, and the Syrian Revolt”, <https://www.jcpa.org/article/the-future-of-kurdistan-between-turkey-the-iraq-war-and-the-syrian-revolt/> (Accessed 30.05.2022).
- Neurink, Judit (2015). “A Land With No Jews Names Jewish Affairs Rep”, <https://www.haaretz.com/2015-10-21/ty-article/a-land-with-no-jews-names-jewish-affairs-rep/0000017f-dc43-df9c-a17f-fe5bafa90000> (Accessed 15.06.2022).
- Özdemir, Hikmet (2007). “Orta Doğu’ya İsrail Bakışı: Ben-Gurion’dan Eisenhower’a Mektup (24 Temmuz 1958)”, Sarıkaya, İlkay (Der.). *On Birinci Askerî Tarih Sempozyumu Bildirileri I XVIII. Yüzyıldan Günümüze Orta Doğu’daki Gelişmelerin Türkiye’nin Güvenliğine Etkileri (04-05 Nisan 2007-İstanbul)*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 293-315.
- Parsi, Trita (2007). *Treacherous Alliance the Secret Dealings of Israel, Iran, and the United States*. New Haven and London: Yale University Press.
- Payne, Julia (2014). “Israel Accepts First Delivery of Disputed Kurdish Pipeline Oil”, <https://www.reuters.com/article/us-israel-iraq-idUSKBN0EV0X620140620> (Accessed 14.06.2022).
- Pipes, Daniel (2014). “Hello, Kurdistan”, <https://www.danielpipes.org/14885/kurdistan> (Accessed 16.06.2022).
- Rabi, Uzi (2014). “Foreword”, Bengio, Ofra (Der.). *Kurdish Awakening Nation Building in a Fragmented Homeland*, Austin: University of Texas Press, xi-xii.
- Rubin, Avshalom H. (2007). “Abd al-Karim Qasim and the Kurds of Iraq: Centralization, Resistance and Revolt, 1958-63”. *Middle Eastern Studies*, 43 (3), 353-382.
- Rudaw (2014). “Kurdistan Denies Selling Oil to Israel”, <https://www.rudaw.net/english/kurdistan/210620143> (Accessed 14.06.2022).
- Rudaw (2021). “Baghdad Slams ‘Illegal Meeting’ in Erbil on Opening Ties with Israel”, <https://www.rudaw.net/english/middleeast/iraq/25092021> (Accessed 16.06.2022).
- Shlaim, Avi (2011). *The Iron Wall*. New York: W.W. Norton & Company.
- Sirwan, Dilan (2021). “Conference on Normalizing Ties with Israel Held without KRG’s Awareness: KRG Spokesperson”, <https://www.rudaw.net/english/kurdistan/250920212> (Accessed 15.06.2022).
- Sobelman, Batsheva (2014). “Netanyahu Expresses Support for Kurdish Independence”, <https://www.latimes.com/world/middleeast/la-fg-netanyahu-israel-iraq-kurdistan-20140629-story.html> (Accessed 13.06.2022).
- Sobhani, Sohrab (1989). *The Pragmatic Entente: Israeli-Iranian Relations, 1948–1988*. New York: Praeger Publishers.
- Soffer, Ari (2014). “Israel Behind an Independent Kurdish State”, <https://www.israelnationalnews.com/news/182202> (Accessed 13.06.2022).
- Stansfield, Gareth R.V. (2003). *Iraqi Kurdistan Political Development and Emergent Democracy*. New York: Routledge.
- Tel Aviv University The Moshe Dayan Center for Middle Eastern and African Studies (2022). “Kurdish Studies Program”, <https://dayan.org/content/kurdish-studies-program> (Accessed 27.05.2022).
- The Jewish Press (2015). “Israel and the Kurds, A Clandestine Love Affair of Regional

- Outcasts”, <https://www.jewishpress.com/news/breaking-news/israel-and-the-kurds-a- clandestine-love-affair-of-regional-outcasts/2015/08/25/3/> (Accessed 30.05.2022).
- The Times of Israel (2015). “Israel Said to Import \$1 Billion in Oil from Iraqi Kurds”, <https://www.timesofisrael.com/report-israel-imported-1-billion-in-oil-from-iraqi-kurds/> (Accessed 16.06.2022).
- Timeturk (2010). “İsrail’den ABD’de ‘Kürdistan’ Senaryoları”, <https://www.timeturk.com/tr/2010/02/13/israil-den-abd-de-kurdistan-senaryolari.html> (Accessed 12.06.2022).
- Udasin, Sharon (2015). “Report: Majority of Israeli Oil Imported from Kurdistan”, <https://www.jpost.com/business-and-innovation/israel-importing-77-percent-of-its-oil- from-iraqi-kurdistan-report-says-413056> (Accessed 16.06.2022).
- United Press International (2005). “Iraq’s Kurds Support Relations with Israel”, https://www.upi.com/Top_News/2005/06/07/Iraqs-Kurds-support-relations-with- Israel/51471118139447/ (Accessed 27.05.2022).
- Urquhart, Conal; Howard, Michel (2005). “Former Covert Israeli Forces ‘Training Kurds in Iraq’”, <https://www.theguardian.com/world/2005/dec/02/iraqi.israel> (Accessed 11.06.2022).
- Walker, Richard (2015). “Israelis Court Kurds”, <https://americanfreepress.net/israelis-court- kurds/> (Accessed 16.06.2022).
- Williams, Dan (2014a). “Israel Tells U.S. Kurdish Independence is ‘Foregone Conclusion’”, <https://www.reuters.com/article/iraq-crisis-israel-kurds-idINL6N0P73JS20140626> (Accessed 13.06.2022).
- Williams, Dan (2014b). “Israel Not Working for Iraqi Kurd Independence-Foreign Minister”, <https://www.reuters.com/article/iraq-security-kurds-israel-idUSL6N0PB40720140630> (Accessed 13.06.2022).
- Williams, Dan (2014c). “Kurdish Diplomat Cool to Independence Advocacy by Israel”, <https://www.reuters.com/article/uk-iraq-security-kurds-israel- idUKKBN0F90YV20140704> (Accessed 13.06.2022).
- Yinon, Oded (1982). “A Strategy for Israel in the Nineteen Eighties”, <https://www.globalresearch.ca/greater-israel-the-zionist-plan-for-the-middle- east/5324815> (Accessed 29.05.2022).
- Ynet News (2011). “Report: IDF to Deploy 6 Drones in N. Iraq”, <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4108465,00.html> (Accessed 12.06.2022).
- Ynet News (2012). “Report: Israeli Soldiers Scour Iran for Nukes”, <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4207265,00.html> (Accessed 12.06.2022).
- Zebari, Abdel Hamid (2009). “Kurdish Mag Sparks Wrath by Urging Jews to Return”, <https://www.turkishnews.com/en/content/2009/08/13/kurdish-mag-sparks-wrath-by- urging-jews-to-return/> (Accessed 16.06.2022).

JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS AND POLITICAL SCIENCE STUDIES

ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE SİYASET BİLİMİ ÇALIŞMALARİ DERGİSİ

e-ISSN: 2792-0984

TÜRKİYE’DE MÜLTECİLERLE ÇALIŞAN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ DEVLET İLE İLİŞKİSİ

Buket Özdemir DAL

Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Göç Çalışmaları Programı, Doktora Öğrencisi

Email: buketozdemirdal@gmail.com **ORCID:** 0000-0002-6159-9681

Submitted: 28 July 2022 & **Accepted:** 16 August 2022

Citation: Özdemir Dal, Buket. (2022). Türkiye’de Mültecilerle Çalışan Sivil Toplum Kuruluşlarının Devlet ile İlişkisi. *Journal of International Relations and Political Science Studies*, (5), 83-110.

Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Derneği | International Relations Studies Association Journal
of International Relations and Political Science Studies

E-mail: dergi@tuicakademi.org

All rights of this paper are reserved by the *International Relations Studies Association (TUIC)*. With the exception of academic quotations, no parts of this publication may be reproduced, redistributed, sold or transmitted in any form and by any means for public usage without a prior permission from the copyright holder. Any opinions and views expressed in this publication are the author(s)’s and do not reflect those of the *TUIC*, editors of the journal, and other authors.

TÜRKİYE’DE MÜLTECİLERLE ÇALIŞAN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ DEVLET İLE İLİŞKİSİ

Buket Özdemir DAL

Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Göç Çalışmaları Programı, Doktora Öğrencisi

Email: buketozdemirdal@gmail.com **ORCID:** 0000-0002-6159-9681

Submitted: 28 July 2022 & **Accepted:** 16 August 2022

Özet

Uluslararası Göç Örgütü’nün (IOM) 2022 Dünya Göç Raporu’na göre Türkiye 3.6 milyon ile dünyadaki en kalabalık mülteci nüfusuna ev sahipliği yapmaktadır (IOM, 2021:46). 2011 yılında Suriye’den gelen kitlesel göçün ilk dönemlerinde sığınmacıların acil ihtiyaçları geçici barınma merkezlerinde giderilmeye çalışılmıştır. Başlangıçta merkezlerin sayısı 10 ilde 26 iken günümüzde 5 ilde 7’ye düşmüştür (AFAD, 2016: 13). 3.6 milyon geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin 48.796’sı bu merkezlerde barınmaktadır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022). Sivil toplum kuruluşlarının (STK) desteği, geçici barınma merkezleri dışına çıkıldıkça Suriyeliler için hayati önem kazanmaktadır. Kitlesel hareketliliğin başlangıcından itibaren barınma merkezlerinde Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) aracılığıyla yürütülen yardım faaliyetlerine katılan STK’lar, merkezler dışında kalan Suriyelilerin temel haklara erişimlerinde ve acil ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli görevler üstlenmiştir. Bu çalışmada, Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının devletle olan ilişkisinin Suriyelilere yapılan yardımların niteliğine etkisi ve kitlesel göçe Türkiye’nin verdiği tepkide, göç politikalarının oluşturulmasında STK’ların rolü incelenmektedir. Bu bağlamda, göç alanında çalışan STK’ların devlet ile ilişkisine dair literatürden ve çeşitli STK’ların akademisyenlerle birlikte konu ile ilgili yapmış olduğu araştırmalardan yararlanılmıştır. Yapılan araştırmalar geçici barınma merkezleri dışında yaşayan Suriyelilere yönelik hak ve hizmet temelli faaliyetleri bulunan STK’ların çalışmaları, devletle olan ilişkilerine ve devletin hayırseverlik/yardım yaklaşımını benimseme durumlarına göre değiştiğini göstermektedir. Bu makalede, Suriyelilerle çalışan AFAD, Uluslararası Mavi Hilal Vakfı (IBC) ve Tarlabası Toplum Merkezi incelenerek, Devlet-STK ilişkisinin söz konusu STK’ların faaliyetlerine etkisi değerlendirilecektir. Çalışma STK’ların göç alanında doldurduğu boşluğun, devletin göç politikalarında önemli bir yerinin olduğunu göstermesi ve STK’ların üstlenmiş olduğu rolün,

göçmenlerin entegrasyonunda, yaşadıkları toplumun göçmenlere yönelik algılarının şekillenmesinde etkili olduğunun anlaşılması açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Suriyeliler, Sivil Toplum, STK-Göç İlişkisi, STK- Devlet İlişkisi

Abstract

According to the International Organization for Migration's (IOM) World Migration Report 2022, Turkey is hosting the most crowded refugee population, with a number of 3.6 million refugees all over the world. In the early years of human movement from Syria, the basic needs of Syrians were met in the temporary accommodation centers. However, after 11 years, the number of refugees living outside the camps is much higher, and this is where NGOs come in. To help refugees outside the camps access basic rights and address their immediate needs, NGOs that were involved in AFAD's relief activities in the camps from the start of the migration were crucial. This study examines how the state's relationship with NGOs in Turkey affects the quality of refugee assistance and how these groups are involved in the state's response to mass migration and the formation of migration policy. In this context, the literature on the relationship of NGOs working in the field of migration with the state and the research reports of various NGOs on this topic together with academics are consulted. Studies show that the work of NGOs carrying out rights-based and service-based activities for refugees living outside the camps is influenced by their relations with the government and by whether they share the state's philanthropic approach. In this context, this article examines AFAD, the IBC International Blue Crescent Relief and Development Foundation, and the Tarlabası Community Center, which works with refugees, and attempts to show the impact of state-NGO relations on the activities of these NGOs. The study is significant because it demonstrates how important it is for NGOs to fill gaps in the field of migration and how crucial they are to both the integration of migrants and the development of the host society's perceptions of migrants.

Keywords: Migration, Syrians, Civil Society, Democracy, NGO-Migration Relationship, NGO-State Relationship

I. Giriş

2022 Dünya Göç Raporu verilerine göre en önemli uluslararası göç koridorları içinde Suriye Arap Cumhuriyeti'nden Türkiye'ye göç koridoru 3,6 milyon Suriyeli ile ikinci sırada yer almaktadır (IOM, 2021: 26).. Bahse konu rapora göre, dünya üzerindeki en kalabalık mülteci¹ topluluğunu 6,7 milyon ile Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşları oluşturmaktadır (IOM, 2021:46). 2011 yılında çatışmaların artan şiddeti sonucu ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan Suriyeliler, açık kapı politikası uygulayan Türkiye'ye sığınmışlardır. Türkiye, 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin Cenevre Sözleşmesi'ne koyduğu 'coğrafi' sınırlama nedeniyle Suriyelilere 'mülteci' ya da 'sığınmacı' statüsü verememektedir. Onun yerine bu kimselerin durumu 2013 tarihli Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 91. maddesine göre genel olarak ve 2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği ile ayrıntılı olarak düzenlenmektedir. Buna göre Türkiye'ye sığınan Suriyelilere geçici koruma altında statüsü verilmektedir. Temmuz 2022 itibarıyla Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyeli sayısı 3 milyon 650 bin 601'e ulaşmıştır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022). Geçici barınma merkezleri kuran Türkiye, göçün ilk zamanlarında birçok Suriyeliyi buralarda barındırmıştır. Bununla birlikte veriler incelendiğinde geçici barınma merkezleri dışında da oldukça fazla sayıda Suriyeli yaşadığı görülmektedir. 2022 Temmuz verilerine göre, şu anda Türkiye'de 5 ilde (Adana, Hatay, Kahramanmaraş, Kilis, Osmaniye) 7 barınma merkezinde 48 bin 796 Suriyeli yaşamaktadır. 3 milyon 601 bin 805 kişi isemerkezdışında yaşamaktadır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022). Geçici barınma merkezleri dışında yaşayan Suriyelilerin hızla artışı ve statü sorunu haklara erişimi de zorlaştırmaktadır. Suriyelilerin barınma merkezleri dışında yaşam şartlarının iyileştirilmesinde Sivil Toplum Kuruluşları (STK) önemli bir rol üstlenmektedir.

Bu çalışmada Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının devletle olan ilişkisinin mültecilere yönelik yardımların niteliğine etkisi incelenmektedir. Bununla birlikte devletin kitlesel göçe verdiği tepkide ve göç politikalarının oluşturulmasında STK'ların nasıl bir rolü bulunduğu analiz edilmektedir. STK-devlet ilişkisi kapsamında, mültecilerle çalışan STK'ların faaliyet alanları ele alınmakta ve üstlendikleri görevlerle hükümetin göç politikalarındaki yerinin ne olduğu tartışılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'de mültecilerle çalışan STK'ların devlet ile ilişkisini anlamak için öncelikle sivil toplum ve demokrasi

¹Türkiye 1951 Cenevre Konvansiyonunda koyduğu "coğrafiçekince" nedeniyle Avrupa'dan gelmeyen kişileri "mülteci" ya da "sığınmacı" olarak kabuletmemektedir. Türkiye'deki Suriyeliler resmi olarak "geçici koruma altındaki kişiler"dir. Mülteci ve sığınmacı kampları da resmi dilde "geçici barınma merkezleri" olarak kullanılmaktadır. Bu çalışmada kullanılan "mülteci" kavramı resmi-hukuki tanımlama olarak değil zorla yerinden edilmiş kişileri nitelemek amacıyla sosyolojik bir kavram olarak kullanılmaktadır.

arasındaki ilişki ele alınmakta ve daha sonra Türkiye’de STK’ların gelişimi, sınıflandırması ve faaliyet alanları incelenmektedir. Göç ve STK ilişkisi kapsamında konuya dair var olan literatürden ve çeşitli STK’ların araştırma raporlarından yararlanılmaktadır.

Yapılan araştırmalar Türkiye’de özellikle geçici barınma merkezleri dışında yaşayan yerinden olmuş kimselerin barınma, eğitim, sağlık, çalışma haklarına erişiminde STK’lar’ın önemli görevler üstlendiğini ve devletin yetişemediği alanlarda oluşan boşlukları doldurduğunu göstermektedir. Ancak yapılan yardımların hak ve hizmet temelli olarak ayrıştığı noktada Devlet-STK ilişkisinin önemli bir yeri ve etkisi olduğu konu ile ilgili yapılan araştırmalardan görülmektedir. Bu araştırmaların da işaret etmiş olduğu üzere hükümetin, Suriyeli mültecilere yönelik İslami kardeşlik yaklaşımını benimseyen STK’ların daha çok desteklendiğini ve bu kuruluşların kaynak ve alan bulmada zorlanmadığını söylemek mümkündür (Çorabatır ve Hassa, 2013:12-18; Mackreath ve Sağınç, 2017: 2-3; Danış ve Nazlı, 2019: 153-154). Bununla birlikte sosyal uyuma yönelik hak temelli faaliyetlerde Türkiye siyasetinin gidişatına göre de zaman zaman sıkıntı yaşandığı gözlemlenmektedir. Ayrıca bu araştırmada Suriyelilerin statüsüne yönelik devletin izlemiş olduğu politikaları ile hayırseverlik yaklaşımını benimseyen hizmet temelli faaliyetleri olan kuruluşlara yönelik olumlu tutumu arasında paralellik olduğu tartışılmaktadır. Bu kapsamda çalışmada, mültecilerle çalışan AFAD, Uluslararası Mavi Hilal Vakfı ve Tarlabası Toplum Merkezi incelenerek, Devlet-STK ilişkisinin söz konusu STK’ların faaliyetlerine etkisi analiz edilmeye çalışılacaktır. Bu çalışma, STK’ların doldurduğu boşluğun, devletin göç politikalarında önemli bir yeri olduğunu göstermesi ve Türkiye’de artan göçmen karşıtlığının önlenmesine yönelik geliştirilmesi gereken politikalarda, STK’ların rolüne dikkat çekmesi açısından önemlidir.

II. Sivil Toplum ve Demokrasi İlişkisi

Sivil toplumun kavramsal ve düşünsel kökenleri çok eskiye dayansa da sivil toplum, 20. yüzyılda özellikle de 90’lı yıllarda çokça tartışılan ya da dünyada yaşanan güncel gelişmeler sebebiyle tartışılma ihtiyacı duyulan bir kavram haline gelmiştir. Berlin Duvarı’nın yıkılması (1989), Doğu Avrupa ülkelerinde yaşanan siyasal rejim değişiklikleri ve bu ülkelerin demokrasiyle olan ilişkileri artık sivil toplum temelli bir perspektiften tartışılmaktadır. Bununla birlikte 1980 sonrası ortaya çıkan yeni toplumsal hareketler de sivil toplum kavramı ile anlaşılmaya çalışılmaktadır (Keane, 1993 aktaran Ozan, 2014:99). Sivil toplumun bu dönemde yükselişinin bağlandığı ve tartışıldığı bir diğer durum ise küreselleşmedir. Bu dönemde otoriter rejimlerin yıkımı ardından yaşanan demokrasiye geçiş süreci ve insanlığın karşılaştığı tehlikeler, sivil toplumu gündeme getirmiştir (Keyman, 2004 a:19). Ekonomide

yaşanan gelişmeler ile “her tür devlet müdahalesinden özgürleşmiş bir piyasa savunusu, bireyciliğin alanı olarak sivil toplum kavramını gündeme getiriyordu” (Ozan, 2014:99). Sivil toplumun demokratikleşme sürecindeki rolüne ve genel olarak toplumsal alandaki yerine yönelik olumlu değerler yükleyen bu anlayışın 1980 ve 1990 yılları arasında yaygınlaştığını söylemek mümkündür.

Günümüzde sivil toplum demokrasi ile ve demokrasinin ayrılmaz bir parçası olarak görülmektedir. Bu bağlamda sivil toplum, demokratik toplumda rahatça faaliyet gösterebilen, devletle özel sermaye kuruluşları arasında üçüncü sektör olarak kendini göstermeye başlamıştır (Erözden,1998:3). Keyman’ın da belirttiği gibi sivil toplum, günümüzde demokratikleşmenin, toplumsal gelişmenin, ekonomik kalkınmanın önemli bir unsuru halindedir (Keyman, 2004 b:5-15). Yüzeysel bir tanımla “sivil toplum kuruluşlarını da toplum yararına çalışan, demokrasinin gelişmesine katkıda bulunan, kar amacı gütmeyen devlet dışı kuruluşlar olarak tanımlamak mümkündür” (Erözden, 1998: 13). Bu yüzeysel tanımlama Erözden’e göre sivil toplum ile batılı toplum arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Ayrıca 20.yüzyılda siyaset sahnesine çıkan sivil toplumun küreselleşme etkisiyle uluslararası düzlemlerde de faaliyet gösterdiğine dikkat çeken Erözden, demokratik sistemin devamlılığında sivil toplumun edindiği rollerle birlikte bazı özelliklerinin oluştuğunu belirtmektedir. Bu özelliklerden ilki, sivil toplum kuruluşları devlet politikalarını etkiliyor olsa da ya da devlet tarafından maddi olarak destekleniyor olsa da devlet aygıtından bağımsız olmasıdır. İkincisi, sivil toplum kuruluşları doğrudan çıkarı olan bireyler etrafında oluşmamaktadır. Üçüncü olarak, sivil toplum kuruluşları, her ne kadar ortak amaç etrafında belirli hukuki kalıba uygun kurulan örgütler ya da enformel örgütler olsalar da toplumda hep “azınlık” olarak kalacak olmalarıdır. Son özellik ise sivil toplum kuruluşlarının siyaset üstü bir konumda olmasıdır. Sivil toplum kuruluşları herhangi bir din, ulus, siyasi görüş ayrımı yapmadan tüm insanlara, dezavantajlı gruplara yardım etmelidir (Erözden, 1998:13-14).

STK’ların demokrasi ile olan güçlü ilişkisi onları doğrudan siyaset ile ilişkili olarak ele almaya gerektirmektedir. STK’ların işlevlerine dair yapılan tanımlamalarda da bu ilişkiyi görmek mümkündür. Erözden gerek ulusal gerek uluslararası düzlemde faaliyetlerinin işlevlerini şu şekilde ifade etmektedir:

“-Kamuoyu oluşturma yoluyla, bireylerin taleplerinin dile getirilmesine ve dikkate alınmasına yardımcı olmak.

-Gerek örgüt içi yapıları itibarıyla gerekse de bizatihi var olmaları sebebiyle, çoğulcu bir toplum yapısının sağlanmasında etkin bir işlev üstlenmektedir.

-Gerek devlet aygıtının gerçekleştirdiği uygulamalar gerekse de pazar ekonomisinin

dayattığı bazı mekanizmalara karşı koruyucu tampon olma işlevini görmektedirler” (Erözden, 1998:15-16).

Taylor STK’ların en önemli işlevinin siyasi iktidara nüfuz etmesi olarak ifade etmektedir (Taylor, 1990: 111). STK’ların bireyleri siyasi otoritenin baskısından koruyacağı düşünülmekte ve bir anlamda STK’lar bireylere güvence olmaktadır (Yayla, Bıçak ve Uçar, 2001:1). Bu işlev aktarımlarından da anlaşılacağı üzere STK’lar siyaset sahnesinin önemli aktörlerindedir.

Sivil toplum kuruluşlarının siyasi işlevinin artması ya da bu kadar görünür olmasının en önemli nedeni küreselleşmedir(Keyman, 2004 a: 18). Keyman, küreselleşmenin sivil topluma çok önemli katkılarının olduğunu belirtmektedir ve küreselleşmeyi toplumlar, devletler ve kültürler arası ilişkilerin yoğun, hızlı ve akıcı hale gelmesi olarak tanımlamaktadır (Keyman, 2004 a:19). Küreselleşme ile birlikte yaşanan bu değişim beraberinde sorunlar da getirmekte ve bu sorunlar hızla artmaktadır. Bu hızlı dönüşümle birlikte meydana gelen sorunlarla sadece devlet yapısı ve mevcut siyasi partiler çözüm üretmede yetersiz kalmakta ve yeni aktörlere ihtiyaç duyulmaktadır. Keyman, bu aktörlerden en önemlisinin sivil toplum kuruluşları olduğunu belirtmektedir. Eğer daha iyi yönetmek ve sorunları etkili şekilde çözmek isterse yönetimler, kendilerini sivil topluma açık tutmalıdırlar (Keyman, 2004 a: 19). Sivil toplumun önemli bir aktör olduğunun kabulü,sivil toplumu küresel hale getirmektedir. Ulrich Beck’e göre sivil toplum-demokrasi-küreselleşme tartışmaları siyasetin yeniden şekillenmesini göstermektedir (aktaran Keyman, 2004 a: 20). Bu süreç devlet-sivil toplum karşıtlığından, devlet-sivil toplum ilişkisine geçilmesi ile devam etmektedir.Keyman burada Marmara Depremi sırasında halkın devletten yardım beklediği ama yardımın sivil toplumdan geldiği örneğini vererek, aslında sivil toplum-devlet karşıtlığının değil, sivil toplum-devlet ilişkisinin güven verdiğini ve gerekli olduğunu belirtmektedir (Keyman, 2004 a:20).

Sivil toplum kuruluşları, siyaseti demokratikleştirme yönünde etkilere sahiptir. Bu nedenle sivil toplumun demokrasiye ciddi katkısı olduğu kabul gören bir savdır. Sivil toplumun demokrasiye katkılarını devlet iktidarını denetleme, yönetimin azınlıklarca ele geçirilmesini engelleme, demokratik tutumları yaygınlaştırma, katılımı teşvik etme, toplumdaki ihtiyaçları şekillendirme, ayrışmayı önleme, yeni siyasal liderlerin yetişmesini sağlama ve farkındalık geliştirme olarak sıralamak mümkündür,(Aslan, 2010:370). Sivil toplum bu katkıları ile daha da önem kazanmaktadır. Sivil toplumun günümüzde kazandığı öneme dair Keyman, sivil toplumun üçüncü sektör olarak aldığı yeri belirtmektedir (2004 a:

21). Hem ekonomik hem sivil toplumda yer alan kurumların yarattığı muğlaklık, üçüncü alanı oluşturmaktadır. Sivil toplumun önemine ilişkin bir diğer nokta, sivil toplumun aktif yurttaşlar yaratma zemini sağlamasıdır. Sivil toplum ile birlikte bireyler sadece hakları olan vatandaşlar olarak kalmayıp, değişim yaratabilmek için mücadele verebilen aktif yurttaşlar haline gelmektedir (Keyman, 2004 a:22).

III. Türkiye’de Sivil Toplumun Gelişimi

Sivil toplumun Türkiye’deki gelişimine bakıldığında, Osmanlı İmparatorluğu döneminde sivil topluma benzer yapıda oluşumlar bulunsa da bunları Batı normlarına uygun düzeyde sivil toplum örgütlenmesi olarak değerlendirmek çok zordur. Ancak yine de Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki esnaf loncaları, Ahiler, vakıflar, ulema, köy meclisleri gibi kendine has oluşumların sivil toplum nüvelerini barındırdığı söylenebilir (Aktaş, 2008:103). Sivil toplumu “uzun ve karmaşık bir tarihsel sürecin ürünü” ve “modern dünyanın başarısı” olarak gören Kaen (1994) gibi Keymanda sivil toplumun özellikle Türkiye’deki gelişimini modernleşme süreci ile ele almaktadır. Türk modernitesinin devlet merkezci bir zeminde gerçekleşme sebepleri Keyman’a göre güçlü devlet geleneği, ulusalcı kalkınma ve organik toplum fikri ile birlikte benimsenen vatandaşlık şeklidir (Keyman, 2006:25). Devlet merkezci anlayışın her alana sirayet ettiği bir ortamda devlet-toplum ilişkisi de büyük ve önemli ölçüde etkilenmiştir. Vatandaşlık temelli bu ilişki, sivil toplumun gelişimini de etkilemiştir. Çok partili yaşama geçiş döneminde demokrasiye geçiş süreci nüveleri başlamış olsa da devlet merkezli toplumun varlığı değişmemiş ve devletten bağımsız sivil toplum da bu durumda gelişmemiştir (Keyman, 2006:25-26).

Türkiye’de sivil toplumun gelişimi, 1980’li yıllarda özellikle devletin askeri darbeler sonrası artan düzenleme ve kontrol etme girişimlerinin toplumdaki tezahürü ile ivme kazanmıştır. Bu dönemde birey ve devlet arasındaki ilişkinin sorgulanması ile birlikte de sivil toplum alanı genişlemeye başlamıştır (Aslan, 2010: 269; Sezik, 2019: 121). Devlet merkezli toplumda ulusal kalkınmacılık ideolojisi 1980’lerde yaşanan neo-liberal söylemlerle çürütülmeye başlanmıştır. Bununla birlikte İslam’ın yükselişi laikliği sarsmış ve politik kültür de parçalı bir hal almaya başlamıştır (Keyman, 2006: 27-28). Toplumda yaşanan güçlü devlet geleneği ile kimlik siyasetinin çatışması, Türk siyasetinin organizasyon şekline de yön vermiştir. Başka bir deyişle kimlik sorunları politikanın ilgi odağına girmiş bununla birlikte devletin toprak bütünlüğünü ve laik kimliğini korumak istemesi yönetimin temel meselesi olmuştur. (Keyman, 2006:27-29).

Neoliberal politikalarla beraber yaşanan ‘kimlik’ patlaması’, kültürel değerleri ve kimlikleri kamusal alanda daha görünür hale getirerek metalaşmaya sebep olmuştur. Pazar ekonomisinin çıkarları yönünde yeniden inşa süreci başlamıştır. Askeri rejime son veren seçimlerin ardından, askeri yönetimden arındırılmış toplum anlamında kullanılan ‘sivil toplumculuk’ olarak adlandırılan bir siyasi tutum belirginleşmiştir (Sarıbay, 1997: 36). Bu anlayışla birlikte STK’lar bireyleri devlete karşı koruyan yapılar olarak algılanmaya başlamıştır (Ercan, 2002: 71). Bu anlamda Türkiye’de sivil toplumun anlamı medenilik anlayışından, Batı Avrupa’da yaşanan önemli aşama ve tarih felsefesi alanlarından uzaklaşmıştır. Hatta sivil toplum üzerine çalışan önemli sosyal bilimciler Mardin (1997), Belge (1989) ve Sarıbay (1994) sivil toplum kavramının artık birtakım sembolleri ifade etmede kullanıldığını belirtmektedir. Günümüzde sivil toplum iradi seçimler ya da kararlar sonucu oluşmaktadır. Bununla birlikte Belge’ye göre, “bir örgüt kendini ‘sivil toplum örgütü’ olarak tanımlıyorsa, ‘devlet’ denen kurumla arasına belirgin bir mesafe koyuyor” demektir (Belge, 1998:31). Yaygın kullanımda günümüz anlamı devletin zıddı ya da askeri veya siyasal toplumun karşıtı olan sivil toplum zaman zaman açık toplum, liberal toplum ya da demokratik toplum kavramları yerine de kullanılabilir (Ercan, 2002:72).

1980’lerle birlikte hava kirliliği, sağlık, turizm, çevre, insan hakları, kadın hakları gibi daha spesifik tartışma/ politika alanları gündeme gelmeye ve bu alanlar etrafında siyaset yapılmaya başlanmıştır. Çaha, bu konuların her birini savunan grupların ortaya çıktığını ve hepsinin devlet politikalarını etkilemeye, birtakım haklar elde etmeye çalıştığını ifade etmektedir (Çaha, 2007:246). 1990’lar itibariyle anayasada dayanışma yasağına ilişkin maddelerin kalkması sivil toplumun gelişimine katkıda bulunmuştur (Özbudun, 199:114). Türkiye’de sivil toplumun gelişim seyrindeki en önemli kırılma noktası 17 Ağustos Depremi olmuştur. Özellikle bu olaydan sonra, sivil toplum siyasi, bürokratik ve sosyal sorunların çözüm kaynağı olarak görülmeye başlanmıştır. Türkiye’nin çağdaş uygarlık düzeyinde gelişimini sürdürmede sivil toplumun önemli bir rolü olduğuna inanılmıştır (Sezik, 2019:121).

Türkiye’de devlet-sivil toplum arasındaki ilişki aşkın devlet anlayışının da etkisiyle devlet merkeze alınarak tanımlanmakta ve duruma göre ya devlete muhalif ya da devlet taraftarı olarak sivil toplumun konumlanmasında farklılıklar görülmektedir. Genel olarak Türkiye’de sivil toplum özgürlükçü, devlet ise baskıcı bir pozisyonda görülmektedir. Bununla birlikte sivil topluma demokratikleşme için kritik bir önem de atfedilmektedir (Sarıbay, 1994: 34-35; Erözden, 1998: 18; Keyman, 2004 a: 26).Keyman Türkiye’de sivil toplumu ele alırken, sivil toplumun alanını ve işlevlerini üç boyutta incelemektedir. Bunlardan ilki olan örgütsel yaşam alanında sivil toplum kuruluşları devletin denetimi dışında gönüllü ve

toplumdan bağımsız faaliyet göstermektedir. Keyman'a göre dünyada ve Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının en fazla odaklandığı alan örgütsel yaşam alanıdır. Bu alanda tartışma temel olarak kapasite sorunları, finansal sorunlar ve örgütsel süreklilik üzerinden ilerlemektedir (Keyman, 2004 a:28). Bulduğu kaynaklar ile profesyonelleşen kuruluşların bu sefer siyasi partilerle sorunun yanında, diğer kuruluşlarla da dayanışma şekli zarar görmektedir. Bu noktada Keyman, bu kuruluşların topluma katkısının sadece sosyal hizmetten ibaret bir hal aldığını belirtmektedir. İkinci alan ise demokratik toplum olarak sivil toplumdur. Bu alanda ilkindeki özellikleri de koruyarak, toplumun demokratikleşmesine katkıda bulunmak esastır. Üçüncü alan olan kamusal alan olarak sivil toplumda ise “toplumu bilgilendirmek, yazılan raporlarla, yapılan işlerle vs. siyasilere etkide bulunmak” söz konusudur (Keyman, 2004 a:29). Bu gruplamaya *think-thank* kuruluşları da dâhil edilebilmektedir.

IV. Türkiye’de Sivil Toplumun Sınıflandırılması ve Faaliyet Alanları

Sivil topluma ilişkin sınıflandırmalara dair literatürde çeşitli tartışmalar bulunmaktadır. Bu konu ile ilgili üç tür yaklaşım söz konusudur. Birinci yaklaşım, sınıflandırmadan kaçınmakta ve onun yerine merkezdeki tartışmalarda şekillenen tanımlamaları yeterli görmektedir. İkinci yaklaşım, kuruluş amacına uygun bir sınıflandırma yapılmasını öngörmektedir. Son yaklaşım ise sınıflandırmanın ayrı bir tutum gerektiren bir mesele olduğunu ileri sürmektedir (Yada, 2014: 12). Sınıflandırma üzerine tek bir anlayış olmasa da Henriksen vd. STK’ları çok genel olarak üçe ayırmıştır: bunlar aktivite merkezli STK’lar (spor, kültür, vb. alanlarda), toplum merkezli STK’lar (siyasi partiler, sendikalar, çevre örgütleri, vb.) ve refah merkezli STK’lar (sosyal hizmet, sağlık, eğitim, vb.) (Henriksen vd., 2008:71).

Türkiye’de mevzuat açısından sivil toplum kuruluşlarının, dernek, vakıf ve kooperatifler ve bu kuruluşların şube ve temsilcilikleri ile üst kuruluşlarından oluştuğu söylenebilir. Türkiye’de STK türlerine dair çeşitli sınıflandırmalar yapılmaktadır. Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı ve CIVICUS (World Alliance for Citizen Participation/Vatandaş Katılımı İçin Dünya İşbirliği)’un sivil topluma dair olan en geniş tanımını² baz alarak oluşturduğu bir STK türleri listesi bulunmaktadır (Bikmen ve Meydanoğlu, 2006: 39), . STEP (Sivil Toplum Endeksi Projesi)³ kapsamında da genel bir tanım yerine geniş ve kapsamlı bir liste

²Bknz. “toplumsal sorunlara etkili ve uzun dönemli çözüm bulma sürecine aktif olarak katılan ve bu temelde de siyasi aktörleri bu çözümleri yaşama geçirecek politikalar üretmeye yönlendirmek için çalışan farklı gönüllü örgütlerin devlet denetimi dışında kurduğu ortak alan” (Bikmen ve Meydanoğlu, 2006:39).

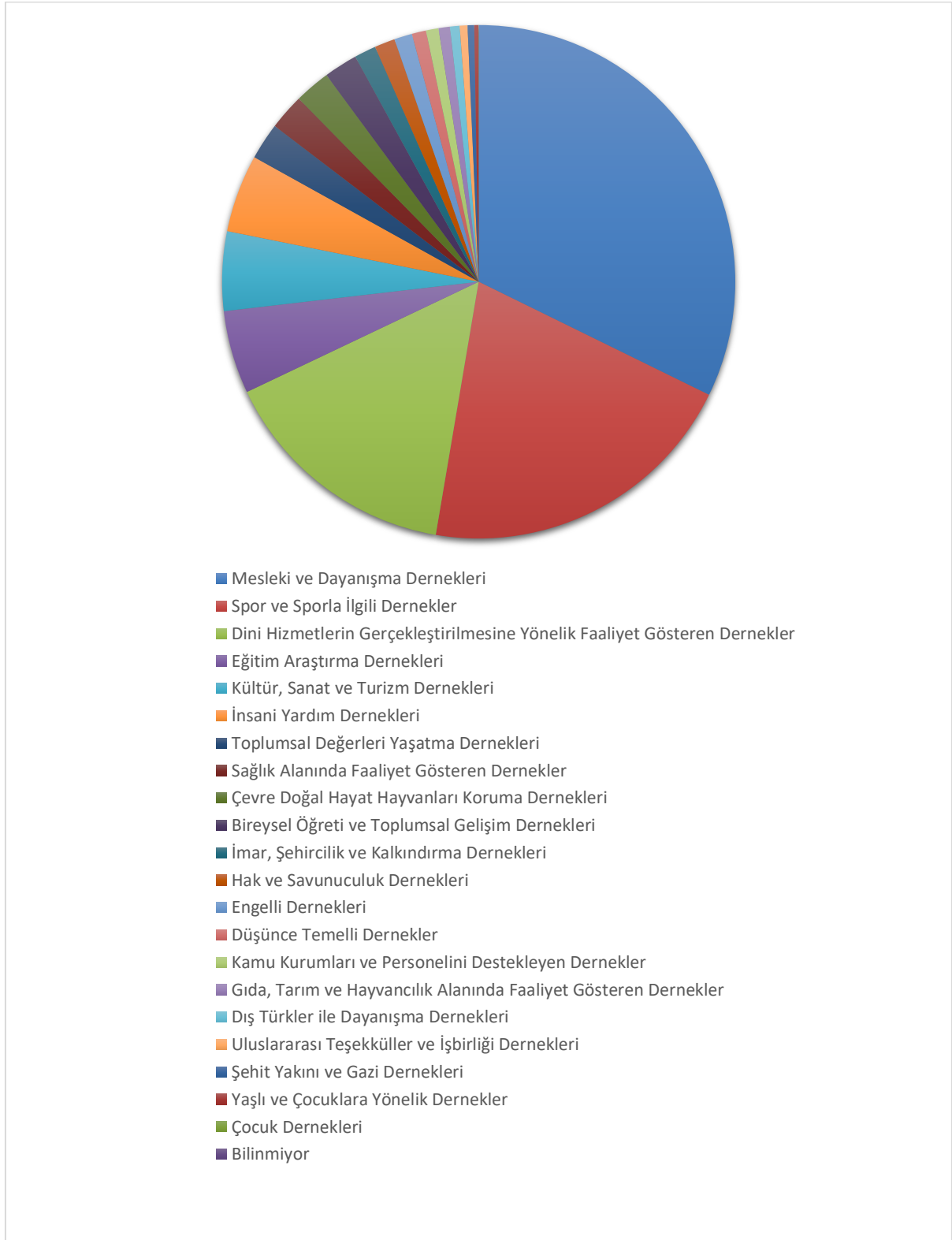
³ Bir Sivil Toplum Endeksi yaratma düşüncesi ilk olarak 1997 senesinde, CIVICUS (Vatandaş Katılımı İçin Dünya İşbirliği) uluslararası kuruluşunun New Civic Atlas isimli dünyanın 60 ülkesinin sivil toplum profillerini

çıkartılmıştır. Bu listeye göre Türkiye’de sivil toplum kuruluşları türlerinin ilki, sivil toplum kuruluşlarıdır veyasal olarak dernek ve vakıf şeklinde gruplandırılmaktadırlar. İkinci tür, meslek ve ticaret birlikleridir. Yasal çerçevede ilk kategoridekine benzer şekilde dernek statüsünde olan bu birlikler, devlet üzerinde baskı oluşturabilmekte, kamu politikalarını etkilemekte ve politika reformlarına yönelik faaliyetler yürütebilmektedir. Üçüncü STK türü mesleki birlik ve derneklerdir. Bu grupmeslek gruplarına ait odalar ve dernekleri kapsamaktadır. Dördüncü tür STK ise topluluk bazlı kuruluşlardır ve hemşeri dernekleri gibi halk desteği ile kurulan oluşumlar bu gruba girmektedir (Bikmen ve Meydanoglu, 2006:39-42).

Türkiye’de 2022 yılı itibariyle faal dernek sayısı 121.980’dir (Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2022 a). Dernekler Dairesi Başkanlığı derneklerin faaliyet alanlarına göre bir sınıflandırma yapmıştır. Aşağıdaki grafikte görüleceği üzere faaliyet alanlarına göre en çok mesleki ve dayanışma dernekleri bulunmaktadır. Takiben gelenler; spor ile ilgili dernekler, din hizmetlerinin gerçekleştirilmesine yönelik dernekler, eğitim araştırma dernekleri ve insani yardım dernekleri şeklinde devam etmektedir.

bir araya getirdiği yayında ortaya çıkmıştır (CIVICUS 1997). Sonrasında, New Civic Atlas’ta yer alan bilgilerin gerek kalitesini gerekse karşılaştırılabilirliğini artırmak amacıyla kapsamlı ve karşılaştırmalı bir değerlendirme aracı yaratılması düşünülmüş ve ortaya Sivil Toplum Endeksi çıkmıştır (Heinrich/Naidoo 2001; Holloway 2001).

Grafik 1: Derneklerin Faaliyet Alanına Göre Dağılımı

Kaynak: *Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2022 b*
<https://www.siviltoplum.gov.tr/derneklerin-faaliyet-alanlarına-gore-dagilimi> (Erişim Tarihi 10.5.2022)

Türkiye’de STK sayıları günden güne artmaktadır. Keyman yukarıda belirtilen işlevler dâhilinde Türkiye’deki STK’ların yaşadığı başlıca sorunları örgütlenememe, mali sorunlar, kapasite ve ilişki kurma sorunları olarak listelemektedir (2004 b:10). Sivil toplum kuruluşlarının kendi kaynaklarını üreterek, devletten yardım almadanayakta durmaya çalışması onları güçlü kılmakta ancak maddi kaynaklara ilişkin sorunlar yine de tam olarak bertaraf edilememektedir. Sivil toplum kuruluşları bağış, hizmet geliri ve resmi ödenekler ile sınırlı olarak maddi kaynak elde edebilmektedir. Bununla birlikte Türkiye’de üyelerin aidat ödemedeki gönülsüzlükleri, STK’ların etkisini azaltan bir etkiye sahiptir (Sezik, 2019:122). STK’ların yaşadığı sorun alanlarından bir diğeri de katılım ve bilgi eksikliğidir. STK yöneticileri ve üyelerinin yürütülen çalışmalar hakkında haberdar edilmemesi sonucu oluşan katılım ve bilgi eksikliği sorunu önemlidir. Gönüllü olarak STK faaliyetlerini destekleyen, katılım sağlayan kişilerin yeteri kadar geri bildirim alamaması sonucu, bu kişilerin aidiyet duygusu zayıflamaktadır (Bektaş, 2014:104).

V. Göç ve STK İlişkisi

Türkiye’de sivil toplumun gelişimine paralel olarak, sığınmacılarla ilgili faaliyet gösteren kuruluşlar, 90’lı yıllarda kurulmaya başlamıştır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) 1994 yılında ResmiGazete’de yayınlanan İltica ve Göç Yönetmeliği’ndeki⁴ sıkıntıları azaltmak amacıyla, adında ‘sığınma’ kelimesi geçen ilk STK olan Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği’nin kurulmasını teşvik etmiştir (Çorabatır ve Hassa, 2013: 4). Türkiye’de mültecilere yönelik faaliyet gösteren STK’lar özellikle 2011 yılında patlak veren Suriye İç Savaşı nedeniyle başlayan kitlesel göçlerin ardından hızla artmıştır.

2011 yılında Suriye’de çıkan iç savaşın ardından Türkiye’ye Suriye’den kitlesel göçler başlamıştır. Her geçen gün artan Suriyeli topluluğunun ülkedeki statüsü önemli bir sorun haline gelmiş ve mültecilerin yaşam koşullarını da etkilemeye başlamıştır. İlk zamanlarda Türkiye, Suriyelileri “misafir” olarak tanımlamış; fakat durumun geçici olmadığı kesinleşince Suriyelilerin haklara erişimini kolaylaştırmak ve belirginleştirmek ihtiyacı ile yönergelere yeni eklemeler yapılmıştır. 2012 yılında kitlesel göç hareketleri için “Türkiye’ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge” oluşturulmuş, sonrasında ise Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)

⁴Bknz. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22127.pdf> (ErişimTarihi 22.07.2022)

2013 yılında yürürlüğe girmiştir. 2014 yılında da Geçici Koruma Yönetmeliği çıkarılmıştır (Düzkaya&Yazıcı, 2017: 36-37). Geçici koruma, “ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ülkesine geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak gelen yabancılara sağlanan bir koruma türü olarak” ifade edilmektedir (YUKK, m.91).

Geçici koruma ile kayıtlı Suriyelilere eğitim, sağlık ve sosyal yardım hizmetlerine erişim hakkı tanınmıştır. Bununla birlikte Suriyeli göçmenlerin haklara erişimde yaşadığı zorluklar geçici çözümler ve deneyimsizlikler nedeniyle devam etmektedir. Suriyeliler temel haklara sahip olsa da bu hakları kullanma konusunda sıkıntılar yaşamaktadır (Kutlu, 2015: 5-12; Mackreath ve Sağnıç, 2017: Artan ve Arıcı; 2017: 1-21; Aydın-Yılmaz, 2019: 37-51; Altunkaynak-Vodina, 2019: 1-4; Erdoğan ve Çorabatır, 2019: 16-41; Şimşek, 2020: 10-32). Mackreath ve Sağnıç Türkiye’de STK’ların ülkedeki Suriyeli sığınmacılara nasıl yanıt verdiğini anlamaya dair yaptıkları araştırmada haklara erişimde yaşanan sıkıntıların temelinde yatan alt yapı eksiklerine dikkat çekmişlerdir. Bu boşlukların haklara sahip olmamakla aynı anlamda olduğunu vurgulayan yazarlar, sivil toplumun bu noktada önemli olduğunu ve haklar, kurumlar ve kişiler arasındaki köprüde bulunan çatlakları dolduran çimento vazifesini gördüğünü belirtmişlerdir. (Mackreath ve Sağnıç, 2017: 24-25).

Murat Erdoğan *Türkiye’deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum* çalışması raporunda konuyla ilgili yaptığı STK analizinde Suriyelilere başından itibaren inanç temelli hizmet veren STK’ların daha fazla destek verdiği, hak temelli hizmet veren kuruluşların ise uluslararası alandan aldıkları desteklerle çalışmalarını sürdürmeye uğraştıklarını belirtmektedir (Erdoğan. 2014: 47). Bu STK’ların kendi içlerinde faaliyet alanları ve unsurları, uzmanlıkları, devlet ve ulusal-uluslararası kurumlarla kurdukları ilişkileri çerçevesinde farklılık gösterdiğini vurgulayan Erdoğan, göçmenlerin yoğunlukta olduğu yerlerde kısa sürede kurulan kuruluşların büyük fedakârlıklarla çalıştığını da ifade etmektedir. Halen istenilen düzeye erişilemese de STK’ların çalışmaları, Suriye krizinin çözümünde önemli bir boşluğu doldurmakta ve bu konudaki ihtiyaçları karşılamada kritik görevler üstlenmektedir. Mültecilerin sorunları ile ilgili olarak STK’ların faaliyet alanlarına bakıldığında; barınma ve beslenme, sağlık, çalışma hakkı ve hukuki destek, Suriyeli çocuklar ve eğitim, Suriyeli kadınlar ve toplumsal uyum kategorilerinde çalışmalarının yoğunlaştığı gözlemlenmektedir (Türk, 2016: 148-156).

Mültecilerle çalışan ulusal STK sayısı 48’dir ve 18 tane de uluslararası düzeyde görev yapan kuruluş bulunmaktadır (Mültecilerle Çalışan STK’lar Ağ Haritası, 2022). Mülteci barınma merkezlerinde sınırlı sayıda STK faaliyette bulunmaktadır. Barınma merkezlerinde ilk aşamada Kızılay, AFAD ve İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı (İHH) hizmet

sunmaya çalışmıştır (Çelik &Pekküçükşen, 2018: 1277). AFAD koordinasyonu ile Suriyeli göçmenlere yardım ulaştırılmaktaydı. AFAD yönetimindeki geçici barınma merkezlerinin, o zamanki adıyla Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne devredilmesi ile birlikte AFAD 2018'de İçişleri Bakanlığı'na bağlanarak bu tesislerden uzaklaştırılmıştır Bu süreçle birlikte devlet, geçici barınma merkezlerini azaltma ve geçici barınma merkezleridışında yaşamayı teşvik yoluna gitmiştir (Erdoğan &Çorabatır, 2019:7). 22 Temmuz 2022 tarihi itibarıyla, 5 ilde 7 geçici barınma merkezinde 48.796 Suriyeli yaşamaktadır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022). 2018'in başında bu sayı 228.251 kişiydi (Mülteciler Derneği, 2022).

Uluslararası kuruluşların Türkiye'de çalışabilmesi için İçişleri Bakanlığı'na müracaat etmeleri ve güvenlik soruşturmasından geçmeleri gerekmektedir. Bu süreç olumlu sonuçlanırsa çalışma izni alabilmektedirler. Danimarka Mülteci Konseyi (Danish RefugeeCouncil), International MedicalCorps (IMC), MercyCorps⁵, International RescueCommittee, CARE (Cooperativefor Assistance and Relief Everywhere), Save the Children International izin alabilen STK'lardır. İzin alamayan kuruluşlar Suriye tarafında yardım çalışmalarını sürdürmektedir (Çelik &Pekküçükşen, 2018: 1278).

Yukarıda da belirtildiği üzere bu kuruluşlar genellikle ihtiyaç ve inanç temellidir. Mültecilerin yoğunlukta olduğu Şanlıurfa, Gaziantep ve Kilis'te daha çok inanç dayalı STK'lar özellikle kamp dışında yaşayan mültecilere yardım sağlamakta; hak savunucusu olan STK'lar ise daha çok raporlama, farkındalık ve izleme faaliyetleri gerçekleştirmektedir (Çorabatır ve Hassa, 2013: 13). Sığınmacıları İzleme Platformu, İltica ve Göç Araştırma Merkezi(İGAM), Bilgi Çoça, Başak Kültür Sanat Vakfı, Mavi Kalem Derneği, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), Sosyal Kültürel Yaşamı Geliştirme Derneği (SKYGD), İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı (İKGV), Urfa Barosu, Sivil Düşün Akademi Lisan ve İlmi Araştırmalar Derneği, İHH gibi STK'lar çalıştaylar düzenleyerek, araştırmalar yürüterek rapor ve broşürler hazırlamaktadır. Böylelikle hem devlet kurumlarını hem de halkı bilgilendirmeye çalışmaktadırlar.Hayata Destek Derneği, Mazlumder, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği, Uluslararası Mavi Hilal İnsani Yardım ve Kalkınma Vakfı, Mülteciler Derneği de alanda faaliyetleriyle en fazla bilinen STK'lar olarak karşımıza çıkmaktadır.

VI. Mültecilerle Çalışan STK'ların Faaliyet Alanları

STK'lar daha önce de belirtildiği üzere özellikle mültecilerle ilgili temel ihtiyaçları

⁵2017 Şubat ayında Türkiye genelinde temsilcilik açma izinleri iptaledilmiştir Bknz. Oda Tv, 2017 <https://www.odatv4.com/guncel/4-vakif-kapatildi-1304171200-113653> (ErişimTarihi 10.5.2022)

karşılımda sahada aktif görev alarak, geçici barınma merkezleri dışında devletin eksik kaldığı alanlarda faaliyetlerini sürdürmektedir. Türkiye’de STK’lar kalkınma planlarının önemli bir kısmını oluşturmaktadır. 1963-1967 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planından itibaren farklı sektörler altında yer alan STK’ların kalkınmadaki rolü, Türkiye’nin AB üyelik süreci ve göç alan bir ülkeye dönüşmesi itibariyle, daha fazla üzerinde durulan bir konu haline gelmiştir (On Birinci Kalkınma Planı, 2018: 51). Özellikle Onuncu ve On Birinci Kalkınma Planlarında bu durum daha net görülmektedir. Devlet ve STK’lar arasındaki ilişkinin Onuncu Plan döneminde dönüşüme uğraması, özellikle mülteci konusuyla birlikte STK’ların çalışmalarının, ulusal ve uluslararası boyutta görünürlüklerinin artmasıyla gerçekleştiği belirtilmektedir. Bu bağlamda, özellikle devlet ve STK iş birliğinin yardım alanında çalışmalarda başarıya ulaştığı vurgulanmaktadır (On Birinci Kalkınma Planı, 2018:44).

Suriyelilerin gelişiyile birlikte hızla artan STK’lar, projeler ve sağlanan fonlar ile mali yardım, psiko-sosyal destek ve danışmanlık, koruma, sosyal uyum gibi alanlarda faaliyet göstermektedir (Altunkaynak&Vodina, 2019:1). Suriyelilere yönelik aynı ve nakdi yardımlar, ihtiyaç temelli çalışmalardır. Örneğin, Şanlıurfa’da 60’a yakın sendika ve Deniz Feneri, İHH, Mazlum Der gibi STK’lar 2012 de bir araya gelerek “Şanlıurfa STÖ İnsani Yardım Platformu”nu kurmuşlardır. Bu Platform yardıma muhtaç mültecileri tespit ederek, gıda ve barınma yardımları organize etmektedir (IGAM, 2013: 13). Bu yardımlar geçici niteliktedir ve uzun vadede etkisini yitirme olasılığı yüksektir. Mültecilerin ülkemizdeki durumları artık geçicilikten çıkmıştır. Bu nedenle de yapılan yardımların sürdürülebilir olması, toplumun barış ve huzur durumunu da etkileyecektir (Mackreath&Sağnıç, 2017: 9).

Hak temelli faaliyetler, geçici çözümlere değil daha kalıcı çözümlere odaklanan çalışmalar içermektedir. Hak temelli çalışan STK’lar mültecilerin yasal haklarının savunulması, eğitim, sağlık ve çalışma gibi haklara erişimlerdeki engellerin kaldırılması, en az destekle yaşama kapasitelerinin geliştirilmesinin sağlanması yönünde faaliyetler yürütmektedirler. Hak temelli yaklaşımların dört ana başlıkta toplamak mümkündür:

- İnsanların kendi yaşamalarını etkileyecek kararlarda söz sahibi olmaları ve bilgiye erişimlerini kapsayan çalışmalar,
- Sorunun bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasını ve kalıcı çözümlerin geliştirilmesini önemseyen çalışmalar,
- Ayrımcılığı ve barışı tehdit eden her unsuru reddederek, sosyal adaleti ve insanın onurlu biçimde yaşamasını önceleyen ve destekleyen çalışmalar,
- İnsan haklarının uygulamaya geçmesi ve korunması noktasında herkesi sorumlu gören ve buna göre eylem geliştiren çalışmalar (Çiftçi, 2012: 21).

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (BMİHYK) hak temelli yaklaşımda

katılıma, bireylerin ve toplulukların güçlendirilmesine, hakların kullanımına ve ayrımcılığın önlenmesine vurgu yapmaktadır (UNCHR, 2008:16). Bu bağlamda mültecilere yönelik hak temelli yardımlar mülteciyi güçlendirmekte ve kendi geleceği hakkında söz sahibi olan aktörler olmalarını sağlamaktadır. Mazlum-Der, Mülteci-Der, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği, İnsan Hakları Derneği, Hayata Destek Derneği, International Catholic Migration Commission, Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği, Malumat Toplum Bilgilendirme Merkezi gibi STK'lar hukuki destek ve danışmanlık, mültecilerin sahip olduğu haklara yönelik farkındalık oluşturma, savunuculuk-lobicilik çalışmaları yürütmektedir (Kutlu, 2015: 14-15). Hak temelli faaliyet gösteren dernek statüsündeki bir diğer örnek verilebilecek kuruluş, Suriyelilerin Hatay'da kurduğu Suriyeli Özgür Avukatlar Topluluğu'dur. Bu topluluk, Arapça yayınlar yaparak Türkiye'de bulunan Suriyeli mültecileri yasalar hakkında bilgilendirmeye yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır. Ayrıca Suriyeli kadınların ikinci eş olmasını engellemeye çalışmaktadır (Türk, 2016: 150-151).

VII. Mültecilerle Çalışan STK'ların Devlete İlişkisi

Genel anlamda Türkiye'de mültecilere yönelik STK faaliyetlerine bakıldığında STK'ların devletin dolduramadığı alanlardaki boşlukları doldurmaya çalıştığı söylenebilir. Devletin hızlı bir şekilde ihtiyaçlara cevap verememesi halinde STK'lar ve yerel oluşumlar sorunları çözebilmektedir (Dönmez- Kara, 2015: 115). STK'ların mültecilere yönelik hizmetleri hak temelli ve ihtiyaç temelli olarak ayrılrsa da STK'ların bu ayrımı pratikte uygulayabildikleri söylenemez. Kaynak bulmak için rekabet etmeleri, siyasi ve ideolojik olarak farklı olmaları, iş birliği ve koordinasyonu da etkilemekte ve olumsuz bir tablo ortaya çıkmaktadır (Mackreath&Sağnıç, 2017: 2-3). Bazen kurumlar birbirinden habersiz aynı sorunlar üzerine çalışabilmekte ya da çok önemli bir sorun hakkında hiç çalışma yapılamamaktadır (Çorabatır& Erdoğan, 2019:35).

Devletin daha çok kamplarda olan mültecilere yönelttiği ilgisi nedeniyle kamp dışında kalan mültecilerin çoğunluğu ile STK'lar ilgilenmiştir ve ihtiyaçlarına cevap vermiştir. 2022 Haziran ayı itibarıyla, geçici barınma merkezleri dışında bulunan Suriyeli sayısı 3 milyon 713 bin 571'dir (Göç İdaresi, 2022). STK'ların mültecilere sundukları hizmetler de hak ve ihtiyaç temelli alanlara odaklanmaktadır. Mackreath ve Sağnıç araştırmalarında bu hizmet temini üzerinden yapılan tartışmaların, STK-devlet ve STK-STK ilişkilerinin gelecekte mücadele ve müzakere alanlarında nasıl faaliyet göstereceğine dair, önemli bilgiler sunduğunu belirtmektedirler (Mackreath ve Sağnıç, 2017: 15). Aynı araştırmada yazarlar hak temelli ve

ihitiyaç temelli hizmet sağlayan STK'lar arasındaki ayırımı şiddetlenerek yeniden inşa edildiğine dair bir durum tespit etmektedir. Bir diğer durum da farklı ideolojik görüşleri olan STK'ların, hayırseverlik konusunda geleneksel mi yoksa dayanışmacı mı yaklaşacağı konusudur (Mackreath ve Sağnıç, 2017: 15-16). Burada devletin tutumu da önemlidir. Devlet, hayırseverlik doğrultusunda mültecilere yardımlarını, geçici barınma merkezlerine odaklamakta ve entegrasyon meselesini göz ardı etmektedir. Yazarlar, STK'ların Suriye göçünde verdiği tepkinin Türkiye'deki STK'ların ideolojik, etnik, dinsel ve sınıfsal olarak şekillendirilen karakterini yansıttığını belirtmektedir. İslamcı STK'lar hükümet gibi 'ensar', 'muhacir' anlayışı ile mültecilere yaklaşarak, İslam kardeşliği üzerinden bir yol izlemektedir (Mackreath&Sağnıç, 2017: 1-16).Çeşitli araştırma raporları STK'lar ile devlet arasındaki ilişkide devletin kendine yakın görüşte olan STK'lar ile iş birliği yaptığını göstermektedir (Mackreath&Sağnıç, 2017: 2-3; Danış ve Nazlı, 2018: 143-144; Altunkaynak-Vodina, 2019: 1-4). Danış ve Nazlı da Sultanbeyli ilçesi özelinde mültecilerle çalışan STK'larla yaptıkları çalışmada insani yardımın merkezileştirilmesine ve tekelleştirilmesine yönelik uygulamaları tespit etmişlerdir. Yine aynı çalışmada yazarlar, hükümete yakın kuruluşların özellikle mültecilerin kabulü ve kayıt işlerinde önemli roller üstlendiğini ve bunun da AKP'nin tercih ettiği yeni bir yönetim modeli olduğunu vurgulamaktadır (Danış ve Nazlı, 2018: 153). Danış ve Nazlı devlet ve STK ilişkisinde ideolojik ve örgütsel bağların güçlü olduğu kuruluşları "hükümet yanlısı kuruluşlar" olarak adlandırmanın daha doğru olacağını belirtmektedir (2018:145). Sağnıç ve Mackreath ise sivil toplum kuruluşlarının "devletin taşeronu" olarak çalışabildiğini belirtmişlerdir (2017:11). Bu durumda oluşan rekabetçi ve kayırmacı ortam Devlet-STK ilişkisini zedelemekte ve ciddi anlamda mülteci krizinin çözümünü sekteye uğratmaktadır (Mackreath&Sağnıç, 2017: 2-3; Danış ve Nazlı, 2018: 153-154).

Suriyelilerle çalışan STK'lara yönelik devletin değişen tutumu, göç politikalarını da etkilemektedir. Özellikle 2016 yılı Temmuz ayında ilan edilen olağan üstü hal(OHAL) kapsamında pek çok sivil toplum kuruluşuna yönelik kararlar, sivil toplumu oldukça zorlamıştır. Bu dönemde mültecilerle çalışan STK'lar, hak temelli faaliyetleri yürütürken sorunlar yaşamıştır. Suriyelilere hizmet veren kuruluşlar ile 1000'den fazla STK OHAL kararlarıyla kapatılmıştır. Bu dönemde STK'lar üzerindeki baskı artmış ve resmi işlemleri, izin alma süreçleri oldukça uzun ve zorlu bir hal almıştır. Bu nedenle de pek çok STK hak temelli faaliyetler yerine, maddi yardım projelerine yönelmiştir (AltunkaynakVodina, 2019:3). Yukarıda da değinildiği üzere devletin mülteci krizine yönelik hayırseverlik, yardım anlayışı baskın gelmiş ve bu durum STK'ların faaliyetlerini etkilemiştir. Ulusoy ve Çatır, sivil topluma olan bu karşı tavrın, hükümetin göç politikalarına olan desteği zayıflattığını

vurgulamaktadır. Kısıtlamalarla dolu bu dönem, “uluslararası kaynakların ve deneyimlerin etkili bir şekilde kullanılmasını da engellemiştir” (Ulusoy & Çatır, 2019:284). Toplumsal uyum sürecinde yaşanan bu gerileme, Suriye kökenlilerin kurdukları sivil örgütleri de etkilemiştir. Suriyelilerin kurduğu STK’lar da ‘makbul’ olmayan sivil örgütler arasında yer almış ve bir kısmına çalışma izni dahi verilmemiştir (AltunkaynakVodina, 2019:3).

Devletin Suriyelilerin statüsü konusunda izlediği politikaları ile hizmet temelli yardım alanında yoğunlaşan faaliyetlere yönelik olumlu tutumu arasında bir paralellik olduğunu söylemek mümkündür. Suriyeliler göç sürecinin başından itibaren “misafir” olarak görülmüş ve dini-ahlaki bir görev anlayışıyla yaklaşılan bir topluluk olmuştur (Danış ve Nazlı, 2018: 1). Suriyelilerin geçici olarak ülkede kalacakları düşüncesiyle hareket edilmiş ve bu bağlamda Suriyelilere “geçici koruma statüsü” verilmiştir. Misafirlik kavramının telafisi olarak da adlandırılan bu statü ile hukuki ve insani açık kapatılmaya çalışılmıştır (Ulusoy ve Çatır, 2017: 108). Bu geçiciliğin uzaması ve ne zaman sona ereceğinin bilinmemesi hem Suriyeliler için hem Türkiye halkı için bir sorun haline gelmeye başlamıştır. Suriyelilerin statüsüne ilişkin kamuoyunda en çok tartışılan ve hükümetin göç politikalarının sorgulanmasına yol açan durum “vatandaşlık” meselesidir (Erdoğan ve Çorabatır, 2019: 7). İçişleri Bakanlığı tarafından yapılan en son açıklamaya göre 200 bin 950 Suriyeli Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmuştur (Gazete Duvar, 2022). Suriyeliler Barometresi çalışmasının en son yayınlanan raporuna göre Türk toplumunda Suriyelilerden kaynaklı en ciddi kaygının %74,2 ile “vatandaşlık” olduğu görülmektedir (Erdoğan, 2021: 123). Bununla birlikte bahse konu raporda Suriyelilerin savaş bitiminden sonra geri döneceğine dair toplumun düşüncelerinde 2019’dan itibaren belirgin bir değişim tespit edilmiştir. 2014’te Suriyelilerin tamamının döneceğine inananların oranı %45,1 iken 2020’de toplumun %90’ı Suriyelilerin geri dönmeyeceğini düşünmektedir (Erdoğan, 2021: 135). Devletin hak temelli faaliyetleri daha fazla desteklemeye başlaması ve bu yönde bir yaklaşım benimsemesi Suriyelilerin kalıcılığının kabul edilmesi anlamını taşıyacaktır. Bu durum ise şu anda kamuoyunun beklentisi dışındadır. Güncel olarak da devletin Suriyeliler hakkındaki söylemlerinde “gönüllü geri dönüş” vurgusu dikkat çekmektedir (BBC, 2022).

VIII. AFAD, IBC, TTM’nin Faaliyetlerinin ve Devletle İlişkilerinin Değerlendirilmesi

Devlet ve STK ilişkisinin mültecilerle çalışan STK’ların faaliyetlerine yansımalarının analiz edildiği çalışmanın bu bölümünde, mültecilerle çalışan üç farklı STK’nın faaliyetleri incelenecektir. Bu bağlamda AFAD, Uluslararası Mavi Hilal İnsani Yardım ve Kalkınma Vakfı ve Tarlabası Toplum Merkezi’nin kuruluş amaçları, mültecilerle ilgili hizmet alanları

ve devletle olan ilişkilerinin mültecilerle ilgili faaliyetlerine etkisi aktarılmaya çalışılacaktır.

A. T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı (AFAD)

17 Ağustos Depremi'nin sivil toplumun gelişiminde, bir dönüm noktası olduğu daha önce belirtilmişti. AFAD'ın kuruluş hikâyesine bakıldığında, 17 Ağustos 1999 depreminin etkili olduğu görülmektedir. 2009 yılında devletin afet yönetimini tek bir merkezden yürütmesi hedefiyle, İçişleri Bakanlığı'na bağlı Sivil Savunma Genel Müdürlüğü, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'na bağlı Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğü, 5902 sayılı kanun ile kapatılarak, Başbakanlık'a bağlı olarak Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı kurulmuştur (AFAD, 2022). AFAD, Devlet-STK ilişkisine dair yukarıda belirtilen durumları gözlemleyebileceğimiz bir kuruluştur. 2011 yılında Suriye'den gelen kitlesel göçün yönetiminde de AFAD önemli roller üstlenmiştir. Nüfus hareketleri faaliyet alanı kapsamında, 2011 yılından itibaren 21 barınma merkezi kuran AFAD, bu kamplarda fiziksel, sosyal ve psikolojik destek hizmetleri de sağlamıştır (AFAD, 2022). Kamplarda mültecilere yardım etmek isteyen tüm kurumlar, AFAD aracılığıyla bunu gerçekleştirebiliyordu (Mackreath&Sağınç, 2017:52). Örneğin, özellikle göçün ilk zamanlarında Türk Kızılay'ı ve İnsani Yardım Vakfı, topladığı yardım paketlerini, AFAD yetkililerine aktararak faaliyetlerini sürdürmüşlerdir (Çorabatır ve Hassa, 2013:5).

AFAD, kamplarda mültecilerin kayıtlarını tutarak, onların bu kayıtlarla temel haklara erişimini sağlamıştır. AFAD, Suriye'den gelen sığınmacıların koordinasyonunu sağlamada temel olarak görevlidir ve onun koordinasyonunda İçişleri, Dışişleri, Sağlık, Milli Eğitim, Tarım ve Köy İşleri, Ulaştırma ve Maliye Bakanlıkları, Genelkurmay Başkanlığı, Hatay Valiliği, Diyanet İşleri Başkanlığı, Gümrük Müsteşarlığı ve Kızılay konuya ilişkin olarak koordine çalışmalar yürütmüşlerdir (Duman, 2019:106). 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanun'unun 91 inci maddesi çerçevesine göre çıkarılan Geçici Koruma Yönetmeliğinde, geçici koruma altındaki kişilere verilecek hizmetlerden sorumlu kurumların kendi iç düzenlerinin oluşturulması gerekmektedir (T.C. Resmi Gazete, 22 Ekim 2014, sayı: 29153). Buna göre kayıt alma hizmetlerinden Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, AFAD ve Valilikler; geçici barınmadan, sağlık hizmetlerinden Sağlık Bakanlığı; eğitim işlerinden Milli Eğitim Bakanlığı; iş piyasasına erişim, sosyal yardım ve hizmetlerden ise Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı sorumlu tutulmuştur (T.C. Resmi Gazete, 22 Ekim 2014, sayı: 29153). Tüm bu hizmetlerin yürütülmesinde ve koordinasyonunda sorumluluk AFAD'a verilmiştir (Esen, 2019:153). AFAD koordinasyonunda kurulan geçici barınma merkezleri, diğer ülkelerdeki barınma merkezlerine kıyasla daha iyi durumdadır (Taştan, 2022; Ulusoy ve

Çatır,2019: 279). BMMYK gerçekleştirdiği ziyaretlerin ardından geçici barınma merkezlerini ‘beş yıldızlı’ kamplar olarak nitelendirmiştir (Çorabatır ve Hassa, 2013:5).

AFAD, 2018 yılında Resmî Gazetede yayınlanan genelge ile bahse konu tesislerden çekilmiştir. Geçici koruma altındaki kişilere verilen hizmetlerin sorumluluğu ve koordinasyonuo zamanki adı ile Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’ne devredilmiştir (Kahvecioğlu, 2018). Bir STK olarak yukarıda bahsedilen, koordinasyonunu yürüttüğü ve sorumlu olduğu alanlar adeta AFAD’ın “insani yardım alanında devletin yüzü” (Mackreath veSağnıç, 2017:52) gibi algılanmasına yol açmıştı. AFAD kitlesel göç akımlarının başladığı ve devam ettiği süreçte üstlendiği rollerle birlikte STK’lar arası iş birliğini de sağlamıştır. Özellikle Şanlıurfa’da 157 STK’yı birleştirdiği Platform önemlidir. Fakat buraya katılan STK yetkilileri ile yapılan görüşmelerde, Devlet-STK ilişkilerinde bir değişim olmadığı belirtilmiştir(Mackreath&Sağnıç, 2017:52).

B. Uluslararası Mavi Hilal İnsani Yardım ve Kalkınma Vakfı (IBC/International Blue Crescent)

Dezavantajlı grupların yaşamlarını iyileştirme amacıyla faaliyet yürüten Vakıf, Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı (UN-WFP/ World FoodProgramme) ile 1999 yılında Arnavutluk’ta gerçekleştirilen iş birliği sonrasında kurulmuştur (IBC, 2022). Vakfın resmi sitesi incelendiğinde ilk çalışma alanının Kosova olduğu görülmektedir. Burada mülteci kamplarına gıda tedariki sağlayabilmek için fırınlar kuran IBC, Türkiye’de faaliyetlerine 2000 yılında başlamıştır (IBC, 2022). Kuruluş, Türkiye dışında Somali, Hindistan, Endonezya, İran, Romanya, Bulgaristan, Moldova, Suriye, Irak, İsviçre, Afganistan, Nepal, Pakistan, Mali, Mısır, Filistin, Mauritius, Almanya, Fransa, Yemen ve Belçika’da da faaliyet göstermektedir (IBC, 2022).2006 yılında IBC, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi Özel Danışmanlık Statüsü almıştır (Müşterek Proje, 2022). IBC’nin faaliyet alanlarının temel motivasyonu; herkesin eşit olduğu ve onurlu bir yaşam sürmenin her insanın hakkı olduğuna inanmasıdır. Bu doğrultuda çalışma alanları; insani yardım ve rehabilitasyon, konut ve yeniden yapılanma, kırsal kalkınma, sivil toplum ve toplumsal kalkınma, eğitim ve sağlık şeklindedir (Müşterek Proje, 2022).

IBC, Türkiye’deki Suriyelilere 2011 baharı itibariyle Kızılay aracılığıyla gıda malzemesi, hijyenik malzemeler ve çocuklara yönelik ekipmanlarıgeçici barınma merkezlerine ulaştırmaktadır. Bunlara ek olarak aynı ve nakdi yardım yapan Vakfın kaynağı

Catholic Relief Services'tır⁶ (Çorabatır ve Hassa, 2013: 15). 18 çocuk dostu alan kuran Vakıf, 3 mobil klinik ile çocuklara sosyo-psikolojik hizmet vermektedir. Kadınlara yönelik faaliyetleri de bulunan vakıf, kadınlara danışmanlık hizmeti vermektedir. 1 adet saha hastanesi kuran IBC, Kilis Devlet Hastanesi'ne yardımcı olmaktadır. Bu konteynerde Suriyeli doktorlar ve sağlık personeli çalışmaktadır (Çorabatır ve Hassa, 2013: 15).

Görüldüğü üzere IBC hem hak temelli hizmet vermekte hem de insani yardım yapmaktadır. Uluslararası bir yardım kuruluşu olarak Avrupa'dan alınan fonlarla ve Türkiye'deki kurumlarla iş birliği içinde faaliyetlerini sürdüren kurumun ağırlıklı olarak insani yardım çalışmalarının bulunmasının devlet ile ilişkilerini olumlu etkilediği söylenebilir.

C. Tarlabası Toplum Merkezi (TTM)

Tarlabası Toplum Merkezi, İstanbul'un Tarlabası semtinde dezavantajlı gruplara destek sağlamak amacıyla kurulmuş bir dernektir. Bu çalışmada TTM'yi incelememin sebebi, Devlet-STK ilişkisinde muhalif duruşu olan ve hak temelli faaliyetleri olan kurumların çalışmalarının nasıl etkilendiğini gösterebilmektir. Tarlabası Toplum Merkezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından Beyoğlu Tarlabası semtinde İstanbul'agöçle gelenlerin kent yaşamına eşit katılımını desteklemek amacıyla oluşturulan bir pilot proje olarak başlamıştır (TTM,2022).

TTM'nin bulunduğu Tarlabası, özellikle 6- 7 Eylül olayları sonrası gayri- Müslim nüfus bu mekanları terk edince İstanbul'un zorunlu göç mekânlarından biri ve yoksulluğun, eşitsizliğin ve dışlanmanın en yoğun yaşandığı yer olmuştur. Tarlabası'nda tarihsel olarak Romanların, OHAL ve askeri darbeler sonrası gelen Kürtlerin, daha sonraki yıllarda ise Irak, İran, Afrika, Pakistan, Suriye gibi yerlerden gelen göçmenlerin ağırlıkta yaşadığı görülmektedir. Tarlabası Toplum Merkezi de burada yaşayanların güçlendirilmesine, haklarının farkına varmalarına ve kendilerine güvenli alanlar inşa edebilmelerine yönelik faaliyetler sürdürmektedir (Baltacı, 2019:170-172). Bu bağlamda TTM'nin mülteciler için de hak temelli faaliyetlerinin bulunduğu ve onlara hak temelli yaklaşımla yardım etmeye çalıştığı görülmektedir.

Avrupa ve ABD'den zaman zaman fon alarak projelerini sürdüren dernek, Tarlabası'nda yaşayan çocuklara, kadınlara ve gençlere yönelik psikolojik ve sosyal destek faaliyetleri yürütmektedir. İlke olarak; “toplumsal cinsiyet eşitliğini, sosyal içermeyi, çocuğun

⁶Katolik Yardım Hizmetleri, 1943 yılında ABD Katolik Psikoposları tarafından Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı'ndan kurtulanlara hizmet etmek için kurulmuştur. Kuruluşun temel misyonu yoksul ve dezavantajlı insanlara ayırım yapmadan yardım etmektir (CRS, 2022).

üstün yararını ve çocuk katılımını” benimsemişlerdir. Bu bağlamda TTM, Suriye iç savaşı sırasında sınırdan kayıtsız bir şekilde geçen ve dolayısıyla kimliksiz kalan, temel haklara erişimi zorlaşan göçmen çocuklarla çalışmalar yürütmektedir (Baltacı, 2019:173-174).

Tarlabaşı Toplum Merkezi'nin hak temelli faaliyetleri zaman zaman medyada olumsuz söylemlerle hedef haline getirilmektedir. Yakın zamanda Tarlabaşı Toplum Merkezi'ne yönelik, “LGBTİ+’ye özendirme, PKK yanlısı bir kuruluş” (Doğanbey, 2022) gibi nitelendirilmelerle haberler yapılmıştır. Son olarak derneğe fesih davası açılmıştır (Coşkun, 2022). TTM’ye karşı medyanın ve devletin sergilediği bu tutum daha önce de belirtildiği üzere özellikle muhalif duruşu olan kuruluşların hak temelli faaliyetlerinin desteklenmediği tespitlerini doğrulamaktadır.

IX. Sonuç

Sivil toplum, demokrasi ve siyaset ilişkisine dair analiz, sivil toplumun demokrasinin vazgeçilmez bir parçası olduğunu göstermektedir. Dünyada sivil toplumun gelişimine paralel olarak Türkiye’de de sivil toplum 80’li yıllar itibariyle tartışılmaya ve önemsenmeye başlamıştır. Türkiye’de sivil toplum alanında kırılma 1999 yılında yaşanan 17 Ağustos Depremi ile birlikte olmuştur. Bu felaket sonrasında STK- devlet ilişkisinin önemli olduğu görülmüştür. Sığınma ve göç alanlarında STK’ların faaliyete geçişi ise 90’lı yıllarla birlikte olmuştur. Bununla birlikte göç alanında sivil toplum için dönüm noktasının 2011 Suriye İç Savaşı ardından Türkiye’ye gelen kitlesel göç akımları ile birlikte olduğu görülmektedir. Sivil toplum Türkiye özelinde yaşadığı sorunlara rağmen göç akımlarında devletin eksik kaldığı alanlarda boşlukları doldurmakta, devlet ve toplum arasında köprü işlevi üstlenmektedir.

Bu çalışmada Suriye’den gelen göçün başından itibaren STK’ların üstlendiği rol, devlet ile ilişkileri kapsamında irdelenmiştir. Devletin mültecilere yönelik yardımlarda benimsemiş olduğu hayırseverlik yaklaşımı, STK’ların sahadaki yardım faaliyetlerinin hizmet temelli alanda yoğunlaşmasına neden olmuştur. Göçün başından itibaren Suriyelilere en çok inanç temelli kuruluşların destek vermesi de bu durumun etkisi olarak görülebilir. Hizmet temelli faaliyetler acil ve temel ihtiyaçların karşılanmasında kritik öneme sahip olmakla birlikte uzun vadede kalıcı çözümlerin geliştirilmesini zorlaştırmakta ve her geçen gün yardım edilen kitlenin yaşamlarını yardımlara bağımlı hale getirmektedir. Geçen 11 yıl ardından Suriyelilerin topluma entegrasyonunu sağlayacak hak temelli çalışmaların da gerekli olduğu görülmektedir.

Çalışmada faaliyet alanları ve mültecilere yönelik çalışmaları incelenen üç STK arasından AFAD’ın, Suriye’den göçün başlangıcından itibaren diğer kuruluşlara göre farklı

bir yeri olduğu görülmektedir. Sığınmacıların kaydı ve aldıkları hizmetlerin koordinasyonunu sağlama sadece AFAD'a verilmiştir ve insani yardımların yönetimi tek bir merkezde toplanmıştır. Sahada çalışan diğer STK'ları da koordine etme sorumluluğu verilen AFAD, Devlet- STK ilişkisinin yardım faaliyetlerinin niteliğine yansımaları ve AFAD'ın göç yönetişimindeki yerini göstermesi açısından önemlidir. Suriyelilerin haklara erişimini kolaylaştırma ve toplumla entegrasyonunu sağlamaya yönelik hak temelli faaliyetleri olan kuruluşlar daha çok uluslararası fonlarla çalışmalarını devam ettirmektedir. Devletin hizmet temelli yardımlarda hayırseverlik yaklaşımını benimseyen kuruluşlara yönelik olumlu tutumunda Suriyelilerin statüsüne dair izlediği politikaların etkili olduğunu söylemek mümkündür. Devletin misafir olarak nitelendirdiği Suriyeliler dini-ahlaki bir görevle ele alınan bir topluluktur. Suriyeliler Barometresi çalışmasının araştırma sonuçlarından Suriyelilerin ülkedeki varlıklarının geçici olduğuna dair toplumun inancının kalmamış olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte devletin son zamanlardaki söyleminin Suriyelilerin gönüllü geri dönüşü üzerine kurulu olduğu görülmektedir. Bu durumda entegrasyona yönelik hak temelli faaliyetlerin devlet tarafından desteklenmesi Suriyelilerin kalıcı olduğunu kabul etmek anlamına gelecektir. Bu bağlamda devletin daha çok hizmet temelli hayırseverlik kapsamında faaliyet gösteren kuruluşlara olumlu tutumu ile Suriyelilerin statüsüne yönelik politikaları arasında bir paralellik bulunduğu söylenebilir.

Genel olarak Türkiye'deki STK'ların mali alanda sorunları ile birlikte örgütlenememe, kapasite ve ilişki kurma sorunları da yaşadığı ve bu sorunlarla birlikte göç alanında faaliyet gösterdiklerini göz önünde bulundurmak gerekir. STK'ların da sorunları zaman zaman önemli konuların görülmesinde ve bunlara çözüm üretilmesinde engel oluşturabilmektedir. Güncel haliyle barınma merkezleri dışında yaşayan Suriyelilerin sayısı oldukça fazladır. Bu durumda STK'ların merkezler dışındaki faaliyetleri, mültecilerin temel insan haklarına erişiminde kritik öneme sahiptir. Sahip olunan hakların bilinmeyişi Suriyelilerin yaşamını zorlaştırmakta ve toplumda göçmen karşıtlığını da beslemektedir. Geçici koruma altındaki kişilerin hakları hakkında hem Suriyelilere hem topluma yönelik bilgilendirme faaliyetlerinin STK'ların çalışmaları ile yaygınlaşması ülkede barış ve huzur ortamının sağlanmasında önemlidir.

Kaynakça

- AFAD (2022)<https://www.afad.gov.tr/>(Erişim Tarihi: 7.6.2022).
- Aktaş, Hasret (2008). “Batıda ve Türkiye’de Sivil toplum (Gelişim Süreci)”. *Kamuda Sosyal Politika Dergisi*, 2(4), 91-103.
- Altunkaynak Vodina, Selin (2019). *Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacılar Bağlamında Sivil Topluma Yönelik Tespit Ve Öneriler*. İstanbul: GAR Yayınları.
- Artan, Taner ve Arıcı, Aylın (2017). “İstanbul’da Yaşayan Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilere Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamalarının Değerlendirilmesi”. *Sosyal Çalışmalar Dergisi*, 1(1), 1-21.
- Aslan, Seyfettin (2010). “Türkiye’de Sivil Toplum”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(31), 260-283.
- Aydın Yılmaz, E. Sare (2019). “Suriyeli Mülteci Kadınlar: Göç Travması ve Entegrasyon”. Esen, A. Ve Duman, M. (Der.).*Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler Ve Öneriler*, İstanbul: WALD, 37-55.
- Baltacı, Gökçe (2019). “Göç Mekanı Tarlabası’nın Suriyeli Dom Topluluklarla Deneyimi”, *Beyond İstanbul*, 7, 170-174.
- BBC (2022). “Erdoğan, 1 milyon Suriyelinin gönüllü geri dönüşü için hazırlık yaptıklarını söyledi”. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-61307585> (Erişim Tarihi: 4.8.2022).
- Bektaş, İbrahim (2014). *Sivil Toplum Kuruluşlarında Yönetim Ve Yönetim Sorunları*. İstanbul: Semerci Yayınları.
- Belge, Murat (1998). “Sivil Toplum Örgütleri”, Taciser U. (Der.). *Merhaba Sivil Toplum, Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayın Dizisi* 10, 23-37.
- Bikmen, Filiz ve Meydanoğlu, Zeynep (2006) *Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Değişim Süreci Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi Türkiye Ülke Raporu*. TÜSEV Yayınları.
- Coşkun, Canan (2022). “Bakanlıktan Tarlabası Toplum Merkezi’ne Karşı Müdahillik Talebi” <https://www.diken.com.tr/tarlabasi-toplum-merkezi-davasi-bakanlik-tarlabasi-dernege-karsi-mudahillik-talebi/> (Erişim Tarihi 5.6.2022).
- CRS (2022). <https://www.crs.org/> (Erişim Tarihi 5.6.2022).
- Çaha, Ömer (2007). *Aşkın (Transandantal) Devletten Sivil Topluma*. İstanbul: Plato Film Yayıncılık.
- Çelik, Vasfiye ve Pekküçükşen, Şerife (2018). “Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Göç Konusundaki Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme”. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 53(3), 1273-1283.

- Çiftçi, Cengiz (2012). *Sivil Toplum: Kökenler, Örgütlenme ve Çalışma Yaklaşımları. Kadın ve Kadın STK'larının Güçlendirilmesi Projesi. Avrupa Birliği. 2010-2012.*
- Çorabatır, Metin ve Hassa, Fikret (2013). *Sivil Toplum Örgütlerinin Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler İçin Yaptıkları Çalışmalar ile İlgili Rapor*, Ankara: İGAM.
- Danış, Didem ve Nazlı, Dilara (2019). "A Faithful Alliance between the Civil Society and the State: Actors and Mechanisms of Accommodating Syrian Refugees in Istanbul". *International Migration*, 57(2), 143-157.
- Doğanbey, Ülkühan Sercan (2022). "Tarlabaşı Toplum Merkezi'ne Kapatma Davası", <https://www.ulusal.com.tr/video/9945657/tarlabasi-toplum-merkezine-kapatma-davasi> (Erişim Tarihi 5.6.2022).
- Düzükaya, Hıdır ve Yazıcı, Erdi (2017). "Türkiye'deki Suriyeli Çocuk ve Gençler: Mevzuattan Uygulamaya Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri". Süleymanov, Abulfez, Sönmez, Pelin, Demirbaş-Ünver, Fatma ve Akbaba, S.Mete (Der.). *International Migration and Children*, 35-47.
- Ercan, Hülya (2002). "Türkiye'de Sivil Toplum Tartışmaları Üzerine", *Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1), 69-79.
- Erdoğan, M. Murat (2014). *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi.
- Erdoğan, M. Murat (2021). *Suriyeliler Barometresi-2020 Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi*. Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Erdoğan, M. Murat., & Çorabatır, Metin (2019). Suriyeli Mülteci Nüfusunun Demografik Gelişimi, Türkiye'deki Eğitim, İstihdam Ve Belediye Hizmetlerine Yakın Gelecekte Olası Etkileri. UDRAProgrammeResearch Panel.
- Erözden, Ozan (1998). "STK'lar ve Hukuki Çerçeve ve Yenilik Talepleri Üzerine Notlar", Taciser U. (Der.). *Merhaba Sivil Toplum*, Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayın Dizisi 10, 13-22.
- Esen, Adem (2019). "Uluslararası Düzensiz Göçler ve Yerel Yönetimler", Esen, A. Ve Duman, M. (Der.). *Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler Ve Öneriler*, İstanbul: WALD, 151-188.
- Gazete Duvar (2022). "Soylu, Türkiye Vatandaşı Olan Mülteci Sayısını Açıkladı". <https://www.gazeteduvar.com.tr/soylu-turkiye-vatandasi-olan-multeci-sayisini-acikladi-haber-1564114> (Erişim Tarihi: 11.8.2022).
- Göç İdaresi Başkanlığı (2022). <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (Erişim Tarihi 7.6.2022).

- Henriksen, L.Skov, Boje, Thomas P. Boje ve Ibsen, Bjarne (2008). “Welfare Architecture and Voluntarism. or Why ‘Changing the Welfare Mix’ Means Different Things in Different Contexts”, P. Osborne, Stephen (Ed.). *The Third Sector in Europe*. London: Routledge. 69-86.
- IBC (2022). <https://www.abc.org.tr/TR/main> (Erişim Tarihi 7.6.2022).
- IOM (2021). “World Migration Report 2022”, <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022> (Erişim Tarihi 5.6.2022).
- Kahvecioğlu, Ayşegül (2018). “Sığınmacı Kampları Göç İdaresi’ne Devredildi”, <https://www.milliyet.com.tr/gundem/siginmaci-kamplari-goc-idaresi-ne-devredildi-2631338> (Erişim Tarihi 7.6.2022).
- Kalkınma Bakanlığı (2018). “On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) Kalkınmada Sivil Toplumun Rolü”, <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/KalkinmaSurecindeSivilToplumKuruluslariOzelIhtisasKomisyonuRaporu.pdf> (Erişim Tarihi 7.6.2022)
- Kara Dönmez, Canan Öykü (2015). *Göç Bağlamında Uluslararası İşbirliği ve Türkiye’nin Politikaları*. (Yayınlanmamış doktora tezi) Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Çanakkale.
- Keyman, Fuat (2004 a). “Türkiye’de ve Avrupa’da Sivil Toplum. Sivil Toplum ve Demokrasi Konferansı Yazıları, No:3”, https://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/keyman_std_3.pdf (Erişim Tarihi 5.6.2022).
- Keyman, Fuat (2004 b). “Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları Ve Türkiye. Sivil Toplum Ve Demokrasi Konferansı Yazıları, No:4”. https://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/keyman_std_4.pdf (Erişim Tarihi 5.6.2022).
- Keyman, Fuat (2006). *Türkiye’de Sivil Toplumun Serüveni: İmkânsızlıklar İçinde Bir Vaha*, Ankara: Sivil Toplum Geliştirme Merkezi.
- Kutlu, Zümray (2015). *Bekleme Odasından Oturma Odasına Suriyeli Mültecilere Yönelik Çalışmalar Yürüten Sivil Toplum Kuruluşlarına Dair Kısa Bir Değerlendirme*. Anadolu Kültür ve Açık Toplum Vakfı Ortak Projesi https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/1817/Bekleme_Odasından_Oturma_Odasina.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Erişim Tarihi 5.6.2022).
- Mackreath, Helen ve Sağnıç, Şevin Gülfer (2017). *Türkiye’de Sivil Toplum ve Suriyeli Mülteciler*. İstanbul: Yurttaşlık Derneği.

- Mardin, Şerif (1995), *Türkiye; Toplum ve Siyaset*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mülteciler Derneği <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>(Erişim Tarihi 7.6.2022)
- Mültecilerle Çalışan STK'lar Ağ Haritası (2022) <https://graphcommons.com/graphs/0711e621-a8c5-4651-a1d6-33106c7bb3f1> (Erişim Tarihi 10.5.2022)
- Müşterek Proje (2022). <http://www.musterekproje.org/uluslararası-mavi-hilal/> (Erişim Tarihi: 7.6.2022).
- Oda TV (2017). “İçişleri Bakanlığı, 4 Vakfı Kapattı”, <https://www.odatv4.com/guncel/4-vakif-kapatildi-1304171200-113653> (Erişim Tarihi 10.5.2022)
- Ozan, Ebru Deniz (2014). “Sivil Toplum”, Atılgan, Gökhan ve Aytekin, E. Atilla (Der.). *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler*. İstanbul: Yordam Kitap, 99-108.
- Özbudun, Ergun. (1999). “Türkiye’de Sivil Toplum ve Demokratik Konsolidasyon”, Özdalga, Elisabeth ve Persson, Sune (Der.). *Sivil Toplum, Demokrasi ve İslam Dünyası*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. 112-121.
- Sarıbay, Ali Yaşar. (1997). “Türkiye’de Demokrasi ve Sivil Toplum”, *Liberal Düşünce*, 6, 32-43.
- Sezik Murat (2019). “Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının İşlevleri ve Sorun Alanları”, *R&S- ResearchStudies Anatolia Journal*, 2(4), 118-125.
- Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü (2022 a). <https://www.siviltoplum.gov.tr/dernek-sayilari> (Erişim tarihi 10.5.2022)
- Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü (2022 b). <https://www.siviltoplum.gov.tr/derneklerin-faaliyet-alanlarına-gore-dagilimi> (Erişim Tarihi 10.5.2022).
- Şimşek, Doğuş (2020). “Türkiye’deki Suriyeli Çocukların Eğitime Erişimi: Engeller ve Öneriler”. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 17(65), 10-32.
- T.C. Resmi Gazete, Geçici Koruma Yönetmeliği, 22 Ekim 2014, Say: 29153. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15.htm> (Erişim Tarihi 10.5.2022).
- Taştan, Nejat (2022). “Suriye’den Gelen Sığınmacılar Bakımından Türkiye’de Durum”. <https://tr.boell.org/tr/2015/06/16/suriyeden-gelen-siginmacilar-bakimindan-turkiyede-durum> (Erişim Tarihi 7.6.2022).
- Taylor, Charles (1990), "Modes of Civil Society", *Public Culture*, 3(1), 109-120.
- TTM (2022). <https://www.tarlabasi.org/> (Erişim Tarihi 7.6.2022).

- Türk, Gül Dilek (2016). “Türkiye’de Suriyeli Mültecilere Yönelik Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyetlerine İlişkin Bir Değerlendirme”. *Marmara İletişim Dergisi*, (25), 145-157.
- Ulusoy, Kıvanç; Ve Çatır, Volkan (2019). “Türkiye’de Bir Devlet Kapasitesi Sorunu Olarak Geçici Koruma Altında Suriyeliler”. Esen, A. Ve Duman, M. (Der.). *Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Öneriler*, İstanbul: WALD, 269-286.
- UNCHR (2008). *A Community-based Approach in UNHCR Operations*. Switzerland: UNCHR.
- YADA (Yaşama Dair Vakıf) (2014) “Türkiye’de Sivil Toplumun Gelişimi ve Sivil Toplum Kamu İşbirliğinin Güçlendirilmesi Projesi”, <https://www.raporlar.org/wp-content/uploads/2018/01/c9b3f2a6d1595bde1124f6df6e830903.pdf> (Erişim Tarihi 5.6.2022).
- Yayla, A. Uçar, B.ve Bıçak, V. (2001). “Türkiye Cumhuriyeti Dernekler Mevzuatının Avrupa Birliği Standartlarına Uyum Raporu”. *Liberal Düşünce Topluluğu*. <https://www.bicakhukuk.com/turkiye-cumhuriyeti-dernekler-mevzuatinin-avrupa-birligi-standartlarina-uyumu-raporu/> (Erişim Tarihi 7.6.2022).

JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS AND POLITICAL SCIENCE STUDIES

ULUSLARARASI İLİSKİLER VE SİYASET BİLİMİ ÇALIŞMALARİ DERGİSİ

e-ISSN: 2792-0984

KİTAP İNCELEMESİ

Dönüşen Savaşların Değişen Araçları

Şirin Duygulu. 2019. İstanbul: SETA Kitapları. 176 s. ISBN 978-605-7544-70-4.

Buse ÇETİNKAYA

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Email: bussecetinkayaa@gmail.com

Submitted: 19 June 2022 & **Accepted:** 29 June 2022

Atıf: Çetinkaya, Buse. (2022). [Kitap İncelemesi, Dönüşen Savaşların Değişen Araçları, Şirin Duygulu]. Journal of International Relations and Political Science Studies, (5), 111-116.

Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Derneği | International Relations Studies Association
Journal of International Relations and Political Science Studies

E-mail: dergi@tuicakademi.org

All rights of this paper are reserved by the *International Relations Studies Association (TUIC)*. With the exception of academic quotations, no parts of this publication may be reproduced, redistributed, sold or transmitted in any form and by any means for public usage without a prior permission from the copyright holder. Any opinions and views expressed in this publication are the author(s)'s and do not reflect those of the *TUIC*, editors of the journal, and other authors.

Dönüşen Savaşların Değişen Araçları

Şirin Duygulu. 2019. İstanbul: SETA Kitapları. 176 s. ISBN 978-605-7544-70-4.

Buse ÇETİNKAYA

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Email: bussecetinkayaa@gmail.com

Submitted: 19 June 2022 & **Accepted:** 29 June 2022

Küreselleşen dünya düzeniyle birlikte savaşların da değişerek daha farklı bir sisteme dönüştüğünü söylemek mümkündür. Bu dönüşümün aktörleri, araçları, zaman ve mekân gibi unsurları etkilediği gibi bu unsurların da dönüşümü etkilediği unutulmamalıdır. Bu bağlamda değişen savaşları anlamada aktörler ve vekilleri ile birlikte yeni savaşların savaş araçlarını incelemek de ayrıca önem kazanmıştır. Tüm bu bilgiler ışığında, bu yazıda Şirin Duygulu'nun yazdığı *Dönüşen Savaşların Değişen Araçları* adlı kitabı incelenecektir.

Şirin Duygulu, Sabancı Üniversitesi'nde Toplumsal ve Siyasal Bilimler lisansını tamamladıktan sonra Koç Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisansı yapmış ve ardından University of Massachusetts'de Siyaset Bilimi doktorasını tamamlamıştır. Uluslararası yayınlarda çeşitli bildiri ve makaleler kaleme alan Duygulu, savaşların değişen yapısına odaklandığı *Değişen Savaşların Dönüşen Araçları* kitabı ile de uluslararası ilişkiler literatürüne katkıda bulunmuştur.

Uluslararası ilişkiler disiplininde hangi teori benimsenirse benimsensin kabul gören ortak fikir günümüzde savaş olgusu, savaşan taraflar, savaş araçları ve savaşın fiziki alanının önceki dönemlere göre farklılık göstermesidir. Bu bakış açısından yola çıkarak Şirin Duygulu, tüm bu değişim süreçlerine de atıfta bulunarak değişen savaşlarda kullanılan ve aynı zamanda bu dönüşümü de etkileyen savaş araçlarını incelemiştir. Kitabın iki ana gruba ayrıldığını söylemek mümkündür. İlk kısımda vekâlet savaşları fikrinden yola çıkılarak vekil konumunu üstlenen özel askeri şirketler ve yabancı terörist savaşçılar incelenmiştir. İkinci kısımda ise her ne kadar tam anlamıyla birer silah olmasalar da aktörler tarafından araçsallaştırılan ve ulusal orduların yerini alan siber saldırı, silahlandırılmış insansız hava araçları ve otonom silahlar ele alınmıştır.

Duygulu'nun “vekil” olarak adlandırdığı özel askeri şirketlerin temelde paralı askerliğin dönüşerek şirketleşmiş hali olduğu söylenebilir. 1949 Cenevre Sözleşmelerine Ek 1 No.'lu Protokolün 47'nci maddesinde (OHCHR, 1977) paralı askerlerin tanımı yapılmış ve ne gibi haklara sahip olduğu ifade edilmiştir. Birleşmiş Milletler'in(OHCHR, 1989) ve bazı bölgesel örgütlerin (African Union, 1977) de bu yönde tutum alması Duygulu'ya göre paralı askerlerin özel askeri şirketlere dönüşümünün önünü açmıştır. Soğuk Savaş sonrası artışa geçen asker ihtiyacı ile özel askeri şirketler Duygulu'nun sıklıkla vurguladığı savaş araçları yani vekilleri konumunu kazanmıştır. Şirin Duygulu'nun kitabında yer verdiği Brooks'un özel şirketlerin kullanılmamasının yol açacağı duruma ilişkin fikirleri ise tartışmaların bir diğer boyutudur. Brooks'a göre meşru özel şirketlerin kullanılmaması en nihayetinde talebin paralı askerler tarafından karşılanmasına yol açacak ve müşterilerinin meşruiyetini önemsemeyen paralı asker sınıfı böylelikle yeniden canlanacaktır. Öte yandan, özel askeri şirketlerin edindiği meşru konumun aksine bu noktada yabancı savaşçıların giderek ortadan kaldırılması gereken ve öncelikli bir güvenlik sorunu olarak görülen savaş aracı\vekili olduğunu söylemek mümkündür. Bu noktada Şirin Duygulu, tarihsel dönüşümü de ortaya koyarak daha çok yabancı savaşçı kavramından (dönen) yabancı (terörist) savaşçı kavramına geçişin üstünde durmuştur. Duygulu'nun değişen savaş olgusu bağlamında sıklıkla öne çıkardığı belirsizleşme ve bulanıklaşma durumunun aslında yabancı terörist savaşçıları çerçevesinde savaşçı-sivil ayrımı gittikçe bulanıklaşan bir ayrım olarak göze çarpmaktadır. Geri dönen yabancı terörist savaşçıların onları araçsallaştıran devlet dışı aktörler tarafından ülkelerinde vekil olarak kullanılmaları günümüz savaşlarının geçirdiği dönüşümü ele almada önemli bir konudur. Devlet dışı aktörlerin devletle girdiği savaşı kaybetmeleri sonrasında yabancı teröristlerin geri dönüşlerinin hız kazanması aslında devletlerin savaşı kazanarak da güvenliklerini kesin olarak sağlayamayacaklarının bir göstergesidir. Bu bağlamda Şirin Duygulu bu etkilerin incelenip çok yönlü politikaların geliştirilmesinin gerekliliğinin altını çizmektedir.

Duygulu'nun kitabında vurguladığı bir diğer nokta ise savaş araçlarıdır. Siber saldırılar teknolojinin ve özellikle de internetin gelişimiyle birlikte devletlere saldırgan bir araç kaynağı sağlamışlardır. Yazarın ele aldığı üzere, siber saldırıların devlet dışı aktörler tarafından gerçekleştirilebiliyor olması devletlerin siber güvenliğe olan ihtiyacını giderek arttırmıştır. Siber saldırıların belki de en önemli özelliği dönüşen savaş kavramı çerçevesinde aslında artık savaş meydanlarının belirsizleştiği ve sivil alana kaydığını gözler önüne sermesidir. Siber saldırılar hava, kara, deniz ve uzaydan sonra savaşın yapıldığı beşinci boyut olarak tanımlanmasıyla da bu dönüşümün önemli bir unsuru olduğunu göstermektedir. Siber saldırıların aktörlere kimliğini saklama imkânı sunması sıklıkla tercih edilmesinin arkasında

yatan ana nedenlerden biridir. Devletlerin vekillerine siber saldırıyı mümkün kılacak teknolojik imkânları vermesi kamuoyu tarafından silah teminatının aksine daha az müdahaleci bir tutum gibi gözüktüğünden ‘makul reddedebilirlik’ niteliğiyle devletler tarafından araçsallaştırılmış ve dönüşen savaşların değişen araçlarının öncülerinden olmuştur. Tüm bu bilgiler ışığında siber savaşlar aynı zamanda devlet ve devlet dışı aktörler arasındaki güç ve kabiliyet dengelerini de büyük oranda etkileyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Siber saldırıların savaş aracı olarak araçsallaştırılmasına ilişkin tarihsel bir gelişim sunan Duygulu, aynı zamanda uluslararası arenada siber güvenlik çalışmalarına da değinmiştir. Teknolojinin gelişimi ve saldırı ve savunma amaçlı kullanımı sadece siber saldırılarda değil aynı zamanda İHA’ların¹ silahlandırılarak SİHA² olarak kullanılmasında da kendisini göstermiştir. Ulusal ordulara göre sıklıkla tercih edilen SİHA teknolojisi hem asker maliyeti hem kamuoyu bilincinin düşük olması hem de bu teknolojinin hukukun gri alanında kalması³ sebebiyle en çok tercih edilen araçlardan biridir. Ayrıca, sivil kullanım için üretilen İHA’ların devlet dışı aktörler tarafından modifiye edilerek SİHA’ya dönüştürülmesiyle birlikte devlet dışı aktörlerin hem devletlere karşı avantaj sağladığını hem savaşları sivil alana taşıdıklarını söylemek mümkündür ve bununla birlikte hava gücüne de sahip olmuşlardır. Devletlerin bu teknolojiyi kullanmasının yanı sıra kendilerine karşı kullanılması sebebiyle bir güvenlik ihtiyacı doğmuştur. Ancak geliştirilen sistemlerin ya çok maliyetli olması ya da maliyetinin düşük olup etkisinin düşük olması savunmada sorunlara yol açmıştır. SİHA’ların küresel güç dengelerine olan etkisini vurgulayan Duygulu, aynı zamanda SİHA’lara yönelik yapılan ancak henüz siyasi bir adıma dönüşmemiş olan yasal düzenlemelere değinmiştir. Şirin Duygulu’nun savaş araçları başlığı altında ele aldığı son konu otonom silahlardır. Bu noktada otonom silahlardan kasıt, bir kere programlandıktan sonra işlevini yerine getirebilen silahlardır. Özellikle yapay zekâ uygulamalarının son zamanlarda hız kazanmasıyla birlikte her ne kadar henüz savaş teknolojisinde kullanılmıyor olsa da devletlerin bu durumu öngörerek çeşitli politikalar geliştirdikleri gözlemlenmektedir. Bu bağlamda kitabın ana noktasının da bu politikalar ve yasal düzenlemeler olduğunu söylemek mümkündür. Devletlerin tutumunun bu konuda değişken olduğu ayrıca vurgulanmalıdır. İleride stratejik fayda sağlayabileceklerinden ve diğer devletlerin bunu kullanma ihtimalinden ötürü yasaklanmasını isteyen devletlerin, devlet dışı

¹ İHA: İnsansız Hava Aracı

² SİHA: Silahlı İnsansız Hava Aracı

³ Silahlı İnsansız Hava Araçları yeni bir teknolojik gelişme olarak karşımıza çıktığından kullanımının hukuki çerçeveye oturtulması da zaman almaktadır. Bu açıdan henüz hukuki bir zemin edinmemiş olan SİHA’ların hukukun muğlak alanında kaldığı söylenebilir. Dolayısıyla metinde gri olarak tanımlanan alan kesin düzenlemeler yapılmadığı için hali hazırda aktif olarak kullanılan araçların kullanımının ne ölçüde yasal olup olmadığı sorusuna hukuki açıdan cevap verilememesidir.

aktörlerin de bu teknolojiyi kullanabilme ihtimalini göz önüne aldığında yasaklanması taraftarı olmadığı söylenebilir. Her ne kadar otonom silahlar savaş sahalarına inmemiş olsalar da devletler bu öngörüye göre hareket ettiklerinden bu silahların temelde savaşların dönüşümüne katkı sağlayan araçlardan olduğu söylenebilir. Bu dönüşüm, otonom silahların gelişimiyle birlikte paralel bir etki bırakarak güvenlik sorunu olarak kendini gösterecektir. Duygulu, devletlerin aslında otonom silahların gelecekte hangi yasal çerçeveye oturtulacağı ve bu çerçevede ne kadar söz sahibi olacaklarını takip etmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Fakat bu bölümde dikkat çeken en önemli nokta otonom silahlar olarak adlandırılan silah araçlarının günümüzde kullanılabilirliğinin teknolojik açıdan mümkün olmamasıdır. Her ne kadar böyle bir teknolojik gelişme gelecekte mümkün olsa da bu durum otonom savaşları yazarın vurguladığı gibi değişen savaş aracı olarak nitelendirmemize olanak sağlar mı? Devletler, olası otonom savaş araçlarına yönelik politik adımlar izleseler de otonom savaşların kitapta bölümlendirildiği şekilde günümüzde aktif olarak kullanılan araçlarla birlikte ele alınmasının uygun olup olmadığı tartışılmalıdır.

Şirin Duygulu'nun işlediği konuları ele alma şekline bakacak olursak yazar, uluslararası ilişkiler disiplinde sıklıkla kullanılan terminolojik ifadeler ek, alternatif terimlere de yer vermiştir. Bunu örneklendirmek gerekirse savaş hukuku için “insancıl hukuk” ifadesi, özel askeri şirketler için ise “müteahhit” isminin tercih edildiği gözlemlenmiştir. Her ne kadar bu ifadelerin ne anlama geldiği ve literatürde hangi terimi ifade ettiği ara ara parantezlerle belirtilmiş olsa da uluslararası ilişkiler disiplinde sıklıkla kullanılan ifadeler yerine alternatif kelimelerin kullanılmış olması okuyucular açısından anlam bağlamında zorluklara sebep olabilir. Alternatif terimler seçmesi ve bunu yaparken nedenlerini okuyucuya sunmaması kitabın zayıf yönlerinden biri olsa da yazarın dilinin açık ve konunun akademik çevreden gelmeyenlerin bile anlayabileceği şekilde ifade edilmiş olduğunu belirtmek gerekir.

Şirin Duygulu, özellikle paralı askerler ve bu askerlerin özel şirketlere dönüşümünü açıklarken sıklıkla uluslararası sözleşmelere atıfta bulunmuştur. 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve 1974 tarihli 3314 sayılı BM Genel Kurulu Kararı (OHCHR, 1989) gibi savını destekleyen örnekleri verirken kullandığı referanslar ikinci dereceden referanslardır. Bahsi geçen örneklerin birincil kaynaklarına ulaşım mümkün olmasına rağmen okuyucuya ikincil kaynakların sunulması doğru bilgiye ulaşımı ve kitapta sunulan bilgilerin teyit edilmesini güç kılmıştır. Bunun önüne geçmek için referans olarak birincil kaynaklar verilebilir, ikincil kaynaklar ise konuyla ilgili daha fazla kaynağa ulaşmak isteyen okuyuculara ek bilgi olarak sunulabilirdi.

Dönüşen savaş bağlamında ele alınan aktör konumunda yazar sadece devletlere değil aynı zamanda uluslararası örgütler gibi devlet dışı unsurlara da değinmiştir. Fakat en nihayetinde uluslararası örgütler gibi devlet dışı aktörlerin anlaşmalara taraf olamaması niteliğini vurgulayarak bu örgütlerin aktör kimliğini eleştirmiş ve temelde ana aktörün devlet olduğunun altını çizmiştir. Bu eleştirinin dayandırıldığı sebep haklı bulunmakla birlikte buna bir perspektif daha eklenebilir. Uluslararası örgütlerin aktör konumu ele alındığında Kenneth N. Waltz'un devlet dışı aktörlerin niteliği ve kapsamı sorusuna atıfta bulunmak yerinde olacaktır (Waltz, 1979: 88-93). Her ne kadar uluslararası örgütler güçsüz olarak nitelendirilebilecek olan devletlerde fazla etkiye sahip olsa da aynı etkiye güçlü devletlerde sahip değildir. Bunun arkasında yatan en önemli neden aslında bu örgütlerin, üyesi olan ve onları finanse eden devletlerden bağımsız bir kimlik kazanamaması ve bu devletleri aşamayarak hala onlara bağımlı konumda kalmalarıdır (Tuğtan vd., 2014: 111-128). Bu bakış açısından da yola çıkılarak sadece anlaşma bazlı değil aynı zamanda uluslararası örgütlerin devletlere olan bağlılığı konusundan da aktör konumu eleştirilebilir.

Kitabın ele alınışında dikkat çeken noktalardan biri yazarın çoğu savaş aracı ve hatta vekili noktasında yapılan ya da yapılamayan hukuki düzenlemelere ayrıca bir başlık açmış olmasıdır. Bu, bahsi geçen dönüşümü anlamada iyi bir temel oluştururken aynı zamanda ileriye yönelik bir bakış açısı da kazandırmaktadır. Ayrıca bunun, devletlerin geliştirdikleri politikaları anlamada daha yasal bir çerçeve sunduğunu da belirtmek gerekir.

Sonuç olarak, Şirin Duygulu değişmiş, değişmekte olan ve değişmeye devam edecek bir alanda yaşanan gelişmeleri geçmişten günümüze uluslararası ilişkiler, teknoloji, siyaset ve hukuk gibi çeşitli çerçevelerde değişen yaklaşımlarla birlikte ele almış ve bu alanı günümüze kadar sistematik bir şekilde temellendirmiştir. Buna ek olarak, Duygulu'nun ilerleyen zamanlara dair muhtemel değişimleri olasılıklar çerçevesinde ele alması ve yaşanacak olan olayların bu olasılıkların gerçekleşme ihtimallerini etkileyeceğini vurgulaması, bu kitabın literatüre kattığı en önemli noktaların başında gelmektedir. Bu bağlamda Şirin Duygulu'nun kitabının çok yönlü bir alana bakış açısı kazandırarak gelecek çalışmalara da temel sağladığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Duygulu, Ş. (2019). *Dönüşen Savaşların Değişen Araçları*. İstanbul: SETA Yayınları.
- Tuğtan, A. M. (2018) “Güç, Anarşi ve Realizm”, Balta, Evren (Der.). *Küresel Siyasete Giriş*, İstanbul: İletişim Yayınları, 111-128.
- Waltz, N. K. (1979). *Theory of International Politics*. Addison-Wesley Publishing Company.
- African Union (1977). Convention for the Elimination of Mercenarism in Africa, <https://au.int/en/treaties/convention-elimination-mercenarism-africa> (Erişim 18.06.2022).
- OHCHR (1977). Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol 1), <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/protocol-additional-geneva-conventions-12-august-1949-and> (Erişim 18.06.2022)
- OHCHR (1989). International Convention against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-against-recruitment-use-financing-and> (Erişim 18.06.2022).
- United Nations Office of Legal Affairs (1974). General Assembly resolution 3314 (XXIX) on 14 December 1974, <https://legal.un.org/avl/ha/da/da.html> (Erişim 18.06.2022)